

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля
Юридичний факультет
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Кафедра трудового права
Академическое сообщество Михаила Балудянского,
Словацкая республика
Юридична клініка «Pro Vopo»
Норвезька Рада у справах біженців

МАТЕРІАЛИ

***Міжнародної науково-практичної конференції
науковців, юристів та аспірантів
«Правові засоби забезпечення та захисту прав
людини: вітчизняний та зарубіжний досвід»***

24-25 квітня 2019 р.

Сєвєродонецьк – 2019

УДК 340

Рекомендовано Вченою радою юридичного факультету
Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
(протокол № 8 від 25.04.2019 р.)

Редакційна колегія:

Розовський Б.Г., проф., д.ю.н.
Шаповалова О.В., проф., д.ю.н.
Ярошенко О.М., проф., д.ю.н.
Щербина В.В., проф., д.ю.н.
Арсентьєва О.С., доц., к.ю.н.
Капліна Г.А., доц., к.ю.н.
Котова Л. В., доц., к.ю.н.
Татаренко Г.В., доц., к.ю.н.

Рецензент:

Інішин М.І., проф., д.ю.н.

Правові засоби забезпечення та захисту прав людини: вітчизняний та зарубіжний досвід: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції науковців, юристів та аспірантів. – 24-25 квітня 2019 р. – Северодонецьк: вид-во СНУ ім.В.Даля, 2019. – 156 с.

Мета конференції – дослідження і обґрунтування теоретико-методичних та науково-практичних надбань в галузі права. Узагальнення напрацювань фахівців з актуальних питань та аспектів співпраці між Україною та Європейським Союзом, теорії та практики юридичної науки, міждисциплінарних підходів та сучасних поглядів щодо подальших перспектив розвитку. Сприяння обміну науковими поглядами, ідеями та думками всередині професійного співтовариства. Стимулювання науково-дослідної діяльності учених, теоретиків і практиків. В ході конференції розглянуто питання подальшого розвитку правової науки в умовах інтенсифікації європейських прагнень в Україні та активізації громадянського суспільства. Внесені пропозиції щодо вдосконалення законодавства з урахуванням передових досягнень зарубіжної науки.

Друкується в авторській редакції

УДК 340

© Східноукраїнський національний
університет ім. В. Даля, 2019 р.

Шановні учасники конференції та її гості!

Для мене велика честь вітати всіх Вас на міжнародній науково-практичній конференції «Правові засоби забезпечення та захисту прав людини: Вітчизняний та зарубіжний досвід». Насамперед тому, що небувало високим є рівень співорганізаторів цієї конференції та склад її учасників.

Метою сьогодняшнього заходу є дослідження та обґрунтування теоретико-методичних і науково-практичних надбань в галузі прав людини, узагальнення напрацювань фахівців з актуальних питань та аспектів співпраці між Україною та Європейським Союзом, теорії та практики юридичної науки та сучасних поглядів щодо подальших перспектив розвитку.

Підкреслюю історичну прихильність українського народу до демократичного державного устрою, а також значення доктрини прав людини і громадянина, яка протягом тривалого часу виступає для народів всього світу, дороговказом на шляху до демократії та справжнього народовладдя як філософська категорія, соціально-політичне явище та законодавчо зафіксоване право. Нині права людини є цінністю, що належить усьому світовому співтовариству, вони стали основою становлення нового інституту права — міжнародного захисту прав людини і основних свобод, який передбачає центральним пунктом концепції прав людини визнання людської гідності кожної особи.

Отож, висловлюю подяку всім, хто підготував свої виступи на конференції, а також запевняю, що отримана інформація буде ретельно вивчена, а її використання, безумовно, сприятиме подальшому вдосконаленню механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Проректор з наукової роботи
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, професор,
доктор юридичних наук,
академік НАПрН України

А.П. Гетьман

Шановні учасники конференції!

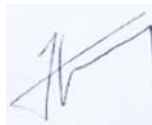
Радий вітати учасників, гостей та організаторів з відкриттям міжнародної науково-практичної конференції «Правові засоби забезпечення та захисту прав людини: вітчизняний та зарубіжний досвід».

Конференція присвячена вкрай важливому питанню, враховуючи, що права людини посідають одне з центральних місць у свідомості сучасної людини. Лише завдяки ним, кажуть, ми живемо, працюємо, вчимося, подорожуємо. Вся наша діяльність можлива тільки тому, що ми маємо на неї «легальні свободи», законні підстави. Саме тому ми маємо захищати права та свободи людини, відстоювати принцип верховенства права.

Ця наукова зустріч є унікальною можливістю для фахівців і науковців з різних міст України та зарубіжжя зібратись разом і обговорити актуальні питання розвитку цього напрямку, отримати досвід іноземних колег, оскільки сучасна юридична наука має розвиватися, враховуючи досвід різних наукових шкіл та пошук можливостей для апробації та впровадження результатів досліджень.

Сподіваюсь, що плідна робота конференції залишить тільки позитивні враження і дасть поштовх до подальших наукових досліджень!

Проректор з наукової роботи
Східноукраїнського національного
Університету імені Володимира Даля,
Доцент, доктор хімічних наук

Е.В. Потапенко

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ПРАЦІВНИКІВ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ

Ярошенко О.М.,

*завідувач кафедри трудового права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент
Національної академії правових наук України*

Однією з основних умов інтеграції України до міжнародного співтовариства як рівноправного суб'єкта є відповідність її національного законодавства загальноприйнятим міжнародним вимогам і стандартам. Сьогодні дедалі частіше доводиться звертатися до міжнародно-правових актів, що пояснюється активною участю нашої країни в житті світового співтовариства, в діяльності багатьох міжнародних організацій, а також широкими міждержавними відносинами.

Міжнародні норми, що регулюють трудові відносини, відіграють сьогодні істотну роль у розвитку трудового законодавства України. Зокрема, сьогодні набувають все більшого впливу на різні сфери життя процеси глобалізації. Тому імплементація міжнародних норм і стандартів професійного розвитку працівників стає важливим питанням сьогодення.

Актуальність і важливість професійного розвитку персоналу підкреслено в резолюції VI міжнародної конференції з освіти дорослих (CONFINTEA VI), що проводилася в Бразилії в 2009 р. під егідою ЮНЕСКО. Серед головних інструментів у вирішенні глобальних проблем XXI століття поряд зі збереженням миру, розширенням демократії, дотриманням прав людини, стійким розвитком економіки й захистом довкілля передбачено вдосконалення людських ресурсів. Як зазначають аналітики Світового банку, формування не менше 80% ВВП розвинених країн безпосередньо залежить від якості трудового потенціалу й лише 20% – від матеріальних умов виробництва [1, с. 27].

Визначальним документом, що втілює у життя ідею прав людини і визначив розвиток правової культури в багатьох країнах світу, стала Загальна декларація прав людини 1948 р. [2], у ст. 6 якої записано: «людина, де б вона не знаходилася, має право на визнання правосуб'єктності». Виходячи із цього кожен індивід є суб'єктом прав, які є невід'ємними від їх носія. За ст. 6 цього міжнародного документа кожна людина має право на освіту, яка повинна бути безплатною – як початкова, так і загальна. Технічна і

професійна освіта має бути загальнодоступною, а вища – однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного. Освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людської особи і збільшення поваги до її прав та основних свобод. Ці положення корелюються із приписом ст. 23 Декларації: «Кожна людина має право на працю, на вільний вибір роботи...».

Розвиває ці положення Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966) [3], у ст. 6 якого проголошується, що держави визнають право на працю, що включає право кожної людини мати можливість заробляти собі на життя працею, яку вона вільно обирає або на яку вільно погоджується, і зроблять належні кроки до забезпечення цього права. Заходи, які потрібно вжити з метою повного його здійснення, включають програми професійно-технічного навчання й підготовки, шляхи й методи досягнення продуктивної зайнятості в умовах, що гарантують основні політичні й економічні свободи людини. Зі ст. 13 Пакту випливає, що держави визнають право кожного на освіту й погоджуються, що вона має спрямовуватися на повний розвиток людської особистості й усвідомлення її гідності та повинна зміцнювати повагу до прав людини й основоположних свобод. Для повної реалізації цього права вищій освіті належить бути однаково доступною для всіх на підставі здібностей кожного шляхом вжиття всіх необхідних заходів, зокрема, поступового втілення в життя безплатної освіти.

Частина четверта Хартії соціального забезпечення (1982) [4] присвячена праву на освіту і професійну підготовку. За нею всім людям незалежно від їх раси, національності, віросповідання, статі, політичних переконань і соціального походження, наявності фізичних вад тощо необхідно за рахунок держави, адміністрації і підприємців забезпечити: (а) право на отримання загальної освіти; (б) право на початкове професійне навчання для набуття необхідної професії відповідно до власного вибору і здібностей; (в) можливість підвищувати кваліфікацію шляхом створення системи професійної підготовки, що включає різні курси з удосконалення й перекваліфікації; (г) створення умов для всестороннього розвитку особистості; (д) матеріальне забезпечення в різних формах у період навчання або професійної підготовки, що включає стипендію, зміну режиму робочого дня, що дозволяє вчитися без втрати в розмірі заробітної плати, оплачувану відпустку у зв'язку з навчанням та ін.

Значну активність у питаннях професійного розвитку найманих працівників проявляє Міжнародна організація праці, головним завданням якої відповідно до Філадельфійської декларації 1944 р. [5] є сприяння міждержавному співробітництву в досягненні: (а) повної зайнятості працівників з якомога повним використанням їх професійних навичок і кваліфікації; (б) підвищення рівня їх життя; (в) доступу до освіти й політики у сфері

заробітної плати; (г) належних умов праці й мінімального рівня заробітної плати; (д) визнання права на ведення колективних переговорів і на співпрацю між адміністрацією і трудовим колективом з метою підвищення ефективності виробництва й вирішення питань по підготовці соціальних та економічних заходів; (е) розширення соціального забезпечення й захисту всіх категорій населення, які його потребують; (є) адекватного рівня захисту життя і здоров'я трудящих усіх професій, захисту дитинства й материнства; (ж) створення умов для належного розвитку особистості; (з) забезпечення вільного доступу до освіти і професійної діяльності.

Зокрема, акти МОП у цій сфері поділяються на: (а) загальні, що стосуються всіх категорій трудящих (Конвенція №142 «Про професійну орієнтацію та професійну підготовку в галузі розвитку людських ресурсів» (1975), Рекомендації №117 «Щодо професійного навчання» (1962) та №195 «Про розвиток людських ресурсів: освіта, підготовка кадрів і безперервне навчання» (2004) та ін.) та (б) спеціальні, що поширюються на окремі категорії трудящих (Рекомендації №101 «Щодо професійного навчання в сільському господарстві» (1956); №126 «Щодо професійного навчання рибалок» (1966); №136 «Щодо спеціальних програм забезпечення зайнятості та підготовки молоді в цілях розвитку» (1970); №137 «Щодо професійного навчання моряків» (1970) та ін.).

І що головне, мета міжнародно-правових стандартів спрямована не на створення єдиного правового регламентування, а на досягнення певного результату, визначеного у відповідних міжнародних документах, що, у свою чергу, передбачає можливість застосовувати механізм імплементації, найбільш прийнятний для тієї чи іншої національної правової системи. Засади міжнародно-правового регулювання статусу досліджуваної категорії працівників формують: Загальна декларація прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., Хартія соціального забезпечення 1982 р., конвенції й рекомендації Міжнародної організації праці, документи регіональних (зокрема європейських) організацій.

З огляду на викладене можемо констатувати, що у проаналізованих документах міжнародного рівня наголошується на важливості неперервного професійного розвитку фахівців, що має здійснюватися комплексно в рамках освіти упродовж життя, відповідно до визначених цілей та масштабів, й охоплювати весь спектр – від початкової грамотності до професійної підготовки і неперервного професійного навчання та постпрофесійного супроводу. При цьому міжнародна спільнота покладає на держави обов'язок всесторонньо розвивати й координувати політику і програми професійної орієнтації й підготовки працюючих, що враховують: (а) потреби, можливості і проблеми зайнятості як на регіональному, так і на наці-

ональному рівні; (б) стадію й рівень економічного, соціального й культурного розвитку; (в) взаємозв'язок між розвитком людських ресурсів та іншими економічними, соціальними й культурними цілями.

Л і т е р а т у р а

1. Петрова Т. Професійний розвиток працівників: проблеми стимулювання персоналу та заінтересованості роботодавців. *Україна: аспекти праці*. 2010. № 2. С. 26-34.
2. Всеобщая декларация прав человека. *Международное право в документах* / сост. Н. Т. Блатов. Москва: Прогресс, 1982. С. 184-216.
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 р. *Вісник Конституційного Суду України*. 2006. № 4.
4. Хартія соціального забезпечення від 15.02.1982 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_418
5. Декларация относительно целей и задач Международной организации труда от 10.05.1944 г. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_328

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА У СФЕРІ ОХОРОНИ ПРАЦІ

Івчук Ю. Ю.,

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри правознавства СНУ ім. В. Даля*

Стабільність та зростання економічної системи України неможливі без розвинутої сфери малого й середнього підприємництва. Як показує досвід економічно розвинутих країн, стан здорового малого й середнього підприємництва, зокрема, у сфері забезпечення безпечних і здорових умов праці залежить від активної та всебічної підтримки держави.

Правові та економічні засади державної політики у сфері підтримки та розвитку малого і середнього підприємництва передбачені у Законі України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» від 22.03.2012 р. № 4618-VI[1].

Сталий розвиток суб'єктів малого й середнього підприємництва в нашій державі залежить насамперед від ефективної реалізації ними права найму робочої сили, закріпленого ст. 46 ГК України[2]. Одночасно, згідно із зазначеною статтею роботодавець, зокрема, суб'єкт малого й середнього підприємництва, зобов'язаний забезпечити працюючим певні соціальні гарантії. До цих гарантії входить і право на належні безпечні і здорові

умови праці, яке гарантується кожному ст. 43 Конституції України, ст. 153 КЗпП України[3], ст. 69 Господарського кодексу України та іншими законодавчими актами з охорони праці.

Виходячи з того, що наслідки травмування на виробництві та професійного захворювання працюючих призводять не тільки до соціальних втрат, але й до економічних, можна зробити висновок, що низький рівень безпеки працюючих в Україні негативно впливає на економічний розвиток, перш за все, підприємств малого і середнього бізнесу. А вони, як правило, не спроможні наодинці вирішити численні проблемні питання щодо поліпшення власного стану безпеки праці. Що ж до України, на думку багатьох вчених і фахівців-практиків, наша держава на сучасному етапі розвитку вкрай потребує проведення ефективної державної політики підтримки законної діяльності малого й середнього бізнесу, зокрема, діяльності у сфері забезпечення безпечних і здорових умов праці [4].

Під державною підтримкою підприємництва (у тому числі малого й середнього) розуміється створення політичних, соціальних, правових, інформаційних й інших умов для реалізації права громадян на зайняття підприємницькою діяльністю, гарантованого Конституцією України. Організаційно-правові форми державної підтримки малого і середнього підприємництва підрозділяються на такі види: законодавчо-адміністративна, соціально-політична й економічна [5].

У межах законодавчо-адміністративної форми державної підтримки малого й середнього підприємництва щодо забезпечення безпечних і здорових умов праці існує багато чинників, що заважають належним чином здійснювати зазначеними суб'єктами підприємництва відповідну діяльність. Це - численні колізії, прогалини чинного законодавства у галузі безпеки праці і підприємницького права, нарощування так званого дрібночиновницького «рекету» щодо ліцензування певних видів діяльності малих і середніх підприємств та ін. [4].

Неузгодженими з положеннями Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» залишаються положення Закону України «Про охорону праці», а також інші акти для малих і середніх підприємств у країні, що спрямовані на створення сприятливого підприємницького клімату.

Із прийняттям постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку видачі дозволів на виконання робіт підвищеної небезпеки та на експлуатацію (застосування) машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки» від 26 жовтня 2011 р. № 1107, дія якого поширюється на усіх роботодавців, значно зросли адміністративні бар'єри у правовідносинах щодо дозвільної практики.

Для роботодавців – суб'єктів малого і середнього підприємництва, з метою зменшення адміністрування дозвільної практики в сфері охорони праці доцільно розробити та затвердити спеціальний Порядок про видачу таких дозволів. У цьому Порядку на нашу думку, необхідно зменшити кількість видів дозволів та спростити процедуру їх отримання.

На сучасному етапі розвитку України в умовах адаптації національного законодавства до законодавства ЄС основним проблемним питанням у межах соціально-політичної форми державної підтримки є повільне створення в усіх регіонах України спеціалізованої інфраструктури, орієнтованої на потреби малого й середнього підприємництва у сфері забезпечення безпеки працюючих. Позитивний досвід у формуванні подібних інфраструктур, де значну роль відіграють органи системи соціального страхування від нещасних випадків та професійних захворювань, мають країни - члени ЄС.

Сучасні проблемні питання в межах економічної форми державної підтримки підприємств малого й середнього бізнесу у сфері забезпечення безпечних і здорових умов праці потребують особливої уваги. Для фінансово-кредитної підтримки державою підприємств малого й середнього бізнесу у сфері проведення профілактичних заходів щодо скорочення випадків виробничого травматизму, цінним є досвід Франції, де малі підприємства мають право на отримання спеціальних кредитів від національної каси страхування найманих працівників на випадок хвороби на проведення зазначених заходів. У випадку успішного виконання цих заходів кредити перетворюються у безповоротні субсидії. Таку підтримку в Україні міг би здійснювати Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування в межах своїх повноважень.

У світлі державного фінансового забезпечення різних програм підтримки суб'єктів малого й середнього підприємництва в Україні у сфері забезпечення безпечних і здорових умов праці викликає інтерес досвід Великобританії. Цією державою фінансуються численні проекти щодо зменшення травматизму на підприємствах, зокрема, малих і середніх підприємств («Добрий сусід», «Відкриті дні ділових нарад» й ін.). Наша держава також може використати такий позитивний досвід Великобританії, регулюючи відповідні відносини з малим і середнім бізнесом. На даний час в Україні вже створені центри-інкубатори підтримки малого і середнього бізнесу і планується запроваджувати грін-інкубатори для таких підприємців, які будуть створювати «зелені» робочі місця.

Л і т е р а т у р а

1. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України від 22.03.2012 № 4618-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2013. – № 3. – Ст. 23.
2. Господарський кодекс України : від 16.01.2003 № 463-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 18, 19–20, 21–22. – Ст. 144.
3. Кодекс законів про працю України : від 10.12.1971 № 322-VIII // Відом. Верхов. Ради УРСР. – 1971. – № 50. – Ст. 375.
4. Амелічева Л. П. Деякі проблеми державної підтримки малого й середнього підприємництва у сфері забезпечення безпечних і здорових умов праці / Л. П. Амелічева // *Хозяйственное законодательство Украины: практика применения и перспективы развития в контексте европейского выбора* : сб. науч. тр. / НАН Украины, Ин-т экономико-правовых исслед.; редкол.: В. К. Мамутов (отв. ред.) и др. – Донецк : ООО «Юго-Восток, Лтд, 2005. – С. 544–549.
5. Труш І. Основні форми державної підтримки малого підприємництва / І. Труш // *Право України*. – 1999. – № 5. – С. 42–43.

ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНІ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ КОНТЕКСТИ ВИЗНАЧЕННЯ «ДЕГУМАНІЗАЦІЇ»

Леонтьєва В.М.,

*д-р філософських наук,
професор кафедри філософії, культурології та
інформаційної діяльності СНУ ім. В. Даля*

Ознаки дегуманізації можна зустріти повсюди: у сферах виробництва та науки, у політиці та Інтернет-ресурсах, у художній культурі та побуті. Керівник проекту з дослідження природи людини, професор Університету Нової Англії Девід Сміт (David Livingstone Smith), чия публікація під назвою «Сутність зла» [1] («The essence of evil», дата публікації 24.10.2014) гідна, на мою думку, не просто уваги, але й ретельного професійного вивчення, декілька років тому дійшов висновку, що *дегуманізація* не є чимось новим або характерною рисою суто західної цивілізації: дослідник наводить жахливі факти з періоду Другої світової війни, з організації у 1994 р. геноциду у Руанді, з офіційних (!) оцінок подій Ізраїльсько-Палестинського конфлікту, що триває й нині, а також наполягає на наявності подібних фактів в епосі великих колоніальних завоювань, у стародавніх цивілізаціях і локальних культурах світу, про що свідчать письмові

джерела. Отже, за Смітом, актуальним є завдання зрозуміти, що насправді відбувається, коли люди дегуманізують один одного, – але, пише Сміт, не існує жодного університетського факультету, жодної урядової або неурядової установи, діяльність яких спеціалізувалась би на дослідженні дегуманізаційних процесів. Він припускає, що «частково ця проблема пов'язана з тим, що ми вважаємо, нібито дегуманізувати інших властиве виключно рідкісним моральним монстрам на кшталт Гітлера чи Пол Пота. Але це не так. Дегуманізація є результатом певних особливостей нашої нормальної психології, через які ми можемо скотитися на шлях здійснення жакливого насильства і жорстокості. Вам не потрібно бути монстром чи божевільним, щоб дегуманізувати інших. Вистачить і того, що ви звичайна людина» [1]. Сміт доходить висновку, що «Дослідження дегуманізації мають бути міждисциплінарними, бо це вимагає від нас розглядати питання не лише про людський розум, а також про ідеологію та пропаганду, історію, політику і культуру, про наші небезпечні відносини з нелюдськими організмами і про глибинні структури наших концептуальних засад» [там же].

Дійсно, у несистемних і розрізненних дослідженнях цього явища відповідний концепт деталізується, «подрібнюється», у той час коли існує наочна потреба у такій дефініції, яка б задовольняла вимогам міждисциплінарності, – а це належить до компетенції філософії. Тому доцільно продовжити виявлення змістовних (сміслових) меж концепта «дегуманізація», спираючись на таке її робоче визначення: *дегуманізація* є узагальненим позначенням (*ім'ям* – особливо культурною формою, що опосередкує функціональний та змістовний зв'язок між оstenсивним, з одного боку, та імперативним і аксіологічним, з іншого, типами культурних форм) тих смислів, що, заперечуючи/відкидаючи смисли «гуманізму» й «гуманності», містяться у безлічі форм «руйнації» особистісної цілісності й утримуються в культурі внаслідок онтологічної неподоланності (*поки що?* – тобто ще на настав історичний час? або «*взагалі?*») феномена відчуження.

Можна спробувати визначити дегуманізацію *есенціально* – як своєрідну *точку «розриву»* особистісної цілісності і вивільнення крізь неї «злого начала» з суперечливої людської природи. Але ж це є можливим (і якщо відбувається, то завжди) усередині культури і завдяки певним «культурним механізмам», зокрема, ідеологічним. Тобто визначенню дегуманізації іманентно й атрибутивно властивий ціннісно-оцінювальний аспект, через що зміст цього поняття розкриватиметься виключно у соціо- та антропокультурних коннотаціях. Тому доречно підійти до визначення «дегуманізації» з позицій філософської антропології та філософії культури, показати філософсько-антропологічні та культурологічні контексти цього концепта.

Логічно припустити, що смисли «дегуманізації» формуються як шляхом її протиставлення своїм антонімам – гуманності й гуманізму, так і

різноманітністю її форм, буттєвістю (розповсюдженням та усвідомленням) цього явища, – тому проблему смислових меж даного концепта не можна вирішити не враховуючи проблемності його денотата, котрий являє собою нерівною мірою розподілену по різних сферах життя множину об'єктивних та суб'єктивних проявів дегуманізації, які, на мій погляд, можна згрупувати у два типи: 1) усталені «факти» відсутності гуманістичного начала, коли за наявності визнається споконвічний або попередній, подібний до успадкованого, стан небуття (а *небуття* є повноправним елементом буття-в-культурі) гуманістичного начала, наприклад, за об'єктивної відсутності умов для *турботи про душу* (або потреби у *турботі про душу*); 2) власно процеси дегуманізації, коли безсумнівне (таке, що вже реально існує) гуманістичне начало спотворюється, відкидається, знищується, тобто переводиться у небуття: культурне явище, вірніше, той/ті, хто забезпечує/утверджує його буття, позбавляється (прийнято вважати, не за власної волі, насильно) своєї колишньої душевності, людяності. (У дужках зауважу, що соціальна психологія, яка, так склалося, досліджує дегуманізацію активніше за інші науки, орієнтована переважно на вивчення рис саме другого вказаного типу – дегуманізації-процесу.)

У структурі дегуманізації-процесу майже завжди чітко розрізняються її суб'єкт (соціокультурний агент-актор – «діюча» сторона дегуманізації, ініціатор та/чи виконавець вказаного *позбавлення*, гіпостазована «темна», *зла* складова людської природи, у тому числі, наприклад, об'єктивована у використанні «бездушної техніки») і об'єкт (соціокультурний реагент – сторона, котра страждає, тобто зазнає *позбавлення*), інтереси яких можуть бути протилежними аж до антагонізму, проте як у дегуманізації-стані така структурна диференціація навряд чи буде результативною.

Але у будь якому випадку, тобто незалежно від типу, сфери прояву та конкретної форми дегуманізації, будь то іменування когось «тарханом» (нелюдиною/недолюдиною) або чиясь емоційне вигорання (чиясь «кіборгізація» внаслідок нелюдської напруги щоб виконати, назвемо це так, свої фахові/посадові обов'язки), об'єктові дегуманізації відмовлено у свободі й причетності до «соціальної субстанції» духовності – культуротворчості: індивід/соціальна група позбавляється статусу культурного суб'єкта, який здатен на осмислені культурні акти й може їх здійснювати. Об'єкт дегуманізації, до якого ставляться як до нелюдської істоти або людини «нижчого сорту», нібито не потребує – й об'єктивно не має! – умов для реалізації своєї свободи культуротворчого зусилля як зусилля породження власної особистості. Таким чином, дегуманізацію, якщо тлумачити її як *відсутності/позбавлення людяності*, можна концептуалізувати як небуття/руйнацію умов для культуротворчості та для формування/прояву (утве-

рдження) особистісної ідентичності, – або як небажання/відмову такі умови створювати/зберігати. Будь-які перешкоди на шляху до «вирощення у собі особистості» (свободного й відповідального культурного суб'єкта) одразу ж наповнюються дегуманізаційними смислами: несправедливістю, нерівністю, ненавистю, жорстокістю та безправ'ям тощо, які набувають реального буття-в-культурі набагато швидше за їхніх антонімів з класичного (і пізніших) формулювання принципу гуманізму.

Хосе Ортега-і-Гассет стверджував: «За фасадом усього сучасного життя ховається прикра й глибока несправедливість – хибне припущення стосовно дійсної рівності людей» [2, с. 240]. Але чи не означає це, що значно молодший за дегуманізацію принцип гуманізму (тобто цілеспрямовано створена аксіологічна форма) істотно обмежується саме дегуманізацією, бо вона, за словами вже цитованого Девіда Сміта, «була притамання суспільному життю із самого початку цивілізації і продовжує залишатися джерелом величезних страждань» [1]?

Сьогодні – під впливом економіки, що неухильно глобалізується і «діджиталізується» (у тому числі, створюючи ефект «широкого вибору», який, як відомо, майже унеможливило вибір реальний, тобто паралізує справжню свободу, як умову – антропологічну засаду – культуротворчості і породження у собі особистості, *я*-культурного – справжнього суб'єкта), під тиском політики (і геополітики), що неспинно «технологізується», та в умовах перспективи майже загально-планетарної гаджетизації (і, відповідно, подальшої віртуалізації спілкування – необхідної та універсальної умови культуротворчості) та практично безальтернативної масової культури, що провокує, підтримує та поглиблює духовне відчуження людини, зокрема, від самої себе, – дегуманізація перетворюється на наскрізьну та чи не на тотальну тенденцію. Будучи спрямованою на свій об'єкт (сторону, яка страждає – у всіх сенсах, аж до фізичного знищення), вона одночасно позбавляє ознак людяності – щиросердності, великодушності, м'якосердя, здатності співчувати тощо – і тих, хто її здійснює: її суб'єкт посідає місце об'єкта, тобто... зникає! – Отже, *смерть суб'єкта* не є лише постмодерністською метафорою: дегуманізація постає буквальним втіленням (демонстрацією в остенсивних формах) *смерті суб'єкта* у бутті-в-культурі, і, припускаю, саме це можна визнати за її сутнісне визначення, за смисловий стрижень *ім'я* «дегуманізації».

Л і т е р а т у р а

1. Smith, David Livingstone. The essence of evil. URL: <https://aeon.co/essays/why-is-it-so-easy-to-dehumanise-a-victim-of-violence> (дата звернення 09.04.2019).
2. Ортега-і-Гасет, Х. Дегуманізація мистецтва. / Х. Ортега-і-Гасет. *Вибрані твори*. / Переклад з іспан. Київ : Основи, 1994. С. 238-272.

QUESTIONS OF ENVIRONMENTAL SAFETY IN AGRICULTURE OF UKRAINE: MODERN PERIODIC EDITION

Mykhailiuk Vitalii

*Doctor of Historical Sciences, Professor
Head of the Department of History and Archeology
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University*

Among the global problems facing humanity at the turn of the XX-XXI centuries is environmental safety, especially in agriculture. This also applies to Ukraine. It should be noted that Ukraine owns the largest number of chernozems, is in favorable climatic conditions for the development of agriculture. In agriculture, a hard-working stratum of the population is employed, a highly qualified scientific potential of scientists and practitioners.

At the same time, in agriculture, the process of building up crisis phenomena is noted. Among them - a decline in production of agricultural products, especially livestock; widespread use of harmful fertilizers for the production of environmentally hazardous agricultural products; application of harmful impurities in animal nutrition; there is a violation of crop rotation, cultivation of agricultural products only those species that give the highest profit, etc. All this leads to the risk of life for both humans and animals. The processes of chemicalization in agriculture cause pollution of the environment: field and rivers, in general, lead to environmental hazards of the environment. Consequently, the urgent problem of the present is the provision of environmental safety in agriculture, which is an important part of the environmental safety of the entire state as a whole.

The author of the thesis focuses on those issues that are the most important in solving environmental safety in the agrarian sector of the Ukrainian economy. At the same time, they carry out a comprehensive analysis of periodicals on the topic, in which contributors, scientists outline ways out of the environmental crisis in agriculture.

Among the directions, the author highlights the legal, managerial and environmental aspects of balanced development of Ukrainian agriculture, which are reflected in all-Ukrainian and regional periodicals: *Legal Ukraine*, *Legal and Public Administration*, *"Theory and practice of public administration"*, *"Economics of agroindustrial complex"*, *"Ecological safety"*, *"Balanced nature management"*, *"Effective economy"*, *"Regional economy"*, etc.

The thesis focuses on the articles of recent years. General problems of ecology and ways of their solution are highlighted in the journal *"Economics of AIC"*. The paper by MP Sichyevsky *"Global food security and the place of*

Ukraine in its achievement" is solid. [1] In the journal "Ecological safety and nature management" the whole issue of environmental safety has been devoted to the whole section. Note the article by O.M. Trofymchuk, M.M. Korzhnev, Ye.O. Yakovlev, M.M. Kurylo, S.K. Кошарана «Conceptual approaches to the organization of monitoring of the geological environment and mineral resources of Ukraine in modern conditions» [2].

Regional aspects of environmental safety are reflected in the article O.M. Titarenko "Peculiarities of the Impact of the Agrarian Sector of the Eastern Podilsky Region on the Present Biodiversity and the Change in Agro-Phytocenoses Due to the Use of Herbicides" [3].

The legal aspect has been given a place in the journal "Regional Economics" by the author O.M. Sukhina "Methodological Approach to Determining the Size of Environmental Rents" [4].

The magazine "Public Administration and Local Self-Government" publishes articles on the state policy in the field of environmental safety. Let's highlight the article by DV Yakushev "Modern tendencies of the state ecological policy in Ukraine in the context of the concept of sustainable development" [5].

Thus, we can state that the issues of environmental security in Ukraine and in the world are extremely relevant, as they are an integral part of the overall system of national security and determine the state of protection of individuals, society, and the state from adverse environmental impacts. Its reflection of the direction of improving the situation are found in the materials of the scientific periodicals of specialists of many industries.

References

1. Sichevskiy M.P. Globalna prodovolcha bezpeka ta mIstse UkraYini v YiYi dosyagnennI / M.P.Sichevskiy // EkonomIka APK. – 2019. – #1.
2. KontseptualnI pldhodi schodo organIzatsIYi monItoringu geologIchnogo seredovischa I mIneralnih resursIv UkraYini v suchasniy umovah / O.M. Trofimchuk O.M., M.M.Korzhnev, E.O.Yakovlev, M.M. Kurilo, S.K.Kosharna // EkologIchna bezpeka ta prirodokoristuvannya. – 2018. – #4.
3. Titarenko O.M. OsoblivostI vplivu agrarnogo sektora ShIdnopodIl'skogo regionu na suchasniy stan blorIznomaniIttya ta zmlni agroflItotsenozIv unasIdok zastosuvannya gerblItsidIv / O.M. Titarenko // Zbalansovane prirodokoristuvannya. – 2018. – #4.
4. Suhlna O. M. MetodologIchniy pldhId do viznachennya rozmlru ekologIchnoYi renti / O.M. Suhlna // Regionalna ekonomIka. – 2018. – #1(87).
5. Yakushev D.V. Suchasni tendentsIYi derzhavnoYi ekologIchnoYi polItiki v UkraYini v kontekstI kontseptsIYi stalogo rozvitku / D.V.Yakushev // Derzhavne upravlnnya ta mIstseve samovryaduvannya. – 2016. – #4 (31).

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА СИСТЕМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ (ОРГАНІВ ПРАВОПОРЯДКУ) У КОНТЕКСТІ НОВОГО ЗАКОНУ «ПРО НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ»

Руденко М.В.,

*д.ю.н. професор,
затужений юрист України,
професор кафедри правознавства
СНУ ім. В. Даля,*

Малахов С.О.,

*к.ю.н. приватний нотаріус
Сєвєродонецького міського
нотаріального округу Луганської області*

На початку тез зазначимо, що у новому Законі України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII "Про національну безпеку України", який набрав чинності 08.07.2018 року (далі - Закон) [1], отримали розвиток положення відразу трьох законів, які діяли досі: "Про основи національної безпеки", "Про організацію оборонного планування", і "Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави". Він (закон) також запроваджує низку інновацій, зокрема й щодо створення комплексної системи правоохоронних органів держави як складової сил безпеки і оборони України.

Насамперед, поруч з широко вживаним раніше терміном "правоохоронні органи", законодавець запровадив нові поняття : "державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями", "правоохоронні органи спеціального призначення", "правоохоронні та розвідувальні органи", "сили безпеки і оборони". У 2016 році на конституційному та законодавчому рівні було запроваджено термін "органи правопорядку"(п.2 ст. 131-1 Конституції України, ст. 61 Закону України "Про судоустрій і статус суддів"), та відтоді більше не використовується термін "органи внутрішніх справ". Отже, уявляється важливим з'ясувати сутність цих нововведень, що переконливо свідчить про наукову обґрунтованість та практичну доцільність виробітки нового поняття та встановлення сучасної системи правоохоронних органів (органів правопорядку).

Аналіз чинного законодавства показує, що законодавець тлумачить правоохоронні органи шляхом надання їх конкретного переліку (органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне

бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, органи державного фінансового контролю та ін. (ст. 2 чинного Закону України від 23.12.1993 р. «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів»). Цей перелік постійно розширюється за рахунок включення до нього нових державних органів, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції (наприклад, Службу судової охорони).

Унаслідок виокремлення в системі правоохоронних органів такого специфічного напрямку, як проведення слідства (назву законодавець постійно уточнює, остання – досудове розслідування), поняття правоохоронних органів поширили на прокуратуру й нові органи слідства (слідчі органи). Зокрема, йдеться про Національне антикорупційне бюро України, Державне бюро розслідувань, слідчі органи Державної кримінально – виконавчої служби України (24.04.2018 р. Конституційний Суд України визнав не конституційними положення ч. 6 ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК) щодо слідчих підрозділів цієї служби), що лише ускладнило розуміння цього терміна та особливостей правового статусу правоохоронних органів.

Слід зазначити і те, що в науковому обігу широко використовується термін «органи кримінальної юстиції». Податкове та митне законодавство вказує на термін «контролюючі органи», під якими розуміють державні податкові інспекції та органи митного спрямування Державної фіскальної служби України. (Ця служба у відповідності до постанови Кабінету Міністрів України від 18.12.2018 р. № 1200, знову реорганізована у Державну податкову службу України та Державну митну службу України (органи доходів і зборів)).

Продовжує свою діяльність податкова міліція, на яку, відповідно до Закону від 15.03.2018 р. № 2337-VIII, поширюється дія Дисциплінарного статусу Національної поліції України.

Виходячи із цієї термінологічної невизначеності у подальшому на законодавчому рівні, на нашу думку, доцільне збереження лише двох понять: «правоохоронні органи» та «органи правопорядку» (які здійснюють негласні слідчі (розшукові) дії)). Ці поняття співвідносяться як родове та видове [2]. Тобто перше має використовуватися як узагальнююче поняття і здійснення поділу цієї системи органів залежно від їх конкретних функцій та призначення в механізмі права. Це означатиме, що будь – який орган правопорядку є й правоохоронним органом, але не всі правоохоронні органи є органом правопорядку. Більш того, не всі органи правопорядку (які здійснюють оперативно - розшукову діяльність, точніше підрозділи цих органів), що вказані в ст. 5 Закону України від 18.02.1992 р. № 2135-XII «Про оперативно - розшукову діяльність» (зі змінами) є органом, який проводить негласні слідчі (розшукові) дії. Адже ч. 6 ст. 246 КПК України

містить вичерпний (закритий) перелік уповноважених на те оперативних підрозділів.

Наприклад, Державна лісова охорона, згідно з ч.1 ст. 2 Закону України "Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів", ст. 89 Лісового кодексу України має статус правоохоронного органу, проте вона ні є органом правопорядку. Теж саме стосується органів державного фінансового контролю, рибоохорони, та ін. У свою чергу, Управління державної охорони України у розумінні ст. 5 Закону України "Про оперативно розшукову діяльність" має ознаки органу правопорядку, проте їх відповідний підрозділ немає права на проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Теж стосується також розвідувальних органів відповідних міністерств і відомств.

Таке твердження кореспондує із положеннями Конституції України, яка, також проводить відмінність між "правоохоронними органами" в цілому (ч.3 ст. 17) та, наприклад "уповноваженими Законом органами", які у разі нагайної необхідності запобігти злочинові чи його припиненню можуть "застосувати тримання особи під вартою, як тимчасовий запобіжний захід"(ч.2 ст. 29). По суті йдеться про відповідні органи правопорядку.

У зв'язку з цим органи правопорядку мають право легального застосування примусу, що зумовлює особливості цього інституту, висуває до їх працівників особливі вимоги щодо фахової підготовки, психологічних і моральних якостей, тощо. Крім того, характерним для органів правопорядку, є те, що вони мають у своєму складі озброєні формування. Такі ознаки характерні винятково для цих органів і тому їх можливо виділити в окрему групу, до якої слід включити уповноважені оперативні підрозділи:

- Національної поліції;
- органів безпеки;
- Національне антикорупційне бюро України;
- Державне бюро розслідувань;
- органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства;
- органів Державної кримінально – виконавчої служби України;
- органів Державної прикордонної служби України [3, с. 209-210].

З огляду на викладене та приписи ст. ст. 18-21 Закону сучасна система правоохоронних органів (органів правопорядку), на наш погляд, має складатися з таких (чотирьох) складових: 1) правоохоронні органи загального призначення (Національна поліція України, Державне бюро розслідувань, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Державна міграційна служба України); 2) правоохоронні органи спеціального призначення (Державна прикордонна служба України, Національне антикорупційне бюро України, Державна кримінально – виконавча служба України, подат-

кова міліція); 3) державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями (Служба безпеки України, Управління державної охорони України, Національна гвардія України); 4) інші правоохоронні органи (Державна лісова охорона, органи фінансового контролю, рибоохорони та ін.).

На відміну від попереднього Закону України "Про основи національної безпеки" 2003 року новий Закон не передбачає у якості самостійного суб'єкта національної безпеки України (правоохоронного органу) прокуратуру, й така позиція законодавця є цілком обґрунтованою. Адже за конституційними змінами 2016 року (щодо правосуддя) прокуратура України є суміжним (автономним) правовим інститутом судової влади (правосуддя) (ст. 131-1 Конституції України). Більш того, пунктом 2 цієї статті на прокуратуру покладається функція нагляду за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку, тобто виключно органів виконавчої влади.

Отже, правоохоронні органи (органи правопорядку) в сучасному розумінні - це виключно органи виконавчої влади, яким, згідно із законодавством надано статус і повноваження державного правоохоронного органу для захисту важливих для суспільства і особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина, забезпечення якого є пріоритетним завданням їх діяльності.

Ураховуючи наведене, доцільно ініціювати розробку законопроекту про систему правоохоронних органів України (органів правопорядку) в якому встановити їх перелік або визначити вичерпні та конкретні критерії віднесення державних або інших органів (можливо адвокатуру України) до складу правоохоронних, що вбачається більш правильним з огляду на динаміку розвитку правоохоронної системи та необхідність її постійної модернізації та удосконалення.

Одним із критеріїв, віднесення правоохоронних органів до органів правопорядку, безумовно є наявність повноважень щодо провадження досудового розслідування кримінальних правопорушень та здійснення оперативно – розшукової діяльності, оскільки саме їх реалізація спрямована на захист громадян і держави від неправомірних посягань, поновлення порушених прав та інтересів, тобто на застосування і охорону права, регламентованого Конституцією та законами України.

Л і т е р а т у р а

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII // Голос України, № 122 (6877), 07 липня 2018.
2. Руденко М.В., Шайтуро О.П. Щодо визначення поняття "органи правопорядку"/ М.В. Руденко, О.П. Шайтуро // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Серія "Право", Вип. 23, 2017. – С. 158-160.

3. Судові та правоохоронні органи України: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл./ за ред. М.В. Руденка. – Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2018. – С. 209-210.

ЛІТЕРАТУРА В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИХ ІНТЕРПРЕТАЦІЙ ХОСЕ ОРТЕГИ-І-ГАССЕТА

Смоліна О. О.,

*доктор культурології, професор,
професор кафедри філософії,
культурології та інформаційної діяльності
СНУ ім. В. Даля*

Хосе Ортега-і-Гассет (1883-1955) - всесвітньо відомий іспанський філософ, публіцист, есеїст, літератор. Завдяки тому, що значна частина його робіт присвячена аналізу сучасних йому тенденцій в культурі та мистецтві, він останнім часом розглядається також як культуролог. Найвідомішими його концепціями у вітчизняному контексті залишаються філософська ідея раціовіталізму, культурологічні ідеї дегуманізації мистецтва, масової людини, мистецтва і суспільства. Водночас інші думки цього автора про культуру менш відомі. Твори Ортеги є синтезом філософії, естетики, роздумів про культуру в різних її аспектах, про мистецтво і літературу. Хосе Мартін Франсіско проте, зазначає, що Ортега відчув покликання письменника і публіциста раніше за покликання філософа [1, с. 4].

Дослідження творчості Ортеги-і-Гассета **актуально** саме для української культурології через низку факторів. По-перше, через наявність аналогії в завданнях та цілях, які стояли перед Іспанією початку ХХ століття, і перед сучасною Україною. Зокрема відомо, що однією з головних ідей Ортеги і метою його культуротворчої та літературної діяльності була європеїзація Іспанії, введення її до кола розвинених країн континенту, що безпосередньо пов'язано з сучасними завданнями української держави. По-друге, через невирішеність і актуальність кола культурологічних та філософських проблем і питань, які ставив Ортега, для світової культури нашого часу.

Тому **метою даної роботи** є розширення уявлення про культурологічні погляди Хосе Ортеги-і-Гассета, зокрема розкриття його культурологічного виміру літературно-художньої творчості. В якості матеріалу для аналізу залучені роботи як українських дослідників, так і іспаномовні публікації в перекладах автора цієї статті.

Дослідження творчості Хосе Ортеги-і-Гассета становить значний корпус публікацій і має давню традицію (в Іспанії бере початок одразу після його смерті). Цікаво, що вітчизняних дослідників Ортега цікавить більшою мірою як філософ, іспанських - як письменник, публіцист, есеїст. У нашій країні інтерес до спадщини Ортеги починає проявлятися після 1991 р. Однак відомо, що в українській діаспорі ще в 1930-х рр Д. Донцов використовував ідеї Ортеги для розробки своєї концепції українського націоналізму. «Бунт мас» вийшов в перекладі Вольфрама Бургардта в Нью-Йорку в 1965 р. У незалежній Україні серед перших публікацій праць зарубіжних мислителів були його «Вибрані твори» в 1994 р.

Іспанські вчені, вважаючи Х. Ортегу-і-Гассета частиною своєї національної інтелектуальної спадщини, знаходять все більше нових нюансів у його роботах. Рікардо Сенабре Семпере, наприклад, зазначає, що всі одночасно захоплюються багатством Ортеги як письменника, в той час як філософський діапазон його робіт як і раніше викликає сумнів [2, с. 11].

За багатством векторів своїх філософсько-наукових інтересів Ортега-і-Гассет може вважатися близьким до титанів епохи Відродження. Але всі його інтереси пропускалися через призму літератури. Хоча в нього не було чисто літературознавчих робіт, але з літературною діяльністю він безпосередньо пов'язаний через Ель Імпарсьяль - видання, засноване його батьком, Ель Еспектадор - журнал одного автора, в 8 томах якого в період з 1916 по 1939 рр він виклав свої думки з приводу найважливіших соціокультурних питань, журнал Ревіста де Оксіденте, заснований у 1923 р., а пізніше однойменне видавництво, що дозволило йому вкоренити кращі досягнення європейської інтелектуальної культури на іспанському ґрунті. Ортега був носієм європейських цінностей в тогочасній Іспанії.

Роботи Хосе Ортеги-і-Гассета в жанрі есе «Роздуми про роман», «Роздуми про Дон Кіхота», «Дегуманізація мистецтва», «Убогість і блиск перекладу» та ін. були викликані до життя насущними потребами розвитку культури і мистецтва Іспанії, а також її кризовою суспільно-політичною ситуацією кінця XIX - першої половини XX ст. По-перше, це була необхідність включення країни до загальноєвропейського культурного розвитку того часу, по-друге, - пошук відповідей на питання про сутність Іспанії, її минулого, по-третє, - нагальна потреба оцінки і надання векторів розвитку численних літературно-художнім угрупованням в країні початку XX ст.

Ортега є представником інструментального, функціонального, адаптивного підходів до розуміння культури. Він вірить в прогрес, в тому числі в сфері мистецтва. В культурі він виділяє, перш за все, її соціально-комунікативну, технологічну сторони. Тобто, для Ортеги культура має ті самі риси, якими з часів О. Шпенглера прийнято характеризувати цивілізацію. Будь-який з нас - «автор роману про самого себе, вигаданого чи

справжнього». Образно кажучи, література є гуманістичної місією роду людського.

Проведений аналіз творів Ортеги-і-Гассета, в яких він звертається до проблем теорії літератури в культурологічному аспекті, зокрема «Роздуми про роман», «Роздуми про Дон Кіхота», «дегуманізація мистецтва», дозволяє виділити такі основні риси його концепції літератури: антропоцентричний підхід до створення і розуміння літератури («поворот від дій до персони»); розвиток літератури йде по лінії прогресу (занепад старих жанрів і тем, зростання нових); в плані літератури розрізняє «мистецтво образів» і «мистецтво пригод»; відстоює першість форми по відношенню до матеріалу (змісту); тема, зміст, матеріал художнього твору підкоряються формі; вважає сюжет арматурою, яка зберігає цілісність твору мистецтва; мета літературного твору не може перебувати в межах якоїсь іншої сфери життя суспільства (політичної, ідеологічної, символічної тощо) крім мистецтва; література створює реальність, яка заміщує для читача дійсність; література є розширенням світу, до якого автор-письменник додає континенти своєї уяви; реальність мистецтва взагалі і літератури зокрема полягає в їх ірреальності.

Літературна, і, ширше, художня концепція Ортеги не позбавлена суперечностей (що є ознакою живого творчого пошуку мислителя), серед яких можна назвати такі:

- психологізація літератури / здатність справжнього мистецтва не концентруватися на тривогах і radoшах;
- мистецтво як рух від мови символів до речей / мистецтво як здатність зосереджуватися на умовностях і образах;
- створення літературою атмосфери повсякденності / втеча художнього твору від повсякденності тощо.

У зв'язку з темою роботи було розглянуто такий аспект концепції Ортеги, як образ читача, який проступає зі сторінок робіт іспанського автора. Аналіз в цьому ракурсі названих вище творів дозволяє виділити такі його основні риси:

- читач є центром власного космосу;
- читач переважно цінує не дію в романі, а створену літературними засобами особливу реальність, в яку занурюється;
- під час читання бажає проявляти певну активність: йому не потрібен опис персонажа, достатньо кількох імпресіоністичних мазків - і він сам відтворить (створить?) в уяві внутрішній і зовнішній вигляд персонажа;
- під час читання він живе виключно в герметичному просторі роману;
- вимогливість читача підвищується з часом, він відчуває постійну тягу до нових вражень.

В контексті ортегового поділу на людину еліти і людини маси, які є «двома різновидами людської натури», з різним складом органів почуттів (принаймні тих, які дозволяють розуміти мистецтво), можемо зробити висновки, що Ортега орієнтується на образ елітарного читача.

Для культурологічної концепції Ортеги актуальний такий ланцюжок відповідностей між літературними і культурними реаліями: літературний жанр = естетична тема = тлумачення людини = маркер епохи.

Л і т е р а т у р а

1. Martín Francisco J. La teoría de la traducción en Ortega. Centro Virtual Cervantes, 2006. P. 1—10. URL : https://cvc.cervantes.es/literatura/aispi/pdf/06/06_245.pdf.
2. Senabre Sempere R. Lengua y estilo de Ortega y Gasset. Salamanca, 1964. 320 p.

ПРО ЧИННИКИ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН ЩОДО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Чурсін М.М.

*д. п. н., доцент, професор кафедри філософії,
культурології та інформаційної діяльності
СНУ ім. В. Даля*

Сілютіна І.М.

*к. п. н., доцент, доцент кафедри філософії,
культурології та інформаційної діяльності
СНУ ім. В. Даля*

Одним з найбільш потужних та водночас турбуючих чинників, що визначатимуть майбутню конфігурацію суспільства, є суспільні відносини щодо інтелектуальної власності.

Першою причиною актуальності вивчення та передбачення змін у цій сфері є той визначальний вплив, що здійснюють результати інтелектуальної діяльності людини на всі сторони життєдіяльності суспільства - від виробничої до культурно-дозвіллевої. Інтелектуальна власність окреслює певний обсяг інформації, яка може бути застосована для отримання прибутку, і при тому закріплює виняткове право її власника на те, щоби це робити. Вона має відношення до головних суспільних процесів - виробництва і споживання - і ключового ресурсу інформаційного суспільства - інформації та знань.

Інша причина актуальності вивчення суспільних відносин щодо інтелектуальної власності полягає у приголомшуючому динамізмі цієї сфери. Він, у свою чергу, є результатом прогресу інформаційних технологій, що проявляє себе в трьох основних напрямках: зростанні інтелектуального оздоблення сучасних інформаційних технологій, збільшення обсягу штучної "зовнішньої пам'яті" суспільства, а також розвитку суспільних комунікацій, зокрема, мережових (їх пропускної здатності, швидкості, надійності).

Отже, виняткова впливовість та динамічність спонукають прискіпливо вдивлятися до трансформацій змісту суспільних відносин щодо інтелектуальної власності в інформаційну добу. Між тим, вони, здається, є останнім, на що звертають увагу дослідники, зачаровані технологічними інноваціями, їх безпосередньою і очевидною ефективністю.

Звернемося, наприклад, до технології "великих даних". Її новітність полягає у можливості робити якісні виведення з кількісного аналізу величезного обсягу даних, що нібито не мають прямого відношення до аналізованого об'єкту. І в міру вдосконалення згаданої технології працівник "сфери знань", зокрема науковець, стає дедалі менш мотивованим до розміщення у мережі тих чи інших даних щодо власної діяльності, особи, наукових результатів. Адже технології "великих даних" вочевидь зможуть шляхом певної обробки його публікацій витягнути з них такі узагальнення, які він сам ще не встиг зробити, або навіть не планував цього. Отже, розвиток технологій у даному випадку сформував конфліктну, принаймні, на теоретичному рівні, ситуацію: хто є автором чи власником знову отриманих узагальнюючих результатів? У розподіленому вигляді вони, зрозуміло, належать автору, особі. Але їх узагальнення, можливо, з новим цікавим висновком, зроблене програмою, - як визначити його власника? Чи має результат в такій ситуації належати автору первинних (наукових) текстів, чи співвласниками (чи бенефіціарами) стають також розробники програми та її власники.

Цікаво, що подібно до того, як розмиваються межі авторства із впровадженням гіпертексту в світовій мережі, частина авторства може аналогічно перетікати від суто наукової сфери, до сфери науково-інформаційної діяльності, де давно вже відпрацьовані алгоритми згортання наукової інформації (реферування, анотування, індексування і т.п.).

Виникає суперечність між потенційною цінністю результатів наукової праці, дослідницької діяльності для сучасного виробництва, отже їх комерційною цінністю, з одного боку, і механізмом визнання результатів наукової праці. Комерційна цінність наукових результатів завжди була підставою до перетворення їх на таємницю, всілякого обмеження поширення - задля монопольного прибутку від їх використання. Соціальна ж

оцінка науковця як автора наукового тексту, навпаки, передбачає публічність, відкритість. Протягом довгого часу саме публікація засвідчувала наукову вагу дослідника.

Що змінилося в нових умовах?

Величезні можливості для наукової комунікації у світовій Мережі, відносна легкість підготовки текстів, відсутність багатьох обмежень, притаманних "паперовій добі", сприяли, з одного боку, неймовірному зростанню кількості публікацій, що обертаються в мережі, з іншого - ускладнили якщо не саму процедуру інформаційного пошуку, то відокремлення корисної інформації від "шуму": благодатне підґрунтя для плагіату. Остання обставина стала приводом для обов'язкового розміщення в мережі кваліфікаційних наукових робіт, що довгий час відносили до таких, що не публікуються.

Частково це може бути виправдано тим, що, мовляв, те, що потрібно охороняти як потенційно важливий результат до, скажімо, національної безпеки, - буде надаватися науковому співтовариству в спеціальних умовах. Але сучасна реальність майже стерла межу між надважливим науковим результатом, що має пряме відношення до національної безпеки, і узагальненою (автоматично!) інформацією з величезної кількості офіційно доступних джерел. Крім того, суто гуманітарні знання, наприклад, зі сфери лінгвістики, стали засобом досягнення конкурентних переваг для мережевих компаній - і майже зникли з відкритої наукової комунікації. Вони перетворилися, з огляду на шалені статки таких компаній, на стратегічний ресурс, і це зовсім нова реальність інформаційної доби.

Сучасні технології організації потоків наукових публікацій, нові правила оцінки продуктивності праці науковців також суттєво модифікують суспільні відносини щодо інтелектуальної власності. Зокрема, ті, хто контролює наукометричні бази даних фактично отримують потужні засоби маніпулювання інформаційними потоками, встановлюючи формальні критерії ваги та якості наукових публікацій. Таким чином оцінка науковим співтовариством результатів досліджень, що відбиті в публікаціях, яка може бути досить тривалою, але змістовною (зокрема, цитуванням автора), певною мірою спростовується попереднім фактом включення або невключення публікації до наукометричних баз даних. Та у формальному втручанні в живий процес наукової комунікації дуже важко відокремити об'єктивно доцільні зусилля щодо її організації, підвищення ефективності, від спроби спрямувати її на служіння чиймось економічним чи політичним інтересам. За таких обставин дослідник опиняється у вкрай незручному стані невизначеності, де бажання швидше поділитися з науковим співтовариством щойно отриманим науковим результатом, цікавою, з його точки зору, науковою думкою, суперечить мотивації отримати попередню гаран-

тію статусу публікації, штурмуючи "обрані" видання. Все це врешті відбиває сучасний процес комодифікації наукового пізнання (та вже й освіти), орієнтуючи дослідника на досягнення соціально-економічних результатів замість пошуків істини.

Є і більш віддалені наслідки комодифікації наукової діяльності. Вона поступово розводять до протилежних кутів мотивацію науковців. З одного боку, певна інтелектуальна власність є джерелом матеріальних статків для її володаря. З іншого боку, є такі - умовні - типи інтелектуальної власності, які не надають можливості отримувати безпосередню матеріальну винагороду (крім, можливо, зарплат та наукових премій). Звісно, можна продати рукопис, але хто збагатів на науково обґрунтованих закликах до стійкого розвитку? Отже, потрібно обирати: або гроші, або просто реалізоване право висловитися, з надією, що почують. Сучасні технології пришвидшують цей процес "диференціації мотивацій". Тут вже навпаки: на розмивання меж, а їх підкреслення, примушуюче усвідомлення.

Утім, і на сучасному етапі суспільного розвитку залишається шпаринка для некомерційного поширення знань. Наявність величезної кількості конкуруючих текстів в інформаційному просторі утворює те, що Т.Г. Еріксен називав боротьбою за увагу споживачів інформації. За таких умов виграшем для автора стає не грошова винагорода за офіційно придбаний текст, витвір, але саме надана кимось увага до нього, що виявляє себе як звернення до цього тексту, хоча і без будь-якої сплати за це. Дивно, але колись поступ наукової комунікації не спирався на комерційне значення інформації, що спрямовувалася до наукових часописів. Нині така мотивація поширення результатів інтелектуальної праці може також ефективно підтримуватися глобальною мережею. Їй не надбання грошового еквіваленту інтелектуальної власності, а максимальне інформування суспільства щодо її змісту складають ціннісні орієнтири для автора, спростовуючи пануючий комерційний чинник.

Слід згадати ще один збудуючий напрямок розвитку інформаційних технологій, що трансформують інфосферу: Інтернет речей. Він неймовірно збільшує кількість точок можливого збирання інформації без прямого дозволу особи, що має до них відношення. "Щонайменше Інтернет речей породить нові виклики і проблеми з безпекою, приватністю і тим, як ми самі даємо собі раду в цифровому світі. У суспільстві, напевно, з'являться нові точки розбрату й дискусій, бо гостро постануть питання про позитиви й негативи цифрового світу" [1, с.129]. Можна передбачати надалі поглиблення суперечності між зростаючою здатністю технологій до збирання та інтелектуальної обробки даних, серед яких прогнозовано опиняться й окремі наукові думки, здогадки, тези і твердження, навіть ступінь

уваги до них що виявляється в мережі, з одного боку, й цінністю приватності та інтелектуальної власності - з іншого.

Занепокоєння викликає не сам темп технологічних перетворень у сучасному світі, приголомшуюче зростання новизни, що має, як і раніше, амбівалентний характер, а брак наукової (передусім, гуманітарної) рефлексії, мета якої має полягати в забезпеченні дотримання людських цінностей та прав людини в трансформованому інформаційному суспільстві.

Л і т е р а т у р а

1. Грінгард С. Інтернет речей / Пер. з англ. Харків: Видавництво "Клуб Сімейного Дозвілля", 2018. 176 с.

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВА ОЦІНКА БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ ТА КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

Шановалова О.В.

*провідний науковий співробітник
Науково-дослідного інституту правового
забезпечення інноваційного розвитку АПрН України,
д.ю.н., професор, завідувач кафедри
господарського права СНУ ім. В. Даля*

Контроль, який здійснюють банки, умовно має поділ на самоконтроль (у приватних інтересах) та фінансовий моніторинг та контроль, який забезпечує публічні інтереси. Зрозуміло, що лише наука банківського права не здатна відобразити всі аспекти створення правових умов для належної реалізації функцій контролю банками. Тому представники інших галузей права опікуються зазначеною проблемою правореалізації. Наприклад, з матеріалів правоохоронних органів відомо про високий рівень криміналізації кредитно-фінансової сфери. У кредитно-фінансових установах мають місто зловживання, які здійснюються з метою неправомірного отримання та/або присвоєння кредитів. Також мають поширення комерційний підкуп та фіктивне банкрутство банків. Численні ухилення від сплати податків та правопорушення при випуску та обігу цінних паперів спонукали до висновку про наявність функціональної спроможності банків у здійсненні контролю, але фактичної відмови від неї. Тоді стають можливими фіктивні банківські гарантії, поширюються у обігу фіктивні картки та ін. При цьому нерідко правовий режим банківської та комерційної таємниці шкодить розкриттю злочинів, виявленню збитків та попередженню майнової шкоди.

Тому представники науки кримінального права обґрунтовують недосконалість нормативно-правової бази, яка стримує здійснення належного контролю за діяльністю банків.

Банківська система суттєво впливає на формування та розвиток господарських відносин. Тому для суб'єктів господарювання важливе значення має прозорість результатів його контролю. У сучасних дискусіях щодо значимості банківського нагляду та контролю у забезпеченні публічних та приватних інтересів статус банку як фінансового посередника для суб'єктів господарювання зумовлює низку проблем функціонування легальних форм господарювання та деформації економічних відносин.

У науці господарського права вже тривалий час опрацьовуються проблеми протидії корупції та тінізації економічного обігу коштів і майна.

Ще В.К. Мамутов обґрунтовував пропозицію щодо ліквідації чи націоналізації банків, якщо з'ясується, що вони сприяють тенізації грошового обігу» [1, с.27]. Подібна щодо банків норма знайшла закріплення у банківському законодавстві, та в певній мірі стала підставою відкликання ліцензій у банків, які не розкрили інформацію про структуру власності, тощо. Отже, вчений розглядав націоналізацію банків як можливий наслідок їх «шкідливої» діяльності щодо переведення безготівкових коштів у готівку, внаслідок чого збільшується сфера тіньової економіки. Операції щодо переведення безготівкових коштів у готівкові негативно оцінюються і Національним банком України. Він застосовує до таких банків санкції, у тому числі шляхом їх ліквідації.

Беручи до уваги наявність та розвиток господарсько-правових норм про забезпечення балансу публічних та приватних інтересів актуалізуються дослідження господарсько-правової оцінки банківського нагляду та банківського контролю в аспекті запобігання ущемленню нагляду та контролю, який забезпечує публічні інтереси. Сучасним підходом щодо запобігання ущемленню є активізація господарсько-правовим засобів цифровізації економіки. Напрями активізації:

По-перше, банки як суб'єкти первинного фінансового моніторингу виконують інформаційну функцію. Вона здійснюється шляхом надання певної інформації про сумнівні фінансові операції правоохоронним органам. Внаслідок того, що банки сприяють таким чином виявленню злочинної діяльності, оприлюднення результатів їх фінансового моніторингу можна вважати елементом електронного контролю. Для такого контролю потрібна відповідна електронна платформа. На ній об'єктивуються (через інформацію щодо фінансового моніторингу) вихідні відомості для оцінки стану реалізації банком тих функцій контролю, які забезпечують публічні інтереси. Водночас наявною буде організаційна проблема запровадження

такої платформи. Адже набула поширення інша практика. Зокрема, для захисту приватних інтересів банку, на локальному рівні забороняється інформувати клієнтів та інших осіб про заходи, що були здійснені для протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом. Але такий підхід суперечить захисту публічних інтересів, в тому числі – потенційних клієнтів банку. Однак використання банками цифрових технологій щодо оприлюднення зазначених показників є вкрай стриманим.

По-друге, еволюціонує практика впровадженням у сферу самоконтролю вимог міжнародних стандартів та правового забезпечення функцій менеджменту. Зокрема, належна реалізація відповідних функцій контролю банками дозволяє досягати ефективності їх функціонування. Одним з основних завдань запровадження Базельських стандартів банківського нагляду в Україні науковці вважають удосконалення методології нагляду. Це завдання «передбачає забезпечення надійної перевірки внутрішньобанківських систем ризик-менеджменту регулятором, у тому числі щодо підтримання достатності капіталу (аналізуються не тільки процеси управління ризиками, а й стратегія банку, роль наглядової ради та управління у визначенні й контролі за ризиками, враховуються характер і масштаби бізнесу банку, його бізнес-план, оцінюється система внутрішнього контролю й аудиту)» [2, с.46]. Перехід до міжнародних стандартів підвищення стабільності банків є фактором виживання в умовах зростання конкуренції та кризових коливань. Показники банків щодо оцінки системи внутрішнього контролю й аудиту, а також – дотримання у своїй діяльності вимог Базельського комітету є підставою для надання державних гарантій банкам, що реалізують стратегічно значимі для держави проекти.

Наприклад, Н.А. Харченко було запропоновано внесення змін до законодавства щодо можливості запровадження спеціального порядку рефінансування банків з боку Нацбанку України в частині кредитування банками інвестиційних проектів загальнодержавного значення, що реалізуються в формі державно-приватного партнерства з розробленням відповідної системи контролю і нагляду з боку Нацбанку України [3, с.5].

По-третє, виокремлення вченими державної гарантії із сукупності господарсько-правових засобів зниження ризиків в сфері забезпечення виконання господарського кредитно-банківського зобов'язання за стратегічно значимими для держави кредитами підвищує вимоги щодо взаємодії між моніторинговими підрозділами банківської установи. Для запобігання неефективності системи ризик-менеджменту С.М. Андросов обґрунтовує необхідність інтеграції дій таких функціональних та структурних підрозділів банку як наглядова рада, правління банку, ревізійна комісія, профільні департаменти, служба безпеки та підрозділи ризик-менеджменту. Автор

визначає доцільність розподілу функцій і повноважень з ризик-менеджменту між цими службами банку [4, с.8, с.12].

Значимість внутрішнього контролю у функціонуванні банків важко переоцінити. Соціологічне опитування представників міжнародних банківських установ, яке проводилося в межах міжнародного дослідження ЕУ «Шлях до кіберстійкості: прогноз, захист, реагування» (Path to cyber resilience: Sense, resist, react) показало, що 48% з них вважають найбільшою вразливістю своєї компанії застарілі засоби контролю або особливості архітектури інформаційної безпеки. [5].

Нацбанком України 29 червня 2017 року було презентовано проект постанови «Про затвердження Положення про організацію заходів із забезпечення інформаційної безпеки в банківській системі України» [6]. В ній визначено обов'язкові вимоги щодо організації заходів інформаційної безпеки, які мають впроваджуватися банками. Зокрема, на першому етапі передбачено впровадження базових заходів інформаційної безпеки. Цей етап є основним. На другому етапі мають впроваджуватися додаткові заходи. Потреба в них виявляється на першому етапі. Але як забезпечити інформування потенційних клієнтів та контрагентів про зміст та інструменти інформаційної безпеки банку? Правові умови для реалізації функцій контролю здатне забезпечити господарське законодавство, а не лише законодавство про банки та банківську діяльність. Тут можна звернутися до надбано науки господарського права щодо запровадження паспорта інформаційно-комунікаційної безпеки суб'єкта господарювання.

Л і т е р а т у р а

1. Мамутов В. Економіко-правові важелі проти тіньової економіки / В. Мамутов // Вісник НАН України. – 2001. – № 1. – С. 24-32.
2. Науменкова С. Базель І, ІІ, ІІІ: розвиток підходів для зміцнення регуляторної основи / С. Науменкова // Економіка. – 2015. – № 12. – С. 39-48.
3. Андросов С. М. Забезпечення виконання господарських зобов'язань у сфері банківського кредитування: автореф. дис... канд. юрид. наук: за спеціальністю 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / С.М. Андросов; ІСПД НАН України. Донецьк, 2008. – 16 с.
4. Харченко А.М. Господарсько-правове забезпечення інвестиційної функції банків: автореф. дис... канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / А.М. Харченко; Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Харків, 2019. – 20 с.
5. Path to cyber resilience: Sense, resist, react EY's 19th Global Information Security Survey 2016-17 URL: www.ey.com/ey...pdf/.../GISS_2016_Report_Final.pdf
6. Про затвердження Положення про організацію заходів із забезпечення інформаційної безпеки в банківській системі України: постанова Національного банку України (проект) від 29.06.2017 URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article_id=51136556&cat_id=80928.

ЩОДО СПІВВІДНОШЕННЯ ГНУЧКОСТІ ТА ДЕРЖАВНОЇ ЗАРЕГУЛЬОВАНOSTІ РИНКУ ПРАЦІ В ЕПОХУ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Арсентьєва О.С.,

к.ю.н., доцент, декан юридичного факультету,

Котова Л.В.,

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри правознавства,
СНУ ім. В. Даля*

Розвиток світової економіки, зокрема, інформаційних і комунікаційних технологій, цифрових інновацій вплинув на організацію виробництва, що призвело до певних трансформацій у сфері праці - зміни ринку праці від державної зарегульованості до гнучкості, обумовленої декількома чинниками. По-перше, конкуренція, що підсилюється на ринку праці (пошук підприємством нових технологій, форм організації праці та мотивації працівників, що впливають на зростання продуктивності праці). По-друге, зміна якості робочих місць, пов'язана з розвитком нових секторів і видів економічної діяльності (поява нетипових форм - фріланс, тимчасові працівники, дистанційна робота, позикова праця тощо). По-третє, зміна якісного складу працівників (залучення різних соціальних і вікових груп: студенти, люди з інвалідністю, пенсіонери, внутрішньо переміщені особи тощо).

Професор І.Я. Кисельов зазначив, що необхідність гнучкості державно-правового регулювання ринку праці викликана об'єктивними вимогами сучасної розвиненої економіки, а жорсткість, властива традиційному трудовому праву, належить епосі і вступає у протиріччя з технічним прогресом, з реаліями, що складаються на ринку праці в умовах трансформації індустріального суспільства в постіндустріальне [1]. У свою чергу А. М. Лушніков, М. В. Лушнікова визнають, що ринок праці радикальним чином змінюється під впливом глобалізації та технічного прогресу, а тому необхідно розвивати нові гарантії зайнятості і соціального забезпечення. Потрібні гнучкі наймані працівники, тобто особи, готові до зміни професії, активної трудової діяльності, необхідна гнучкість в оплаті праці, трудова гнучкість, тобто готовність змінювати місце роботи, готовність до переїзду для роботи до іншої місцевості тощо.

Слід підкреслити, що з кінця 1990-х рр. у Західній Європі проводиться політика, яка отримала назву *flexicurity* (поєднання гнучкості і стабільності), яка дозволила збільшити можливості роботодавців щодо розір-

вання та зміни трудових договорів, та полягає у щедрій системі соціальних допомог, виплата яких обумовлена пошуком працівником нової роботи і його готовністю перенавчатися і підвищувати свою кваліфікацію [2]. Деякі науковці пропонують такі переклади терміна *flexicurity*, як: «гнучкобільність» або «гнучконадійність» [3, с.66], «гнучкозахищеність» [4].

Деякі вчені під гнучкістю трудових відносин розуміють: а) гнучкість найманих працівників, тобто їх готовність до зміни професії, «довічного навчання», автономної трудової діяльності і прийняття самостійних рішень, до інтелектуалізації та інформатизації праці (адаптивність); б) гнучкість оплати праці (її індивідуалізація у трудовому договорі); в) трудову гнучкість, тобто готовність змінювати місце роботи раз на декілька років, готовність до переїзду для роботи в іншу місцевість, поширення строкових трудових договорів (мобільність); г) тимчасову гнучкість (зростання числа робочих місць з неповним, ненормованим робочим днем, з «гнучким» графіком робочого часу, зі змінною роботою, з роботою у вихідні та святкові дні, тощо) [5, с.47].

«Гнучкий» графік роботи означає формування різноманітних співвідношень часу праці і відпочинку залежно від потреб виробництва або працівника. Багато організацій давно й ефективно використовують режими гнучких форм зайнятості. Наприклад, на підприємствах «BMW AG» гнучка система праці введена з 1993 року. Зараз в компанії використовується близько 200 режимів гнучкого часу, за рахунок чого продуктивність працівників зросла на 24-39%. На думку П. Гесснера (відповідального за політику робочого часу в «BMW AG»), ця програма допомогла знизити реальну погодинну ставку заробітної плати, підвищити конкурентоспроможність компанії і зберегти робочі місця. Такої ж практики дотримується один з найбільших банків Франції «Credit Lyonnais» (зі штатом персоналу 35 тис.осіб). Програма скорочення передбачає скорочення нормального робочого тижня для 7 тис.службовців з 39 до 33 годин при чотириденного робочого тижня. Це дозволило зберегти 1,1 тис. робочих місць з 5 тис., запланованих під скорочення.

Аналіз даних, представлених Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), дозволяє наочно побачити, що для сильної економіки потрібно працювати не багато, а ефективно. При порівнянні з показником «продуктивність робочого часу» двох європейських країн з максимальною і мінімальною тривалістю тижневого робочого часу - Греція (43,7 години) і Німеччина (38 годин), відзначимо, що в Німеччині продуктивність на 70% вища, ніж у Греції. Цей приклад відмінно демонструє популярний нині вираз: «працювати потрібно не 12 годин на добу, а головою!» [6].

На думку професора Б.Г. Розовського «... враховуючи прогнози роботизації виробництв і введення у розвинених країнах тестового безумовного доходу, за прогнозами експертів, люди на планеті перейдуть на скорочений робочий день. Чотири робочих дні на тиждень - такий графік зараз тестують компанії в офісах по всьому світу. Відзначають, що при меншому навантаженні ефективність працівників зростає, а витрати на утримання робочих місць скорочуються. Менше працювати вже почали в деяких компаніях Німеччини, Нової Зеландії й Японії. Майже рік по чотири дні працювали близько трьох тисяч чоловік. Перші результати підтвердили, що якість роботи в таких умовах не знизилася, а навпаки – зросла» [7, с. 33]. Вважаємо, що представлені приклади дозволяють констатувати появу тенденції неухильного зниження робочого часу, як показника гнучкості трудових відносин.

Гнучкість трудових відносин проявляється і в наданні можливості працівникові працювати поза офісом, використовуючи дистанційну працю. Суть дистанційної зайнятості полягає у тому, що всі умови, необхідні для якісного виконання особою своїх трудових обов'язків, створені поза межами офісу, що не прив'язує працівника до обов'язкового відвідування офісу.

Слід зазначити, що в науці сформувалися різні підходи до трактування поняття дистанційної роботи, зокрема, використовуються такі терміни: «дистанційна робота», «віддалена робота», «робота вдома», «телеробота».

А. Колот визначає дистанційну зайнятість як нестандартну форму зайнятості, засновану на гнучких соціально-трудових відносинах між працівником і роботодавцем, яка відбувається у віртуальному середовищі з використанням інформаційних і комунікаційних технологій [8, с. 4-9]. Деякі автори ототожнюють надомну роботу з дистанційною (Я.В. Свічкарьова) [9] або розглядають її як вид дистанційної (Б.А. Римар, В.О. Носенко) [10].

Що стосується телероботи, то українські економісти Л. Шабаліна і В. Афанасенко вважають, що це взаємодія працівника і роботодавця на ринку праці, яка передбачає гнучкі соціально-трудові відносини безпосередньо у віртуальному середовищі з використанням інформаційних і комунікаційних технологій. На їхню думку, дистанційна зайнятість є більш широким поняттям порівняно з поняттям телероботи, оскільки означає виконання роботи за межами офісу і не завжди вимагає використання комп'ютера, мережі Інтернет тощо [11].

На думку фахівців, за низкою параметрів українське законодавство поступається країнам, де гнучкі відносини були ґрунтовно узаконені. Стосовно традиційного трудового договору профспілки дійсно мають широкі повноваження, тоді як заходи, що стримують від зловживання нетиповими

відносинами, прописані слабо. Хоча часто звучить теза про нереформованість законодавства про працю [12], воно пристосоване до потреб роботодавців різних категорій. Однак, законодавство, що регулює атипові відносини, розрізнено. Якщо у трудових кодексах країн-сусідів передбачені окремі розділи, що регулюють аутсорсинг, строкові відносини і дистанційну роботу, то в Кодексі законів про працю України вони відсутні.

Водночас проект Трудового кодексу України містить кілька статей, які, на нашу думку, говорять про впровадження гнучкості й альтернативності у трудові відносини. Зокрема, мова йде про впровадження гнучкої форми зайнятості - робота на дому (робота вдома) (ст.42 Умова про роботу вдома). Стаття 147 проекту містить положення щодо гнучкого режиму робочого часу. Водночас у ст. 148 проекту вказується, що «керівники юридичних осіб та відокремлених підрозділів, працівники, які працюють вдома, дистанційно, та інші категорії працівників, визначені колективним договором чи правилами внутрішнього трудового розпорядку, планують свій робочий час самостійно, якщо інше не визначено у трудовому договорі. Законодавством може передбачатися право працівників самостійно планувати свій робочий час, за умови дотримання строків виконання робіт, щодо яких встановлено строк (наукові, науково-педагогічні працівники та інші)». Тут слід відзначити появу такої категорії працівників як «працівники які працюють ... дистанційно», хоча ст.42 не містить такого виду робіт, як дистанційна робота.

Поділяємо думку фахівців, про те, що впровадження гнучких форм організації праці є кроком вперед і відповідає тенденціям ринку праці, оскільки розвиток технологій, у тому числі цифрових, дає можливість оцінити всі переваги дистанційної роботи й гнучкого графіка роботи.

Так, у законодавстві багатьох зарубіжних країн існують норми, що регулюють гнучкі трудові відносини та їх форми, які знайшли закріплення як в окремих законах (наприклад, Закон Грецької Республіки № 2639/1998 «Регулювання трудових відносин, склад інспекції праці та інші положення»), так і в трудових кодексах (Трудовий кодекс Республіки Казахстан, Трудовий кодекс Литовської Республіки, Трудовий кодекс Польщі тощо). Зокрема, Глава IIb Трудового кодексу Польщі (статті 675-6717) розглядає умови виконання регулярної роботи за межами компанії («w formie telepracy»), з використанням електронних засобів зв'язку в сенсі надання електронних послуг. Віддалений працівник - працівник, який виконує роботу за межами компанії і передає результати своєї трудової діяльності роботодавцю за допомогою електронних засобів зв'язку.

Водночас, вважаємо, що запровадження політики гнучкості форм і режимів, оплати праці тощо не має нівелювати захисну функцію трудового права, яка вбачається у захисті прав та інтересів суб'єктів трудового права й є пріоритетною відносно економічної.

Л і т е р а т у р а

1. Киселев И.Я. Новый облик трудового права стран Запада / И.Я. Киселев // Управление персоналом. - 2002. - № 4 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ecsocman.hse.ru/rubezh/msg/18009905.html>
2. Лютов Н.М. Гибкость трудового законодательства и инновационная экономика [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://trudprava.ru/expert/article/protect/741>
3. Лютов Н.М. Политика в области занятости во время экономического кризиса: международный опыт и ситуация в России / Н.М. Лютов // Трудовое право. – 2010. – № 12. – С. 66.
4. Томашевский К.Л. Политика сочетания гибкости и защиты в трудовом праве Беларуси и России: настоящее и будущее // <file:///C:/Users/User/Downloads/Право%202011-4-16.pdf>.
5. Лушников А.М., Кириллова Л.С. Нетипичные трудовые договоры: гибкость и стабильность юридической конструкции // Вестник ЯрГУ. Серия Гуманитарные науки. 2017. - №2 (40). – С. 46-50.
6. Белый К. Рабочий день и рабочее время в разных странах мира [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://fingeniy.com/rabochij-den-i-rabochee-vremya-v-raznykh-stranakh-mira/>
7. Розовський Б.Г., Арсентьєва О.С. Праця створила людину ... і на тисячоліття зупинила її розвиток // Актуальні проблеми права: теорія і практика : Збірник наукових праць № 2 (36). – Северодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2018. – с. 16-41.
8. Колот А. Інноваційна праця та інтелектуальний капітал у системі факторів формування економіки знань / А. Колот // Україна: аспекти праці. – 2007. – №4. – С. 4-9.
9. Свічкарьова Я. В. Дистанційна робота як одна із форм атипової зайнятості / Я. В. Свічкарьова // Держава та регіони. Серія: Право. – 2013. – № 1 (39). – С. 129–134.
10. Носенко В. О. Правове регулювання дистанційної зайнятості працівників в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05 – трудове право; право соціального забезпечення / Віктор Олексійович Носенко. – К., 2015. – 19 с.
11. Официальный сайт компании IDC [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://idc.com>
12. Шевченко Д.В. Теоретико-правові проблеми вирішення трудових спорів в Україні, 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://ir.znau.edu.ua/bitstream/123456789/2035/1/Pravo_2014_197-199.pdf

ЩОДО СКЛАДОВИХ ЕЛЕМЕНТІВ ПРАВА ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ НА ЗДОРОВ'Я В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

Бабіч-Касьяненко К. В.,

*аспірант кафедри правознавства
юридичного факультету
СНУ ім. В. Даля*

Конвенція про права осіб з інвалідністю (далі - КПОІ) вимагає, щоб держави-учасниці «вживали всі необхідні заходи для забезпечення доступу осіб з обмеженими можливостями до медичних послуг, включаючи оздоровчу реабілітацію». Особи з інвалідністю у повсякденному житті стикаються з цілою низкою перешкод стосовно доступу до медичних послуг, таких як вартість, доступність, стигматизація і дискримінація, та відсутність або недостатність ресурсів і послуг. Без рівного доступу до медичної допомоги «особи з інвалідністю піддаються серйозному ризику відстрочених діагнозів, вторинних супутніх захворювань, тривалих зловживань, виснаження соціального капіталу та ізоляції» [1]. КПОІ та Комітет з економічних, соціальних і культурних прав (далі - КЕСКП) надають рекомендації щодо тлумачення доступності та допомагають зрозуміти його в контексті охорони здоров'я. Зокрема, КПОІ дає визначення доступності в ст. 9, зокрема «доступу нарівні з іншими до фізичного оточення, до транспорту, до інформації та зв'язку ... а також до інших об'єктів та послуг, відкритих або таких, що надаються населенню, як у міських, так і в сільських районах» [2]. У Загальному коментарі КЕСКП №14 відносно права на здоров'я, вказано чотири складові, такі як недискримінація, фізична та економічна доступність та доступ до інформації [3]. Тому, метою зазначених тез є дослідження складових елементів права осіб з інвалідністю на здоров'я.

Недискримінація - основний принцип Конвенції про права осіб з інвалідністю, який необхідний для забезпечення рівного доступу до медичного обслуговування для осіб з обмеженими можливостями. КПОІ в ст. 2 надає таке визначення: «Дискримінація за ознакою інвалідності» означає будь-яке розрізнення, виключення чи обмеження з причини інвалідності, метою або результатом якого є применшення або заперечення визнання, реалізації або здійснення нарівні з іншими всіх прав людини й основоположних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, цивільній чи будь-якій іншій сфері. Вона включає всі форми дискримінації, у тому числі відмову в розумному пристосуванні [2]. Усі інваліди мають ті ж самі загальні потреби охорони здоров'я, як усі інші

й вимагають доступу до основних медичних послуг на рівних підставах [4]. При цьому, важливим являється створення всіх медичних послуг та об'єктів з урахуванням доступності для осіб з інвалідністю.

Фізична доступність - важливий компонент для забезпечення рівного доступу осіб з обмеженими можливостями до медичної допомоги. Фізичні бар'єри відносно доступу до охорони здоров'я включають екологічні і інфраструктурні перешкоди, а також географічні, такі як доступ до сільських центрів здоров'я. КЕСКП описує в Загальному Коментарі №14 права на здоров'я, в контексті фізичної доступності та визначає її таким чином: Медичне обладнання, товари та послуги повинні знаходитися у фізичній досяжності для всіх груп населення, особливо вразливих або соціально відчужених груп, таких, як ... осіб з обмеженими можливостями ... Доступність також означає, що медичні послуги і основоположні передумови здоров'я, такі, як безпечна питна вода та адекватні санітарні послуги, знаходяться у фізичній досяжності, в тому числі в сільській місцевості. Доступність також передбачає адекватний доступ в будівлі для осіб з інвалідністю [3]. КПОІ також зосереджує увагу на географічній доступності до медичної допомоги, та у ст. 25 встановлює, що держави-учасниці повинні організовувати ці послуги у сфері охорони здоров'я якомога ближче до місць безпосереднього проживання цих людей, зокрема в сільських районах» [2]. Забезпечення людей об'єктами медичного обслуговування гарантує, що кожен громадянин зможе фізично досягти медичної установи. Надання медичних послуг має вирішальне значення для осіб з обмеженими можливостями, які мають право на доступ до послуг охорони здоров'я. Крім доступу до медичних установ, фізичний доступ також поширюється на доступне медичне обладнання та послуги. Наприклад, жінки з порушеннями опорно-рухового апарату часто не в змозі отримати доступ до огляду молочної залози та консультації на тему раку шийки матки, тому що столи для огляду не регулюються по висоті, а устаткування для проведення мамографії передбачене лише для жінок, які можуть стояти [4].

КПОІ в ст. 25 окреслює, що держави-учасниці повинні «забезпечувати особам з інвалідністю той самий набір, якість і рівень безоплатних або недорогих послуг і програм з охорони здоров'я, що й іншим особам ...»[2]. За даними Всесвітнього дослідження у сфері охорони здоров'я доступність була основною причиною, чому особи з інвалідністю, за статтю та віковими групами, не отримують необхідної медичної допомоги в країнах з низькими доходами [5]. У цьому дослідженні взяли участь 51 країна та за результатами встановлено, що 32–33% чоловіків та жінок, які не мають інвалідності не можуть дозволити собі медичне обслуговування, в порівнянні з 51–52% осіб з інвалідністю [5].

Форма або зміст інформації, може служити бар'єром для доступу до інформації для багатьох людей з обмеженими можливостями [6]. Наприклад, надання інформації шрифтом Брайля та мовою жестів це дві різні форми спілкування, які роблять інформацію доступною для осіб, які в іншому випадку можуть стикатися з бар'єрами в спілкуванні. Аналогічно, використовуючи мову, що легко читається або використання фотографій і графічних зображень різних видів для зміни змісту інформації, щоб зробити його більш доступним. У контексті охорони здоров'я, доступ до інформації має вирішальне значення для пацієнтів у спілкуванні з медичними працівниками для отримання і розуміння відповідної медичної інформації. Доступ до інформації в контексті охорони здоров'я поширюється на доступні форми, інформаційні брошури та спілкування з медичними працівниками. Доступ до інформації також важливий для навігації по системі охорони здоров'я. Інформація, що надається через системи направлення, списки очікування або системи бронювання для призначень повинні бути доступні всім і установи повинні також бути оснащені належними висновками всередині будівель.

Отже, право осіб з інвалідністю закріплене у європейських нормативно-правових документах, зокрема у Конвенції про права осіб з інвалідністю, яка ратифікована Україною, складається з чотирьох елементів: недискримінація, фізична та економічна доступність та доступ до інформації. Однак, закріплені постулати щодо кожного окремого елемента зазначеного права відображені в національному законодавстві не в повній мірі, що потребує більш чіткого регулювання гарантій соціального забезпечення осіб з інвалідністю.

Л і т е р а т у р а

1. Охорона здоров'я і права людини: ресурсний посібник/ за науковою редакцією І.Я. Сенюти (версія на укр. мові). - 5-е вид., доп. - Львів : Видавництво ЛОБФ "Медицина і право", 2015 . - 989 с.;
2. Конвенція про права осіб з інвалідністю, Конвенція, Організація об'єднаних націй, 13.12.2006р. (ратифіковано Україною 16.12.2009р.), [Електронний ресурс]. - Режим доступу - https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71;
3. Центр документації ООН, [Електронний ресурс]. - Режим доступу - www.un.org/en/documents/index.shtml;
4. Обмеження життєдіяльності та здоров'я, бюлетень, ВООЗ (листопад 2012р.) [Електронний ресурс]. - Режим доступу - <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs352/en/index.html>;
5. Міжнародний звіт з інвалідності, ВООЗ (2011) [Електронний ресурс]. - Режим доступу - https://www.who.int/disabilities/world_report/2011/report.pdf;
6. Моніторинг пакту з прав людей з обмеженими можливостями: Керівництво з моніторингу прав людини/ Офіс спеціального повноваженого з прав людини. [Електронний ресурс]. - Режим доступу - http://www.ohchr.org/Documents/Publications/Disabilities_training_17EN.pdf;

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ – ШЛЯХ ДО ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Вапнярчук Н. М.,

*кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник Науково-дослідного
інституту правового забезпечення інноваційного
розвитку НАПрН України*

В умовах глобалізації гостра конкурентна боротьба диктує необхідність активізації інноваційної діяльності як найбільш ефективного способу підвищення конкурентоспроможності країни і подальшого її розвитку на інтенсивній основі. Виклики, перед якими постала Україна щодо розвитку науки в епоху економіки знань, виявили визначальну роль фундаментальних досліджень. Сучасна наука демонструє залежність практичної ефективності наукових знань від розвитку фундаментальної складової.

Останнім часом спостерігаються загальносвітові тенденції використання результатів фундаментальних досліджень, істотне зростання їх практичної значимості. За оцінками експертів, вже близько 10% нової комерційної продукції і технологій спираються на останні результати фундаментальних досліджень. Фундаментальні дослідження стають безпосереднім джерелом інновацій і проривних технологій, сприяють зростанню економіки за рахунок інноваційного фактора. У більшості країн світу фундаментальна наука розвивається в основному за кошти державного бюджету і уряди країн вбачають у цьому свій внесок у майбутнє інноваційне зростання країни [1].

В Україні ж протягом останніх десятиліть спостерігається неухильне зменшення фінансування виконання науково-дослідних робіт. Між тим, досвід розвинутих країн свідчить, що навіть в умовах економічної кризи можливо залучення коштів як державних, так і недержавних структур на проведення науково-дослідних робіт.

Програми цільової підтримки наукової діяльності та стимулювання розвитку високих технологій в Україні фактично не працюють. Діюча система фінансування наукової сфери не передбачає доведення наукових розробок до їх комерційного використання. Внаслідок таких обсягів фінансового забезпечення наука в українському суспільстві відіграє переважно пізнавальну та соціокультурну функції, адже зі світової практики відомо, що можливість впливу науки на рівень економічного розвитку виникає за умови її фінансування понад 0,9 % ВВП. Це яскраво демонструють як розвинені країни, так і країни, що розвиваються, де на дослідження і розробки

спрямовуються значні фінансові кошти, у т. ч. бізнес-структур. Технологічний розрив між Україною та розвиненими країнами щороку поглиблюється. Ліквідація відставання потребує системних змін у методах державного регулювання розвитку економіки, освіти, формуванні інноваційної моделі високотехнологічного розвитку.

Ключовими проблемами сталого інноваційного розвитку економіки є: (1) відсутність динаміки інноваційного розвитку; (2) низький рівень розробки та споживання інноваційної продукції; (3) відсутність стратегії інноваційних перетворень; (3) відсутність моделі державної підтримки та сприяння розвитку галузей з високою додатковою вартістю продукту; (4) низький рівень використання механізму державно-приватного партнерства у реалізації інфраструктурних та інноваційних проектів, зокрема у державній сфері; (5) відсутність стратегії залучення інвестицій у високотехнологічні галузі.

Поточна криза призвела до зменшення фінансування наукових досліджень і розробок, впровадження інноваційних технологій та модернізації технічних засобів виробництва. Основним і майже єдиним джерелом фінансування інноваційної діяльності залишаються власні кошти підприємств.

Основні проблеми: (1) відсутність доступу до капіталу, що спричинена недостатньою кількістю внутрішніх інвесторів та низьким рівнем привабливості країни для зовнішніх інвесторів; (2) відсутня державна підтримка, зокрема, на початкових етапах розвитку інновацій, яким притаманний високий ступінь ризику; (3) обмежуюче валютне регулювання [2].

Класична трансформація наукового знання в кінцевий продукт чи послугу, узагальнено передбачає таку послідовність: фундаментальне дослідження, прикладне дослідження, НДДКР, ДКР, створення лабораторного зразка, серійне виробництво, логістика, маркетинг та дистрибуція. Ефективність виробничого циклу залежить від глибини зв'язку між кожним етапом, проте в Україні є суттєвий розрив між зазначеними етапами. Створення технологій вітчизняними науковими центрами здійснюється без урахування потреб ринку. Велику кількість розробок пропонують на стадії прототипу або лабораторного зразка, що обумовлює необхідність додаткових витрат з боку замовника для впровадження. Це призводить до того, що значна частина високо потенційних розробок не реалізовано в кінцевий продукт або сервіс. Переважна більшість науковців не спроможна комерціалізувати результати своїх досліджень через незнання механізму комерціалізації – технологічного аудиту, оцінки вартості, охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності, пошуку покупців та механізмів передавання розробок споживачам.

Також одним із серйозних недоліків в організації наукових досліджень в Україні є вкрай недостатня частка конкурсного фінансування,

практично повна відсутність грантової підтримки нових напрямів досліджень.

Основним багатством країни є її людський капітал. В умовах глобалізації та високої конкуренції стан та перспективи розвитку людського капіталу є визначальним макроекономічним фактором. Невідповідність між розвитком людського капіталу та рівнем життя спонукає відтік за кордон висококваліфікованих спеціалістів. Сьогодні талановита молодь не прагне займатися науковою діяльністю, залишає її через низький рівень оплати праці в науковій сфері, неможливість забезпечити собі гідний рівень життя. Все це сприяє відтоку наукових кадрів і кваліфікованих спеціалістів з України або переходу їх до інших видів діяльності, не пов'язаних ні з наукою, ні з матеріальним виробництвом. Кількість науковців за роки незалежності в Україні зменшилась у 5 разів, сьогодні їх припадає на 1 млн населення 1254 особи, що у 2,7 разів нижче, ніж в середньому по ЄС.

Зазначені проблеми, в переважній більшості, виникають через недостатнє фінансування наукових досліджень.

Натомість ст. 54 Основного Закону країни закріплює наступне положення: «держава сприяє розвитку науки». Отже, щоб не порушувати конституційне положення держава повинна приділяти належну увагу фінансуванню наукової та науково-технічної діяльності, що включає фінансування фундаментальних досліджень та видатків на розробку перспективних технологій і пріоритетних напрямів науково-технічного прогресу. Адже загальний рівень фінансування науки вважається однією з ключових характеристик інноваційності країни, її готовності до побудови суспільства, що базується на знаннях.

Тому якщо держава не змінить свого ставлення до фінансового забезпечення наукових досліджень, вона і далі буде втрачати конкурентні позиції економіки. Недофінансування наукових досліджень призводить до витоку наукового потенціалу за кордон і переводить країну в розряд слабоборозвинених. Недооцінка ролі наукових досліджень гальмує розвиток України.

На сьогодні в Україні в науковій сфері існують такі проблеми: (1) низький рівень та некоординованість залучення іноземних та вітчизняних інвестицій, (2) відсутність проектно-орієнтованого підходу до управління науковою діяльністю, (3) брак чіткої схеми виконання умов та інституційного забезпечення грантового фінансування, (4) невідповідність рівня видатків Державного бюджету на науку законодавчо визначеним нормам.

Переведення економіки на інноваційний шлях розвитку вимагає внесення певних змін у механізми формування та реалізації державної науково-технічної політики в Україні. Ключового значення при цьому набуває уточнення і конкретизація науково-технологічних та інноваційних пріоритетів, концентрація зусиль держави на вирішальних напрямках. У

більшості держав світу із цією метою застосовуються прогнозно-аналітичні дослідження. Необхідно запровадити і в Україні широкомасштабні, прогнозно-аналітичні дослідження, у тому числі на перспективу. Такі роботи не тільки підвищують актуальність та ефективність наукових досліджень і розробок, а й зменшують ризик їх фінансування, що сприятиме залученню промислового капіталу й іноземних інвестицій, а отже, і збереження оптимальних пропорцій фінансування науково-технічної сфери. Для подальшого залучення коштів вітчизняних і зарубіжних інвесторів у наукові дослідження, розробки та впровадження у виробництво нових наукоємних технологій, а також державного регулювання стратегічно важливої галузі – науково-технічної та інноваційної діяльності, потрібно якнайшвидше вдосконалити законодавчу базу щодо оптимізації фінансування наукової сфери, страхування інноваційних ризиків, пільгового оподаткування, трансферу технологій, інтелектуальної власності [3].

Л і т е р а т у р а

1. Попело О. В. Фундаментальні дослідження як ядро інноваційного розвитку регіонів України. *Сталий розвиток економіки*. 2018. № 3. URL: file:///C:/Users/1/Downloads/sre_2015_3_23.pdf
2. Проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку високотехнологічних галузей до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації». URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=c9b6f0b0-1ed5-4aba-a25e-f824405ccc64&>
3. Койчева Т. І. Стан фінансового забезпечення наукових досліджень та шляхи оптимізації. *Збірник наукових праць*. 2011. Вип. 8. URL: file:///C:/Users/1/Downloads/znppo_2011_8_13.pdf

СУБСИДУВАННЯ – ГАЛУЗЕВИЙ ПРИНЦИП СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Гнатенко К. В..

*кандидат юридичних наук,
головний спеціаліст відділу організаційного
забезпечення та контролю у сфері нотаріату
управління з питань нотаріату Головного
територіального управління юстиції у Харківській обл*

Досліджуючи питання соціального забезпечення, не можна залишити поза увагою принципи, на яких ґрунтується правове регулювання соціального захисту населення.

Одним із галузевих принципів соціального забезпечення є принцип субсидування в соціальному забезпеченні населення України, який дозволяє зберегти рівновагу надходжень і видатків соціальних фондів, зменшити вплив інфляції на економічну цінність акумульованих коштів (оскільки вони витрачаються протягом року), а також знизити ризики довгострокових інвестицій та інших фінансових капіталовкладень соціальних фондів, які здійснюються з метою зберігання довготривалих заощаджень громадян, оскільки відпадає необхідність такого зберігання (крім резервної частини соціальних фондів).

Принцип субсидування в соціальному забезпеченні знайшов своє втілення в таких нормативно-правових актах, як Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, Законах України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» та ін.

В основі розглядуваного принципу лежить законодавче визначення джерел формування бюджету різних соціальних фондів або фінансування соціальних заходів за рахунок Державного (місцевого) бюджету. Так, Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування [1] визначають, що основними джерелами коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування є внески роботодавців і застрахованих осіб. Суть принципу субсидування полягає в тому, що індивід і суспільні структури передають свої функції вищестоящим структурам і державі у виняткових випадках. Тільки там, де індивід, сім'я, община і т.д. не в змозі належним чином виконувати обов'язки, на їх користь повинні виконувати відповідні функції вищестоящі суспільні й державні структури.

Як зазначає В. Андріїв, принцип субсидування передбачає обов'язкову фінансову участь застрахованих осіб у формуванні страхових фондів, що є головною умовою отримання права на соціальні виплати. Тобто, людина має відповідати сама за себе й тоді, коли йдеться про страхування від ризиків загального характеру [2, с. 32]. Зокрема, вчений наголошує, що незважаючи на фінансування соціальних виплат та допомог за рахунок коштів соціальних фондів, право на соціальне забезпечення більшості видів виникає у громадянина за умови попередньої сплати ним страхових внесків, тобто наявності страхового стажу (страховий стаж – це період (строк), протягом якого особа підлягає загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню та сплачуються внески (нею, роботодавцем) на страхування, якщо інше не передбачено законодавством.)

Тобто, принцип субсидування передбачає виникнення права на соціальне забезпечення лише у громадянина, який застрахований у системі загальнообов'язкового соціального страхування. Зокрема, такими особами

відповідно до законодавства є (1) особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту): а) на підприємствах, в організаціях, установах незалежно від їх форм власності та господарювання; б) у фізичних осіб; (2) особи, які забезпечують себе роботою самостійно (члени творчих спілок, творчі працівники, які не є членами творчих спілок), громадяни-суб'єкти підприємницької діяльності.

У свою чергу О. В. Москаленко переконана, що принцип субсидування покликаний забезпечувати збереження прагнення індивідуума до самовідповідальності та самореалізації й запобігає перенесення відповідальності на більш високі суспільні та державні структури. Більш високий рівень управління може втручатися в дії більш низького в тій мірі, в якій останній проявив свою нездатність до ефективного управління [3, с. 88].

Тобто, принцип субсидування в сфері соціального забезпечення населення, з однієї сторони, передбачає відповідальність кожного працездатного громадянина за своє майбутнє (забезпечення себе у разі втрати працездатності з різних об'єктивних причин) шляхом установаження обов'язку зі сплати страхових внесків у системі загальнообов'язкового державного страхування, а з іншої, – прийняття державою (Державним бюджетом) на себе частини навантаження із соціального забезпечення окремої категорії громадян. Остання складова, зумовлена тим, що держава в особі своїх органів, є головним розпорядком коштів Державного бюджету, внутрішнього валового продукту та інших національних багатств, які формуються, перш за все, із трудових і нетрудових доходів громадян у виді податків, зборів, інших платежів до бюджету, а також з надання в оренду або отримання плати за користування в іншій формі майна державних підприємств, природних ресурсів, землі та інших об'єктів, які згідно з Конституцією України є власністю народу, а отже, дохід, отриманий за користування цією власністю теж має загальнонародний характер [4, с. 187-188].

Підводячи підсумок викладеному, слід зазначити, що принцип субсидування є ключовим в праві соціального забезпечення населення України, суть якого полягає в тому, що здоровий платить за хворого, працездатний утримує непрацездатного, працюючий і суспільство в цілому підтримують безробітного. Зокрема, субсидування виходить з того, що саме держава є організатором загальнообов'язкового державного страхування та як гарант стабільності цього виду страхування асигнує кошти для покриття виплат у разі нестачі страхових коштів.

Л і т е р а т у р а

1. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 14.01.1998 р. № 16/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 23. Ст. 121

2. Андріїв В. Чи захистить система соціального страхування людину? *Право України*. 2001. № 7. С. 31-34.
3. Москаленко О.В. Принцип солідарності та субсидування в системі загально-обов'язкового державного соціального страхування. *Вісник Одеського національного університету*. 2011. № 16. С. 84-90.
4. Хомич І. Ю. Сучасний стан реалізації принципу солідарності та субсидування в соціальному забезпеченні населення України. *Митна справа*. 2013. № 5 (89). Ч. 2. Кн. 2. С. 185-191.

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ КОНТРОЛЮ ЗА ПОДАТКОВОЮ НАКЛАДНОЮ У ГОСПОДАРСЬКИЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Гриценко Г.М.,

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри
господарського права СНУ ім. В.Дала*

В даний час успішне ведення господарської діяльності суб'єктами господарювання залежить на 80 відсотків від правильного проведення внутрішньогосподарського контролю, а саме: від самоконтролю, проведеного самостійно суб'єктом господарювання. Будь-які перевіряючі органи при перевірці діяльності суб'єктів господарювання спочатку роблять висновки згідно документів складених та поданих самими суб'єктами господарювання для проведення перевірки законності ведення ними господарської діяльності.

В нашій державі починаючи з 2014 року почали вводити, а потім неодноразово продовжувати мораторій на проведення перевірок ведення господарської діяльності суб'єктами господарювання. Але, як показує практика, ні суб'єкти господарювання, ні держава були не готові до даних дій, що призвело до негативних наслідків.

Правильно зазначає Солодченко С.В., що надмірність і неефективність контролю за господарською діяльністю з боку органів державного нагляду (контролю), а також невисокий рівень професіоналізму при проведенні планових, позапланових та інших перевірок, обстежень, інспекцій, моніторингів тощо, зумовили необхідність підвищити потенціал самоконтролю суб'єктів господарювання. [1, с. 94] Щодо недбалого ставлення до самоконтролю підприємства В.В. Лаптев підкреслює, що нерідко «директори підприємств діють безконтрольно, а здійснюваний державними органами контроль не може компенсувати відсутність громадського контролю за діяльністю адміністрації підприємств» [2, с. 22]

Один з найбільш складних і відповідальних контролів при веденні господарської діяльності для суб'єктів господарювання являється податковий контроль за складанням та реєстрацією податкових накладних.

Згідно з ст.61.1 Податкового кодексу Податковий контроль - це система заходів, що вживаються контролюючими органами та координуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику, з метою контролю правильності нарахування, повноти і своєчасності сплати податків і зборів, а також дотримання законодавства з питань регулювання обігу готівки, проведення розрахункових та касових операцій, патентування, ліцензування та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи. [3]

Контролюючі органи мають право проводити камеральні, документальні (планові або позапланові; виїзні або невиїзні) та фактичні перевірки.

Предметом камеральної перевірки також може бути своєчасність подання податкових декларацій (розрахунків) та/або своєчасність реєстрації податкових накладних та/або розрахунків коригування до податкових накладних у Єдиному реєстрі податкових накладних, акцизних накладних та/або розрахунків коригування до акцизних накладних у Єдиному реєстрі акцизних накладних, виправлення помилок у податкових накладних та/або своєчасність сплати узгодженої суми податкового (грошового) зобов'язання виключно на підставі даних, що зберігаються (опрацьовуються) у відповідних інформаційних базах.

Податкова накладна відноситься до первинних документів, які оформляються на підприємстві в момент виникнення податкових зобов'язань. Тобто, - це або платіжне доручення, або видаткова накладна. Первинні документи повинні бути складені під час здійснення господарської операції, якщо це неможливо - безпосередньо після її закінчення. Для контролю та впорядкування даних інформація з первинних документів може включатися в зведені облікові документи. Директор (власник) підприємства забезпечує фіксування фактів здійснення всіх господарських операцій, які були проведені, у первинних документах та виконання всіма підрозділами, службами та працівниками правомірних вимог головного бухгалтера щодо порядку оформлення та подання для обліку відомостей і документів. Це підтверджується ч.2 ст.8 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» Питання організації бухгалтерського обліку на підприємстві належать до компетенції його власника (власників) або уповноваженого органу (посадової особи) відповідно до законодавства та установчих документів [4] та підтверджується Наказом № 88 від 24.05.1995 року « Про затвердження Положення про документальне забез-

печення записів у бухгалтерському обліку» п. 2.13 (далі за текстом – Положення) [5].

Не варто забувати, що саме керівник (власник) відповідає в цілому за організацію бухгалтерського обліку на підприємстві (Стаття «Бухгалтерська робота: хто може її виконувати і яка відповідальність за промахи» // «БТ», 2011, № 29, с. 16). А тому, хто як не він, зацікавлений в належному первинному документуванні господарської діяльності підприємства. Інформація, яка міститься в прийнятих до обліку первинних документах, систематизується на рахунках бухгалтерського обліку в регістрах синтетичного та аналітичного обліку шляхом подвійного запису їх на взаємопов'язаних рахунках бухгалтерського обліку. Для впорядкованості руху і своєчасного формування записів у бухгалтерського обліку з первинних документів наказом керівника підприємства встановлюється графік документообігу. У ньому вказуються дата створення або одержання від інших підприємств документів, прийняття їх до обліку, передача в обробку та до архіву п. 5.1 [5]. Зазвичай графік документообігу складають у вигляді додатку до наказу про організацію бухгалтерського обліку на підприємства у вигляді схеми або переліку робіт (таблиці) в розрізі кожного первинного документа, з якими працює підприємство. Відповідальність за несвоєчасне складання первинних документів і регістрів бухгалтерського обліку та недостовірність відображених у них даних несуть особи, які склали та підписали документи згідно ч. 8 ст. 9 ЗУ «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та п. 2.14 в якому зазначено що, відповідальність за несвоєчасне складання первинних документів та недостовірність відображених у них даних несуть особи, які склали та підписали ці первинні документи.

Вище зазначене Положення п. 2.15. вказують що, первинні документи підлягають обов'язковій перевірці (в межах компетенції) працівниками, які ведуть бухгалтерський облік, за формою і змістом, тобто перевіряється наявність у документі обов'язкових реквізитів та відповідність господарської операції чинному законодавству у сфері бухгалтерського обліку, логічна ув'язка окремих показників. Зазначимо, що складання податкової накладної відповідальними особами суб'єктів господарювання буде відноситься до самоконтролю. У той же час податкова накладна повинна бути зареєстрована, інакше вона не дає права на податковий кредит суб'єкту господарювання згідно п.201.10 Податкового Кодексу України і зареєстрована вона повинна бути за термінами.

Враховуючи вищезазначене, слід зауважити, що складання і реєстрацію податкових накладних суб'єктами господарювання при веденні господарської діяльності необхідно розділяти в частині застосування контролю на проведення функцій самоконтролю і функцій державного контролю.

Реєстрацію податкових накладних, потрібно відносити до державного контролю, тому що в пункті про перевірки 75.1.1 Податкового Кодексу України внесено визначення камеральної перевірки, і в ньому крім декларацій про податок на додану вартість вказані і терміни реєстрації податкових накладних інше відходить до самоконтролю який здійснюється безпосередньо суб'єктами господарювання.

Л і т е р а т у р а

1. Солодченко С.В. Понятійная сутність самоконтроля суб'єктів господарювання (правовий аспект) // *Legea si Viata. Revista stiintifico-practica. Republica Moldova*. MAI 2016. С. 93–96
2. Лаптев В.В. Законодательство о предприятиях (критический анализ) // *Государство и право*. 2000. № 7. 318 с. 22
3. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.
4. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 40. Ст. 365.
5. Про затвердження Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку: Наказ Міністерства фінансів України від 24.05.95 р. № 88, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 05.06.1995 р. за № 168/704. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95>

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СТРУКТУРНОГО ЗМІСТУ ГРАЛЬНОГО ОБЛАДНАННЯ

Слецьких Д.,

*судовий експерт сектору
комп'ютерно – технічних досліджень
Луганський науково-дослідний експертно-
криміналістичний центр МВС України*

Для сприяння створенню доказової бази за кримінальними провадженнями, пов'язаними з інформаційними технологіями, в Україні активно розвивається судова комп'ютерно-технічна експертиза, яка є самостійним родом судової експертизи і відноситься до класу інженерно-технічних експертиз.

Експертиза комп'ютерної техніки і програмних продуктів призначається у випадках, коли необхідно встановити фактичні дані, що мають значення для кримінального провадження і пов'язані із застосуванням

комп'ютерної техніки, та вчинені за її допомогою певні дії, які виявляються на основі спеціальних знань у галузях обчислювальної техніки. Треба зазначити, що об'єкти судової комп'ютерно-технічної експертизи доволі різноманітні і пов'язані із функціонуванням інформаційних систем.

Об'єктами судової експертизи є комп'ютерна техніка з носіями інформації (жорсткі диски, оптичні диски, флеш накопичувачі тощо), програмні продукти, також можуть бути пристрої, що не є комп'ютерами в класичному розумінні цього слова, наприклад, електронні касові апарати, гральні автомати, кардрідери тощо [2, с. 314].

Як показує практика, дуже часто питання, що виносяться на вирішення судової комп'ютерно-технічної експертизи, пов'язані з існуванням незаконного грального бізнесу шляхом використання грального обладнання зі спеціальним програмним забезпеченням або шляхом встановлення на комп'ютерах спеціального програмного забезпечення.

Заняття гральним бізнесом є злочином, який неможливо вчинити без використання спеціального обладнання, яке дозволяє проводити азартні ігри. Комп'ютерна інформація у таких злочинах здебільшого зберігається в гральних автоматах та на комп'ютерному обладнанні (носіях інформації), що функціонують як комп'ютерні симулятори. З точки зору експертного дослідження за структурним змістом гральне обладнання може містити наступну інформацію:

- наявність спеціального програмного забезпечення та його характеристики;

- наявність змін у програмному забезпеченні;

- час та розмір внесених коштів;

- час та розмір отриманих виграшів;

- мережеві налаштування;

- ліцензійність програмного забезпечення;

- окремі відомості про особу злочинця;

Виходячи з цього, основними завданнями судової комп'ютерно-технічної експертизи у цьому випадку є:

- встановлення характеристик програмного продукту та його віднесення до ігрових програм;

- встановлення змін у програмному забезпеченні, які дозволяють проводити азартні ігри;

- встановлення можливості підключення комп'ютерно-технічних засобів до серверів чи мережі Інтернет з доступом до азартних ігор;

- визначення характеристик встановленого програмного забезпечення на предмет можливості проведення азартних ігор;

- визначення змін якісних характеристик комп'ютерного чи грального обладнання з метою його використання в незаконній діяльності (пе-

редбачення можливості приймання грошей чи виплати виграша, встановлення забороненого програмного забезпечення).

Нажаль, в чинному законодавстві України відсутнє визначення поняття «гравального обладнання». На сьогодні відсутні чіткі вимоги до такого обладнання та технічні регламенти для спеціального обладнання (гравальних автоматів, слотів, терміналів), а також до програмного забезпечення. У зв'язку з цим, правоохоронні органи (у тому числі при проведенні судової експертизи) зіштовхуються з проблемами ідентифікації спеціального обладнання та дослідженням його структурного змісту:

- не все вилучене обладнання, яке використовувалося для проведення азартних ігор, в подальшому визнається гравальним, а тому встановлення обставин даного злочину вкрай ускладнює;

- неможливість встановити належність обладнання до категорії гравального через відсутність регламентованих законодавством норм;

- неможливість провести об'єктивну оцінку та аналіз обладнання, яке було переобладнане або замасковане під гравальне.

Вищезазначені проблеми мають суттєвий вплив на повноту експертного дослідження та на результат судової комп'ютерно-технічної експертизи.

Ще однією не менш важливою проблемою в аспекті дослідження гравального обладнання є науково-методичне забезпечення. Відповідно до Закону України «Про судову експертизу» всі судово-експертні установи України повинні користуватися уніфікованими за своєю структурою методиками досліджень. Як підкреслює І.В. Гора, експертна практика різноманітних судово-експертних установ повинна бути єдиною у підході до розв'язання типових експертних задач. Методики дослідження типових об'єктів не повинні суттєво відрізнятися за глибиною й всебічністю наукової розробки. Повинні застосовуватися єдині наукові критерії й науково-апробовані методики [3, с. 273].

Практика показує, що вкрай важлива єдина обов'язкова організаційна й методична база для проведення досліджень гравального обладнання, яка б містила в собі перш за все єдину класифікацію видів гравального обладнання, визначення найбільш вірогідних методик, які б не припускали вільної варіативності підходів. Застосовувані експертами методики повинні бути опублікованими й затвердженими як обов'язкові, порядок їх оспоровання необхідно визначати діями нормативних актів. [4, с. 35].

Рішення вищезазначених проблем має бути комплексним, адже без вирішення окремих питань шляхом удосконалення законодавства, неможливе складання відповідних методик та їх застосування у дослідженнях.

Сьогодні особливості проведення судової комп'ютерно-технічної експертизи утворюють нові можливості розвитку державної політики в

сфері забезпечення інформаційної безпеки та протидії кіберзлочинності. Пріоритетним напрямком розвитку комп'ютерно-технічної експертизи повинне стати удосконалення науково-методичного й інформаційного забезпечення судово-експертної діяльності. Поруч з цим необхідне удосконалення закону про «Заборону грального бізнесу в Україні» або прийняття закону, який би надавав юридичне роз'яснення поняттям «гральне обладнання», «вимоги до грального обладнання» тощо, адже закон, який регламентує заборону грального бізнесу на сьогоднішній день не є досконалим і не завжди дозволяє спиратися на нього у дослідницькій діяльності.

Л і т е р а т у р а

1. Про заборону грального бізнесу в Україні: Закон України від 15 трав. 2009 р. № 1334-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1334-17>.
2. Експертизи у судочинстві України: науково-практичний посібник / заг.ред. В.Г. Гончаренка, І.В. Гори. – Київ: Юрінком Інтер, 2014. – 504 с.
3. Гора И.В. Организационные проблемы судебно-экспертной деятельности в Украине / И.В. Гора // Criminalistics and forensic expertology: science, studies, practice. – Vilnius, Varsuva, 2016. – С. 263-278.
4. Галинская А.Е. Особенности использования специальных знаний в деятельности сторон и их представителей по делам о правонарушениях в сфере информационных технологий / А.Е. Галинская // Теория и практика судебной экспертизы. – 2017. – Том 12. – № 1. – С. 30-37.

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ ЩОДО ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ПОТЕРПІЛОМУ

Загоруй Л.М.,

*к. ю. н., доцент кафедри державно-правових дисциплін
Луганського державного університету
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*

Цивільно-правова відповідальність держави щодо відшкодування шкоди розвивається у декількох напрямках і одним із них є інститут відшкодування шкоди, завданої у сфері публічно-правових відносин. Він створювався і удосконалювався поступово. Перші спроби конструювання такої відповідальності (ст. 407 ЦК УРСР 1922 р.) були нечіткими з використанням таких категорій як «установа», «неправильні дії службової особи», але не було безпосередньої вказівки на те, що суб'єктом відповідальності за шкоду, заподіяну неправильними діями службової особи, є держава [1].

Втім, науковці, досліджуючи питання про відшкодування шкоди, завданої у сфері публічних відносин, вважали, що відшкодовувати шкоду заподіяну службовою особою повинна державна установа [2, с. 185; с. 118]. У 1928 року кодекс доповнили ст. 407-1, конкретизувавши, що «Державна установа відповідає за шкоду, заподіяну неправильними службовими діями службової особи, вчиненими під час здійснення цієї особою функцій влади, тільки у випадках, окремо зазначених у законі, коли при тому неправильність дій службової особи визнає належний суд або адміністративний орган. Державна установа звільняється від відповідальності, коли потерпілий вчасно не оскаржив неправильної дії. Державна установа має право, в свою чергу, зробити нарахування на службову особу в розмірі виплаченої потерпілому винагороди» [2].

В законі були виокремлені основні умови відповідальності за завдану шкоду, зокрема: 1) наявність шкоди, яка завдана потерпілому; 2) неправильні службові дії у сфері виконання функцій влади; 3) наявність закону, яким визнаються дії службових осіб неправильними (закон так і не був прийнятий); 4) своєчасне оскарження неправильних дій; 5) визнання дій неправильними судом або адміністративним органом.

ЦК УРСР 1963 року правова конструкція відповідальності за заподіяну шкоду зазнала деяких змін і розширила сферу застосування. По-перше, у ст. 442 ЦК УРСР закріплена відповідальність за шкоду, заподіяну незаконними діями державних і громадських організацій, а також службових осіб. З урахуванням змісту ст. 442 ЦК основна специфіка відповідальності полягала у суб'єктному складі заподіювачів шкоди – це державні, громадські організації та службові особи. Відповідальність передбачалась за незаконні дії в галузі адміністративного управління, але на загальних підставах, якщо інше не передбачено законом. Категорію «неправильні дії» було замінено на більш чітку категорію «незаконні дії», тобто на дії, які заборонені законом або порушують закон, або суперечать закону.

По-друге, ст. 443 ЦК УРСР встановлено, що «За шкоду, заподіяну неправильними службовими діями службових осіб органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду, відповідні державні установи несуть майнову відповідальність у випадках та у межах, спеціально передбачених законом» [3].

Таким чином, ЦК УРСР 1963 року встановлював два види відповідальності державних установ в залежності від того де відбувалося завдання шкоди службовими особами, – у сфері адміністративного управління або правоохоронними органами, прокуратурою чи судом. Безпосередньої вказівки на те, що відповідачем є держава ще не було. З урахуванням цього слушною є думка дослідників стосовно того, що «... на нормативному

рівні держава не визнавалася суб'єктом відшкодування шкоди, завданої у сфері публічно-правових відносин» [4, с. 33].

На практиці положення ст. 443 ЦК УРСР 1963 року неможливо було реалізувати, оскільки не було прийнято спеціального закону щодо порядку відшкодування завданої шкоди.

З метою подальшого удосконалення цивільного законодавства Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 278-XI від 20 травня 1985 року внесено зміни до ЦК УРСР 1963 року. Так, в оновленій ст. 443-й чітко визначалось, що держава є суб'єктом відшкодування шкоди в повному обсязі незалежно від вини службових осіб в порядку, встановленому законом. Однак залишилась проблема реалізації положень вказаної статті, оскільки лише у 1995 році набув чинності Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду» [5]. Відповідно до цього закону право на відшкодування шкоди від держави, за наявності певних підстав, могли здійснити дві категорії суб'єктів – це громадяни (ст. 1) та військовослужбовці різних військових формувань, які перераховані в законі, а також особи начальницького і рядового складу ОВС України (ст. 15). За період з 2000 по 2015 роки статтю 15 закону значно розширили, додавши до переліку: Державну спеціальну службу транспорту, Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також осіб начальницького і рядового складу Державної кримінально-виконавчої служби України, поліцейських, працівників Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань [5].

Закон визначив відшкодування шкоди за рахунок державного бюджету (пункти 1, 3, 4 і 5 ст. 4) і субсидіарну відповідальність держави разом з підприємством, установою, організацією, яким майно громадянина було передано безоплатно, у разі їх ліквідації або недостатності коштів у них для відшкодування вартості майна (ч. 3 ст. 4) [5].

ЦК 1963 року не передбачав того, що держава, відшкодувавши шкоду, має право зворотної вимоги до винної службової особи. Вважаємо такий підхід був необґрунтованим.

Подальший розвиток досліджуване питання отримало у ЦК України 2003 року. Конструкція відповідальності держави набула більш чіткого змісту, а сфера її застосування значно розширилась. По-перше, держава відповідає:

- за незаконні рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органів місцевого самоврядування незалежно від вини цих органів, якщо шкода завдана фізичній або юридичній особі (ст. 1173 ЦК України);

- за незаконні рішення, дії чи бездіяльність посадової або службової особи при здійсненні нею своїх повноважень органів державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органів місцевого самоврядування (ст. 1174 ЦК);

- за незаконний і скасований нормативно-правовий акт, прийнятий органом державної влади, органом влади Автономної Республіки Крим або органом місцевого самоврядування (ст. 1175 ЦК).

По-друге, держава відповідає за шкоду, завдану правоохоронними та судовими органами з підстав і у випадках, передбачених законом (ст. 1176 ЦК). Мова йдеться про Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду» [5]. Якщо порівняти зміст ст. 1176 ЦК зі ст. 1 та ст. 2 закону, то вбачається розширення цивільним законодавством сфери відповідальності держави за незаконне рішення суду. Відповідно до ст. 1 та ст. 2 вищевказаного закону суд є суб'єктом заподіяння шкоди у кримінальному та адміністративному провадженнях, а в частині 5 ст. 1176 ЦК України визначено, що суд є суб'єктом заподіяння шкоди в цивільному провадженні і держава відповідає в повному обсязі в разі встановлення в діях судді (суддів), які вплинули на постановлення незаконного рішення в цивільній справі, складу злочину за обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили [6]. З урахуванням цього відшкодування шкоди, завданої фізичній особі незаконними діями, рішеннями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, регулюється не тільки спеціальним законом, але й ст. 1176 ЦК України.

По-третє, держава відповідає за завдану шкоду фізичній та юридичній особі. Раніше право на відшкодування шкоди належало лише громадянам.

На відміну від ЦК 1963 року діючий ЦК детально вирішив питання, щодо права зворотної вимоги до винної особи державою (ст. 1191), тобто таку вимогу можна пред'явити до фізичної особи, винної у вчиненні злочину, до посадової, службової особи органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду тільки у разі встановлення в її діях складу кримінального злочину за обвинувальним вироком суду щодо неї, який набрав законної сили, до посадової, службової особи за незаконні рішення, дії чи бездіяльність органу державної влади, органів місцевого самоврядування.

На підставі аналізу діючого цивільного законодавства можна виокремити ще один напрямок розвитку цивільно-правової відповідальності держави за шкоду, заподіяну фізичній особі. Так у частині 1 ст. 1207 ЦК України зазначено, що держава відповідає за шкоду, завдану каліцтвом,

іншим ушкодженням здоров'я або смертю внаслідок злочину, якщо не встановлено особу, яка вчинила злочин, або якщо вона є неплатоспроможною (ч.1 ст. 1207 ЦК). Особливістю змісту цієї статті, на нашу думку, є легальне закріплення двох видів відповідальності держави, яких раніше не було в цивільному законодавстві, а саме:

1) відповідальність за правомірні дії правоохоронних органів у разі, якщо не вдалося встановити особу, яка вчинила злочин, тобто йдеться не про спеціальний делікт як, наприклад, у ст. 1176 ЦК України. Вважаємо, що це доповнення засобів гарантування прав особи, оскільки «... інститут відповідальності займає центральне місце в системі засобів забезпечення стабільності розвитку суспільства, держави та громадян ...» [7, с. 105];

2) держава відшкодовує шкоду, якщо особа, яка вчинила злочин є неплатоспроможною.

Умови та порядок відшкодування державою шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, встановлюються законом (ч. 2 ст. 1207 ЦК). На практиці здійснення такого відшкодування ускладнюється відсутністю спеціального закону. Міністерством юстиції України у 2018 році розроблено проект Закону України «Про ратифікацію Європейської конвенції про відшкодування збитків жертвам насильницьких злочинів», проект Закону України «Про компенсацію збитків жертвам умисних насильницьких злочинів» та проект Закону про внесення змін до Бюджетного кодексу України, яким передбачається створення Державного фонду компенсації збитків жертвам злочинів [8]. Однак доля цих проектів ще не визначена, а це дозволяє зробити висновок про відсутність в Україні дієвого механізму відшкодування державою шкоди, яка завдана каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю внаслідок злочину.

Вважаємо, що зміст статті 1207 ЦК України спрямовано на вирішення проблем соціальної адаптації потерпілого від злочину, а також дотримання міжнародних стандартів щодо компенсації шкоди жертвам злочину. Зокрема, у ст. 2 Європейської конвенції щодо відшкодування збитку жертвам насильницьких злочинів (ETS № 116) зазначено, що «... когда возмещение убытков не может быть обеспечено из других источников, государство должно это взять на себя ...» [9]. У 2005 році Україна підписала вказану конвенцію, проте так і не ратифікувала її, хоча зміст статті 1207 ЦК відповідає її положенням.

Особливу увагу варто звернути на зобов'язання держави відшкодувати шкоду, якщо особа, яка вчинила злочин є неплатоспроможною. ЦК України сформульована умова відповідальності держави – це неплатоспроможність боржника (ч. 1 ст. 1207). Вважаємо, що з урахуванням цього потрібен чіткий механізм визнання фізичної особи банкрутом. В діючому цивільному законодавстві такого механізму поки що не має. Поштовхом

для вирішення цього складного питання може стати прийняття Кодексу України з процедур банкрутства, проект якого ухвалено у першому читанні 26 лютого 2018 року за № 8060 [10]. Мета кодексу – визнати фізичну особу банкрутом у випадку, коли вона не спроможна виконувати фінансові зобов'язання. У частині 1 ст. 115 вищевказаного проекту кодексу передбачено, що провадження у справі про неплатоспроможність боржника фізичної особи або фізичної особи – підприємця може бути відкрито лише за заявою боржника [10]. На нашу думку доцільно було б надати і кредитуру право вимагати визнання боржника банкрутом. Такий підхід посилить правові гарантії захисту майнових прав кредитора, оскільки на підставі рішення суду про визнання боржника неплатоспроможним кредитор зможе звернутися з вимогою про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю до держави. В цілому, передбачення в ЦК України статті 1207 та відсутність при цьому механізму її реалізації, свідчить про актуальність проблеми і необхідність продовжувати пошук правильних рішень.

Л і т е р а т у р а

1. Цивільний кодекс УРСР : затверджений Всеукраїнським центральним Виконавчим комітетом 16 грудня 1922 р. URL: <https://deminov.dp.ua/grazhdanskoe-pravo-i-process/ck-codecs-ussr-1922> (дата звернення: 29.03.2019).
2. Варшавский К. М. Обязательства, возникающие вследствие причинения вреда другому. Москва : Юриздат, 1929. 220 с.; Флейшиц Е. А. Обязательства из причинения вреда и из неосновательного обогащения. Москва : Гоюриздат, 1951. 239 с.
3. Цивільний кодекс Української РСР від 18 липня 1963 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. 1963. № 30. Ст. 463.
4. Ткач І. В. Етапи розвитку інституту відшкодування шкоди, завданої у сфері публічно-правових відносин // Вісник Академії адвокатури України. 2011. 1(20). С. 30-36. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua> (дата звернення: 29.03.2019).
5. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури в суду : Закон України від 01.12.1994 № 266/ 94-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: [http://Verkhovna Rada of Ukraine \(UA\)](http://Verkhovna Rada of Ukraine (UA)) (дата звернення: 13.04.2019).
6. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV// База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.ua./435-15> (дата звернення: 28.03.19).
7. Дашковська О. Ідея взаємної відповідальності держави й особи в європейській політико-правовій думці. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2453/1/Dashkovska_105.pdf (дата звернення: 19.04.2019).

8. Міністерство юстиції України // Офіційний сайт від 10.03.2018. URL: <http://minjust.gov.ua/.../minjustom-rozrobleno-paket-proek...> (дата звернення: 14.04.2019).
9. Європейська конвенція щодо відшкодування збитку жертвам насильницьких злочинів (ETS № 116) // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: [http://Verkhovna.Rada.of.Ukraine\(UA\)](http://Verkhovna.Rada.of.Ukraine(UA)) (дата звернення: 14.04.2019).
10. Кодексу України з процедур банкрутства : проект від 26.02. 2018 № 8060 / Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63518 (дата звернення: 17.04.2019).

СТРАХОВИЙ ВИПАДОК ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОГО РИЗИКУ

Іванова Н. В.

*аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін,
господарського та трудового права
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди*

Сучасний напрям наукового пізнання сутності ризику наголошує на необхідності негайного й ефективного реагування системи на ситуацію імовірнісної природи. Своєчасна ідентифікація ризику та станів, до яких він може призвести, дає можливість запобігати небажаним наслідкам, обирати більш гнучку стратегію. Незважаючи на збільшення обсягів соціальних виплат, розміру прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати, більшість отримувачів соціальних допомог не можуть задовольняти свої мінімальні потреби для життя. Їх потреби розглядаються за залишковим принципом, виходячи з обсягів споживання соціальних трансфертів, а не в контексті відтворення трудового потенціалу, в єдності з політикою зайнятості, пенсійного забезпечення та податковою політикою [1].

Соціальними визнаються ризики, які виникають з причин суспільного характеру і захищатися від яких індивідуально у більшості випадків неможливо. Вони обумовлені складним комплексом об'єктивних соціально-економічних умов і практично не залежать від волі окремої людини. Їх можна охарактеризувати за наявністю таких ознак: (а) закріплені міжнародним та національними законодавствами в якості обставин, за умови настання яких особа потребує допомоги держави чи суспільства; (б) носять об'єктивний характер, тобто їх настання відбувається незалежно від волі

особи і вони не можуть бути усунутими нею самотійно; (в) порушують звичний ритм життєдіяльності людини та зумовлюють її матеріальну незабезпеченість; (г) потенційно закономірні для кожної людини – настають обов'язково чи відбудуться за певних умов.

Оскільки соціальні ризики мають об'єктивний характер і механізм захисту від них повинен мати надійний характер, то страхування від них повинне бути обов'язковим (за законом) для охоплення всіх працюючих, а фінансові зобов'язання повинні солідарно нести основні соціальні суб'єкти – роботодавці й працівники. При цьому частка фінансової участі соціальних партнерів може бути різною, але кожна сторона прагне знайти оптимальні пропорції фінансової відповідальності з урахуванням конкретних умов.

Обставини, внаслідок яких громадяни та/або члени їх сімей можуть втратити тимчасово або назавжди засоби до існування і потребують матеріальної підтримки або соціальних послуг за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, визначають категорію страховий випадок.

Характеристика страхових випадків, умови надання соціальних послуг, їх види та розміри матеріального забезпечення за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням визначаються законами України з окремих видів загальнообов'язкового державного соціального страхування, іншими нормативно-правовими актами, які містять норми щодо загальнообов'язкового державного соціального страхування. Так, відповідно до Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування страховий випадок – це подія, з настанням якої виникає право застрахованої особи на отримання матеріального забезпечення або соціальних послуг, передбачених законами України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування [2]. Згідно Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» страховий випадок – це подія, через яку застраховані особи (а) втратили заробітну плату (грошове забезпечення) або інші передбачені законодавством України доходи внаслідок втрати роботи з незалежних від них обставин та зареєстровані в установленому порядку як безробітні, готові та здатні приступити до підходящої роботи й дійсно шукають роботу, (б) опинилися в стані часткового безробіття [3].

Тобто, страховий випадок – це подія, з настанням якої виникає право застрахованої особи на отримання матеріального забезпечення або соціальних послуг, передбачених законами України з окремих видів загальнообов'язкового державного соціального страхування. До страхових випадків, із настанням яких надаються матеріальне забезпечення та соціальні послуги, належать: тимчасова непрацездатність; вагітність і пологи, догляд за малолітньою дитиною; інвалідність; хвороба; досягнення пенсійного

віку; смерть годувальника; безробіття; соціальні послуги та інші матеріальні витрати, пов'язані з певними обставинами; нещасний випадок на виробництві; професійне захворювання.

Тобто, страхові випадки різняться залежно від виду матеріального забезпечення й соціальних послуг, які бажає отримати застрахована особа. Так, якщо йдеться про лікування в реабілітаційних відділеннях санаторно-курортних закладів, страховим випадком є перенесене захворювання або травма, про допомогу на поховання – ним є смерть, допомогу по вагітності й пологах – вагітність і пологи, про допомогу по тимчасовій непрацездатності – тимчасова непрацездатність, необхідність догляду за хворою дитиною або хворим членом сім'ї, карантин тощо.

- На підставі викладено слід зазначити, що страховий випадок – це складова соціального ризику, це випадок соціального ризику, пов'язаний із втратою або значним зниженням працездатності соціально застрахованої особи, якщо в результаті цього вона повністю або частково втрачає доходи. І, що головне, подолання наслідків цього страхового випадку повинні забезпечуватися за рахунок сплати страхових внесків громадянами, установами та організаціями тощо.

- Тобто, страховий випадок – це нещасний випадок на виробництві або професійне захворювання, що спричинили застрахованому професійно зумовлену фізичну чи психічну травму, з настанням яких виникає право застрахованої особи на отримання матеріального забезпечення та/або соціальних послуг.

І сьогодні у процесі подальшого реформування національної системи загальнообов'язкового державного соціального страхування доцільно розробити і запровадити економіко-правовий механізм, який дозволив би зацікавити працівників і роботодавців у зниженні страхових випадків, а також оптимізувати співвідношення рівня страхових внесків і страхових виплат.

Л і т е р а т у р а

1. Надрага В. І. Соціальний захист в системі мінімізації соціальних ризиків. URL: file:///C:/Users/1/Downloads/stvttp_2014_2_73.pdf
2. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон від 14.01.1998 р. №16/98-ВР. *Голос України*. 1998. 24 лют.
3. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України від 02.03.2000 р. №1533-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 22. Ст. 171.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ МАЛОЗНАЧНОСТІ СПРАВИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Капліна Г. А.,

к.ю.н., доц. кафедри правознавства

СНУ ім. В. Даля,

Рязанцева Я. М.,

юридичний факультет СНУ ім. В. Даля

З прийняттям нового Цивільного процесуального кодексу при визначенні справ, що відносяться до судів загальної юрисдикції, були запроваджені доволі нові категорії та поняття, які склали новели цивільного судочинства – «спрощене провадження», «малозначні справи», «малозначні спори», «справи незначної складності», «справи, для яких є пріоритетним швидке вирішення».

У сучасному законодавстві України поняття «малозначні спори» вперше з'явилося у Конституції України з прийняттям у 2016 році Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)». Так, стаття 131-2, яка гарантує надання професійної правничої допомоги адвокатурою, передбачає, що законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена [1].

Новий Цивільний процесуальний кодекс не містить визначення поняття «малозначні справи». І в цьому ми можемо погодитися з І. О. Ізаровою, яка зазначає, що «використаний термін «малозначні» доволі специфічний, оскільки значення справи для заявника не залежить від його ціни або складності розгляду і навряд чи варто ділити справи на значні та малозначні» [2 с.18.] Бо для кожної людини справи, що її стосуються - значні. Однак, із набранням чинності новим ЦПК «малозначні справи» є правовою категорією, яка підлягає застосуванню за правовими критеріями.

З появою у цивільному законодавстві можливості розгляду справ у порядку спрощеного позовного провадження, визначилися і справи, які можуть розглядатися в такому порядку. Зокрема, це малозначні справи та справи незначної складності, інші справи для яких пріоритетним є швидке вирішення. При цьому зауважимо, що у ЦПК України неоднозначно сфо-

рмульовані поняття «малозначні справи» та «справи незначної складності».

При вирішенні питання стосовно малозначності справи суд враховує такі критерії: обраний позивачем спосіб захисту; значення справи до сторін; складність та категорію справи; кількість сторін та інших учасників справи; характер та обсяг доказів у справі, в тому числі, чи потрібно призначати експертизу у справі, викликати свідків тощо; думку сторін щодо необхідності розгляду справи у порядку спрощеного позовного провадження; чи становить розгляд справи значний суспільний інтерес. Щоб вирішити питання щодо належності справи до категорії малозначності, суд у кожному конкретному випадку має оцінювати наявність критеріїв на підставі їх дослідження, з яких можна зробити висновки і вирішити це питання відповідно до принципу верховенства права та статті 10 ЦПК.

Стосовно запровадження правил про спрощене позовне провадження, у цивільних процесуальних законах країн ЄС постала об'єктивна необхідність швидкого вирішення малозначних справ і примирення сторін спору. Різницею між спрощеним позовним провадженням та загальним порядком відкриття провадження за малими сумами (малозначними справами) можна пояснити з точки зору принципу пропорційності. Та ми вважаємо, що неправильним є зазначення категорії спорів з огляду на ціну позову. Спрощення за малими сумами полягає в тому, щоб зробити виконання та визнання прав і обов'язків значно простішими. Зарубіжна практика визначення того, позови з якою ціною слід вважати незначними, різниться. Так, у Німеччині ця сума становить €600, у Франції — €3800, у Греції — €1500, в Англії — £10000, а для європейської процедури за малими сумами — €2000.

У п.1 ч.6 ст.279 ЦПК України пропонується розглядати у порядку спрощеного провадження справи за вимогами про стягнення коштів, якщо ціна позову не перевищує 100 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб[3 с.150]. Також частиною 9 ст. 19 ЦПК України встановлено, що для цілей цього Кодексу розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб вираховується станом на 1 січня календарного року, в якому подається відповідна заява або скарга, вчиняється процесуальна дія чи ухвалюється судові рішення[4с.14]. Відповідно до ст. 7 Закону України «Про Державний бюджет України на 2019 рік» прожитковий мінімум на одну працездатну особу в розрахунку на місяць з 1 січня 2019 р. становить 1921 гривень. Таким чином, на сьогодні спір може вважатися малозначним, якщо ціна позову не перевищуватиме 192100 грн., тобто приблизно 6288 євро.

З огляду на вище зазначене виникає питання - чому в нашій країні, яка посідає найнижчі рейтинги серед країн Європи при розгляді малознач-

них справ сума позову в нашій країні набагато перевищує суму позову інших європейських країн. І тому запровадження у Конституції України та новому цивільному процесуальному законодавстві такої категорії як малозначні справи – новели цивільного судочинства, складається враження, що «наша держава і законодавець в цілому взяли курс на обмеження доступу громадян до правосуддя». А можливо нашому законодавству та нашій державі потрібно переглянути розмір прожиткового мінімуму при відкритті провадження в розгляді малозначних справ!?

Отже, з нашої точки зору, слід зважати на серйозні правові наслідки кваліфікації справ як малозначних. При цьому визначення слід розмежовувати, чи установленний факт малозначності справи або справа визнана судом малозначною. Та кож на нашу думку, в умовах низького рівня довіри населення України до судів має бути застосований інший підхід, тобто має бути закріплений на законодавчому рівні перелік справ, які можуть вирішуватися в спрощеному позовному провадженні. Оціночні поняття, такі як «малозначність», «незначність», «невелика ціна» повинні бути застосовані в найменуванні відповідних справ при умові чіткого визначення їх змісту. За такого підходу вибір розгляду справи позовного провадження буде зрозумілий не тільки суддям, але й позивачу та іншим учасникам справи.

Також ми можемо зробити висновок, що до справ, які можуть розглядатися в порядку спрощеного позовного провадження, слід віднести справи з невеликою ціною позову (малозначні справи) та справи невеликої складності, перелік яких повинен бути не прив'язаний до ціни позову. Таким чином, в основі першого виду справ лежить вартісний критерій позовних вимог, а для другого – передбачувана простота її вирішення.

Л і т е р а т у р а

1. Закон України «Про внесення змін до Конституції України» (щодо правосуддя) // [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/386-2016-p>
2. Ізарова І.О. Реформи цивільного процесуального законодавства в незалежній Україні: 1991-2017 / Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства. Зб. наук. праць. - К., 2017.
3. Цивільний процесуальний кодекс – Харків: "Право", 2017. – 277 с. – (Навчальне видання).
4. Закону України «Про Державний бюджет України на 2019 рік»//<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5203-18>.

ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ ЯК ЧИННИК ВІДКРИТОСТІ ДЕРЖАВИ

Колесник В.В.,

*заступник начальника управління – начальник відділу зовнішніх
зносин управління зовнішніх зносин та зовнішньоекономічної
діяльності Департаменту зовнішніх зносин,
зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності
Луганської обласної державної адміністрації;*

Татаренко Г. В.,

*к.ю.н., доцент, завідувач кафедри
конституційного права СНУ ім. В. Даля*

Одним з пріоритетних завдань для України є інтеграція у європейський простір на всіх рівнях, що неможливо без реформування багатьох аспектів правової системи.

Одним з таких аспектів є необхідність відповідного регулювання інформаційної сфери, адже інформація – вихідний ресурс для розробки державної політики та здійснення державного управління будь-якої сфери життєдіяльності суспільства та держави.

Проблеми правового забезпечення інформаційних технологій висвітлюються у роботах українських та зарубіжних вчених Н. Костенко, Т. Андрєєвой, В. Пугачова, О. Соловйова, Д. Батлера, К. Дойча, Д. Істона, П. Лазарсфельда, Л. Пая, Н. Лумана, Т. Стоуньєра та ін.

Сучасне забезпечення державної влади достовірною інформацією – одна з найважливіших передумов ефективного функціонування державного механізму, реалізації всіх стадій процесу державного управління [1], адже за оцінкою більшості зарубіжних і вітчизняних дослідників, в кінці ХХ століття відбулося якісне оновлення інформаційно-комунікативних технологій, які кардинально видозмінюють політичну сферу, трансформуючи її інститути, норми, конструюючи нові моделі взаємодії влади і суспільства, нові форми організації дискурсу, які пред'являють особливі вимоги до державної інформаційної політики [2].

Протягом останніх десятиліть все більш і більш поширеним є такі поняття як «електронна держава» і «електронний уряд», причому обидва поняття часто перекладають як «*e-governance*».

Електронний уряд - форма організації державного управління, яка за рахунок широкого використання інформаційно-комунікаційних технологій сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності

органів державної влади та органів місцевого самоврядування, надання в дистанційному режимі комплексу державних послуг для людини і громадянина, суспільства, держави і бізнесу [3].

Що стосується суміжних понять, які також часто використовуються поряд з поняттям «електронний уряд», такі, як «електронний парламент», «електронний суд», «електронна прокуратура» та ін., то всі ці поняття, так само як і «електронний уряд», є частиною поняття більш широкого - «електронна держава», яке визначається як спосіб здійснення функцій держави за допомогою інформаційно-комунікативних технологій і має на увазі, в першу чергу, перехід від паперового документообігу до електронного на всіх рівнях влади.

Впровадження електронного уряду в Україні має за мету розвиток електронної демократії для досягнення європейських стандартів якості електронних державних послуг, відкритості та прозорості влади для людини і громадянина, громадських організацій та бізнесу. Ідеологічною основою електронної демократії є принцип «держава - для людини», що має поширюватися на сферу електронної взаємодії. Для громадян це означає не тільки можливість реалізовувати свої права і законні інтереси, а й, що не менш важливо, здійснювати це зручним для себе способом.

Вперше прообраз електронного уряду з'явився в Сінгапурі в 1980 році з прийняттям «Програм комп'ютеризації цивільних служб» (The Civil Service Computerisation Programme) [4]. Але масово створювати власні системи електронного уряду більшість країн почали тільки на рубежі 1990-2000-х років. Саме в цей період з'явилися перші документи міжнародного значення, спрямовані на оптимізацію систем уряду, більшість з яких є обов'язковими для виконання країнами-учасниками цих організацій, серед яких:

1. Декларація про європейську політику в сфері нових інформаційних технологій, прийнята Комітетом міністрів Ради Європи 06.05.1999 р.
2. Директива Європейського парламенту «Про систему електронних підписів, які застосовуються в рамках Співтовариства», прийнята 13.12.1999 р.
3. Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства, прийнята лідерами країн G8, 22.07.2000 р.
4. Типовий закон ЮНІСІТРАЛ «Про електронні підписи», прийнятий Комісією ООН 05.07.2001 р.
5. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи з питань електронного уряду, прийнята 15.12.2004 р. [5].

В Україні було прийнято ряд засадничих документів, спрямованих на формування інформаційного суспільства: Закони України «Про інформацію», «Про Національну програму інформатизації», «Про електронні

документи та електронний документообіг», «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки», «Про доступ до публічної інформації», розпорядження Кабінету Міністрів України «Питання реалізації пілотного проекту впровадження технологій електронного урядування», «Концепція розвитку електронного урядування в Україні» тощо.

Наступними важливими документами в даній сфері інформаційних технологій стали Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 рр.», розпорядження Кабінету Міністрів України «Питання реалізації пілотного проекту впровадження технологій електронного урядування», на виконання якого в 2010 році був відкрито Національний центр підтримки електронного урядування, Закон України «Про внесення змін до деяких ЗУ щодо вступу до публічної інформації у формі відкритих даних», постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку подання документів в електронному вигляді до органу ліцензування та видачі ним документів в електронному вигляді за допомогою телекомунікаційних засобів зв'язку».

Як відзначає Татаренко Г.В. «...цікавим та корисним для ефективності роботи органів державного управління є використання таких методів визначення громадської думки та налагодження діалогу як: опитування, тест-панелі та фокус-групи, консультації ad hoc (ситуативні консультації), громадське обговорення, Зелені та Білі книги Європейської комісії» [6, С.398].

Сьогодні органи влади мають власні сайти, однак рівень їх наповнення, якість подання інформації та інтерактивність послуг залишаються низькими. Сайти більшості вітчизняних урядових органів мають схожу структуру і функціонал, були створені понад 10 років тому і з тих пір суттєвих змін не зазнали. Інформаційне наповнення державних сайтів не задовольняє вимогам зрозумілості і легкості ідентифікації користувачем, та й сама форма подання інформації на них вже не відповідає сьогоdnішнім вимогам. Крім того, відсутні кошти аутентифікації з метою двостороннього обміну діловою інформацією, практично не працюють засоби зворотного зв'язку з громадянами. В цілому, важко говорити про наявність єдиної точки доступу через веб-інтерфейс до всього різноманіття державних послуг незалежно від того, яке конкретно міністерство або відомство їх надає.

За результатами міжнародних досліджень United Nation E-government Survey щодо розвитку електронного урядування (E-Government Development Index (EGDI)) Україна у 2018 році посіла 82 місце серед 193 країн-членів ООН (у порівнянні з 2016 роком - 62 місце). Тобто, за останні два роки за індексом EGDI Україна спустилася на 20 сходинок (за період з 2014 по 2016 рр. Україна піднялась на 25 сходинок) [7;8].

Тобто, рівень більшості порталів державних органів України відповідає частково першій, частково другій стадії розвитку електронного уряду, а за оцінкою міжнародних організацій, на сьогоднішній день Україна знаходиться лише на порозі інтерактивної присутності держави в мережі: починає здійснюватися формальний обмін інформацією між користувачами і урядовими органами (заповнення форм, подання заяв онлайн).

Незважаючи на достатню кількість нормативно-правових документів в даній сфері, правове врегулювання, на наш погляд, відбувається безсистемно, вибірково, породжуючи негативні наслідки у вигляді невідповідності правових норм в різних нормативних актах, дублювання повноважень органів, відповідальних за ті чи інші питання і прогалин в законодавстві. Як наслідок, недоліки впровадження реформи гальмують становлення системи електронного уряду в Україні. Вважаємо, що запровадження європейських норм і стандартів реалізації державної інформаційної політики, використання зарубіжного досвіду впровадження електронного урядування допоможуть прискорити процес становлення електронної держави.

Л і т е р а т у р а

1. Степанов В. Ю. Державна інформаційна політика: мета та теоретичні засади реалізації / В. Ю. Степанов., 2011. – 63 с. – (Держава та регіони). – (Державне управління; вип. 2).
2. Корнійчук О. Лабіринти офіційних веб-сайтів [Електронний ресурс] / Олександр Корнійчук // Віче. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.viche.info/joita1/1215/>.
3. Концепція розвитку електронного урядування в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.dki.org.ua>.
4. Досвід впровадження е-демократії та е-урядування в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: www.nc.gov.ua/publications/doc/dosv_vprovad.pdf.
5. The World Bank [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.worldbank.org/egov/>.
6. Татаренко Г.В. Реформа державного управління в Україні – шлях до ефективного адміністрування / Г.В. Татаренко// International security the frame of modern global challenges: Collection of scientific works.- Mykolas Romeris University, Vilnius, 2018. – 556 p. - С. 393-399
7. United Nation E-government Survey 2018 - New York: UNITED NATIONS, 2018. URL: https://publicadministration.un.org/egovkb/portals/egovkb/documents/un/2018-survey/e-government%20survey%202018_final%20for%20web.pdf.
8. United Nation E-government Survey 2016 - New York: UNITED NATIONS, 2016. URL: <http://workspace.unpan.org/sites/Internet/Documents/UNPAN97453.pdf>

ТРУДОВІ ПРАВА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Капліна Г. А.,

к.ю.н., доц. кафедри правознавства СНУ ім. В. Даля,

Система соціального захисту надає засоби та можливість існування для окремих категорій переміщених осіб. Працездатні громадяни повинні мати можливість забезпечити себе та свою сім'ю самостійно. Для реалізації такими особами свого права на працю потрібне відповідне правове регулювання трудових відносин з огляду на вже існуючий міжнародний досвід та світові стандарти захисту прав переміщених осіб. Однією з таких засадничих інституцій є Управління верховного комісара у справах біженців ООН або Агентство ООН по справам дослідження порядку виникнення та особливості функціонування трудових відносин з внутрішньо переміщеними особами (далі – ВПО) обумовлена тим, що ці питання життєво важливі для мільйонів громадян України і потребують розвитку.

Національне правове регулювання захисту прав переміщених осіб у зоні збройного конфлікту в першу чергу повинно логічно відображати основні міжнародні засади, звісно, з урахуванням специфіки біженців (далі – УВКБ ООН), створене у 1950 році з метою спрямування та координації міжнародних дій по захисту прав біженців. Агентство займається захистом та підтримкою біженців, сприяє їх місцевій інтеграції, добровільному поверненню на батьківщину чи переселенню до третьої країни[1].

Серед фактів світової історії, які значною мірою вплинули на формування системи законодавства щодо осіб, які змушені покинути місця постійного проживання, треба виділити Другу світову війну з її масовим переміщенням населення. Тому цілком логічно, що після її закінчення у 1946 році була створена Міжнародна організація у справах біженців (МОСБ ООН). В Статуті МОСБ ООН вже виділені поняття «біженець» та поняття «переміщена особа». Однак «переміщені особи» все ще визначалися як особи, що вислані з країни громадянства, тобто це зовнішньо переміщені особи. І в цьому ракурсі означені поняття відрізнялися незначно[2].

Якщо звернутися далі до історії питання, то поняття саме **внутрішньо** переміщених осіб з'явилося у 70-х роках ХХ століття в силу громадянських воєн, що розгорілися на територіях Анголи, В'єтнаму, Камбоджі, Судану[3]. До того часу допомога міжнародного співтовариства стосувалася лише біженців – осіб, які покинули межі своєї країни і не користуються її захистом. Міжнародним органом з питань біженців було Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН). У 1972

році УВКБ ООН, керуючись гуманними міркуваннями, включило «осіб, переміщених всередині країни», в свої Програми в області допомоги та відновлення для біженців і репатріантів. У цьому ж році Генеральна Асамблея ООН і Економічна і соціальна рада ООН своїми резолюціями розширили *post factum* мандат УВКБ ООН, рекомендувавши йому, за пропозицією Генерального секретаря ООН, брати участь у таких гуманітарних операціях ООН, в яких Управління володіє «особливими багатими знаннями та досвідом»[4].

Специфіка внутрішньо переміщених осіб полягає в тому, що, будучи громадянами держави і залишаючись на її території, вони знаходяться під винятковою юрисдикцією і захистом своєї країни, навіть якщо сама держава і не в силах забезпечити такий захист. Тому надання допомоги таким особам з боку міжнародних органів може кваліфікуватися як втручання у внутрішні справи держави.

Щодо поняття та правового статусу внутрішньо переміщених осіб, то визначення змісту цього поняття можна знайти і у вітчизняному законодавстві. Закон України «Про захист прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»: «внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру»[5,ст.1]. Можна також звернути увагу на таке визначення: «це особи, змушені раптово тікати зі своїх будинків у великих кількостях в результаті збройного конфлікту, внутрішньої ворожнечі, систематичних порушень прав людини або стихійних лих і знаходяться на території власної країни»[5].

Таким чином, фактично внутрішньо переміщені особи – це особи, які підпадають під визначення вимушені переселенці, але які, покинувши місце свого постійного проживання, залишаються в країні своєї громадянської належності та можуть користуватися її захистом.

Відносно специфіки статусу внутрішньо переміщених осіб в трудових відносинах, то це питання має розглядатися з точки зору можливості для цих осіб забезпечити самостійно достатній для себе та своєї сім'ї життєвий рівень. Хоча держава й повинна мати певні обов'язки щодо забезпечення ВПО, але вони й самі мають усвідомити необхідність реалізовувати можливість заробляти своєю працею на життя навіть в умовах переміщення. Це стосується, безперечно, ВПО працездатного віку. Непрацездатні, незахищені, неповнолітні особи мають право користуватися системою соціального захисту держави і повинні отримувати засоби для існування.

1. В регулюванні трудових відносин важливе місце займає блок питань щодо припинення означених відносин. З огляду на ситуацію, яка складалася в 2014 році, коли працівники та роботодавці масово покидали місця проживання та розташування в зв'язку з бойовими діями на сході України, виявилось багато проблем в законодавстві, які стосувалися неможливості дотримання процедури припинення трудового договору. Наприклад, переміщення до м.Севєродонецьк з м. Луганськ Східноукраїнського національного університету імені В.Даля відбулось згідно наказу МОН №1132 № від 6 жовтня 2014 р. , і це призвело до потреби інформування працівників про зміни істотних умов праці. Але чинне законодавство містить норму, згідно якої переведення на іншу роботу на тому ж підприємстві, в установі, організації, а також переведення на роботу на інше підприємство, в установу, організацію або в іншу місцевість, хоча б разом з підприємством, установою, організацією, допускається тільки за згодою працівника[6 ,ст.32]

2. Про зміну істотних умов праці - систем та розмірів оплати праці, пільг, режиму роботи, встановлення або скасування неповного робочого часу, суміщення професій, зміну розрядів і найменування посад та інших - працівник повинен бути повідомлений не пізніше ніж за два місяці. Ось тут і постало питання: яка форма повідомлення працівника повинна бути дотримана, коли бойові дії спонукали до переміщення для збереження життя працівника та його родини? Невизначеність цієї ситуації призводила до позовів працівників та покладення відповідальності на роботодавця у вигляді виплати заробітної плати за весь час вимушеного прогулу. Тому в новому Трудовому кодексі повинна бути норма, яка передбачає такі ситуації та дозволяє використовувати різні канали телекомунікації для сповіщення працівників про такі надзвичайні ситуації.

Ми вже говорили, що Україна вперше стикається з проблемою внутрішнього переміщення. На цьому тлі уряд і соціальні партнери в Україні звернулися до Міжнародної організації праці, як компетентного міжнародного органу, з метою розробки а) короткострокових заходів щодо вирішення завдань відновлення та збалансування ринку праці з акцентом на внутрішньо переміщених осіб, а також б) довгострокової допомоги в розробці і реалізації заходів, які будуть сприяти зниженню впливу негативних чинників на зайнятість ВПО. Експертами та фахівцями МОП було зроблено Звіт «Оцінка трудових потреб і можливості працевлаштування ВПЛ», який на сьогодні є ключовим продуктом технічної консультативної допомоги МОП державній службі зайнятості. Роль такої діяльності для України дуже важлива. У звіті наводиться детальна кількісна і якісна інформація про потреби в області зайнятості і працевлаштування внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в поточних економічних умовах. Він також

містить ряд рекомендацій з питань політики щодо можливих заходів у відповідь з боку державної служби зайнятості[6].

Ознайомившись зі звітом цієї авторитетної міжнародної організації, ми виділили декілька пріоритетних областей для вирішення проблем, пов'язаних із зайнятістю ВПО, які були представлені в Звіті та мають практичне значення. Це, по-перше, збір та надання повної та оперативної інформації про ринок праці (це може бути як державна служба зайнятості, так і приватні агентства).

По-друге, це необхідність існування різноманітних програм пошуку роботи та вільних вакансій. По-третє, це навчання (включаючи пошук роботи) і можливості учнівства. Також важливе значення для створення робочих місць мають громадські та тимчасові роботи і сезонна зайнятість (з активним залученням приватного сектора). І, нарешті, створення гнучких механізмів праці і позитивні дії і стимули до боротьби з дискримінацією в сфері праці відносно всіх суб'єктів, включаючи ВПО[7].

Таким чином, реалізуючи діяльність по виділенім напрямам, держава буде забезпечувати захист трудових прав внутрішньо переміщених осіб.

Л і т е р а т у р а

1. Козинець І.Г. Про співвідношення понять «біженці» та «особи, переміщені всередині країни»/І.Г. Козинець//Держава і право.– 2009.– Вип. 45.– С. 213-219.
2. Устав Международной организации по делам беженцев 1946г. //Режим доступу: http://www.unhcr.ru/fileadmin/files/docs/Documents/%D0%A3%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2_%D0%A3%D0%92%D0%9A%D0%91_%D0%9E%D0%9E%D0%9D.pdf.
3. Рекомендації міжнародної науково-практичної конференції "Внутрішньо переміщені особи в Україні: реалії та можливості"// Український соціум. - 2015. - № 1. - С. 175-181.
4. Устав Международной организации по делам беженцев 1946г. //Режим доступу: http://www.unhcr.ru/fileadmin/files/docs/Documents/%D0%A3%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2_%D0%A3%D0%92%D0%9A%D0%91_%D0%9E%D0%9E%D0%9D.pdf.
5. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII (у попередніх редакціях до 13 січня 2016 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/card/1706-18>.
6. Кодекс законів про працю України[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
7. Employment needs assessment and employability of internally displaced persons in Ukraine : summary of survey findings and recommendations / ILO Decent Work Technical Support Team and Country Office for Central and Eastern Europe. - Budapest: ILO, 2016/ <https://docviewer.yandex.ua>.

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ, В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПРАКТИКА ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Кострицький В.В.,

к.ю.н., слідчий суддя Луганського апеляційного суду

Впродовж останніх років на фоні модернізації сфер життя суспільства вдосконалюються і способи вчинення кримінальних правопорушень, у тому числі з використанням новітніх технологій та штучного інтелекту. За таких умов забезпечення ефективної протидії злочинності та захист прав і свобод громадян напряду залежить від «інструментарію», що використовується правоохоронними органами під час досудового розслідування кримінальних правопорушень та форм судового контролю за такими діями. Враховуючи науково-технічний прогрес, у тому числі вільний необмежений доступ до мережі Інтернет, значна частина осіб володіє знаннями про методи і тактику розслідування кримінальних правопорушень. Як наслідок, результативність виконання завдань кримінального провадження залежить від проведення обмеженого кола слідчих (розшукових) дій, зокрема їх різновиду – негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД). Основою ефективного проведення НСРД є налагоджена організація діяльності уповноважених суб'єктів, що безпосередньо залежить від прокуратури, органу досудового розслідування, та суду.

Порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій чітко визначений главою 21 чинного КПК України. Відповідно до глави 21 чинного КПК України негласні слідчі (розшукові) дії проводяться тільки у випадках, якщо відомості про злочин та особу, що його вчинила, неможливо отримати у інший спосіб. Зазначена правова позиція висвітлена в КПК України повністю узгоджується з послідовною практикою ЄСПЛ по ст.ст.6,8 Конвенції.¹ Згідно норм КПК України,

¹ Рішення ЄСПЛ «Веселов та інші проти Російської Федерації» від 12.10.2012 р. де зазначено, що, «...якщо доказ є результатом негласної операції, такої як оперативна закупівля наркотиків, органи влади повинні бути готовими продемонструвати, що у них були обґрунтовані причини для організації негласної операції. Наявність конкретних та об'єктивних підстав є обов'язковою умовою для здійснення негласних операцій, в тому числі і використання агентів під прикриттям. Тобто, хоча і допускається посилаання на інформацію, отриману від

рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій приймає слідчий, прокурор, а у випадках, передбачених цим Кодексом - слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором. Основним функціональним призначенням негласних слідчих (розшукових) дій в системі кримінального процесу України є забезпечення оптимальних методів та шляхів використання у кримінальному провадженні інформації, здобутої під час використання негласних методів і засобів, які використовуються в оперативно-розшуковій діяльності.

Також особливого значення набуває процес використання результатів, здобутих у ході проведення негласної слідчої (розшукової) дії, тому що при використанні матеріалів щодо проведення НСРД необхідно визначати, які саме відомості будуть в подальшому використовуватися : як доказова база в кримінальному провадженні; як привід для відкриття іншого провадження; як привід проведення інших негласних слідчих (розшукових) дій; як привід проведення слідчих (розшукових) дій тощо.

Відповідно даних по Україні за 2017 рік постановлено 65428 процесуальних рішень на проведення НСРД, відповідно 27 647 матеріальних носіїв секретної інформації за результатами проведення НСРД розсекречено (42,6 %). З урахуванням результатів опитування практичних працівників (слідчих, керівників органу досудового розслідування) лише 15,8 % від проведених НСРД враховується судом як докази². Така динаміка свідчить про наявність проблем організації та проведення НСРД, у тому числі під час здійснення судового контролю за цією сферою.

Важливою умовою реалізації конституційних прав і свобод людини та громадянина є контроль за законністю в діяльності органів досудового розслідування. Відповідно до ст. 124 Конституції України, функцію правосуддя в державі здійснюють суди. Традиційним вважається, що, крім функції правосуддя, суд у кримінальному провадженні здійснює ще одну важливу функцію – функцію судового контролю. Це означає, що судовий контроль на стадії досудового розслідування є правовою гарантією як для людини, громадянина, так і кримінального провадження загалом, оскільки він спрямований на недопущення незаконного обмеження конституційних прав учасників кримінальної процесуальної діяльності, а в разі необ-

анонімних інформаторів, але тільки на стадії досудового розслідування, коли цього вимагає характер злочинної діяльності та необхідність її викриття. Інформація, отримана в результаті проведення оперативної закупівлі наркотичних засобів не повинна бути єдиним доказом, на якому ґрунтується обвинувачення...».

² САЛО ОЛЕГ МИХАЙЛОВИЧ УДК 343.102:343.132 ДИСЕРТАЦІЯ РЕАЛІЗАЦІЯ ПОВНОВАЖЕНЬ КЕРІВНИКОМ ОРГАНУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИ ПРОВЕДЕННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ . К. с.5

хідності на швидке й ефективне їх відновлення. Проведення негласних слідчих (розшукових) дій у більшості випадків пов'язане з тимчасовим обмеженням конституційних прав особи, а тому наявність судового контролю є надійним і ефективним засобом захисту таких осіб у кримінальному провадженні.

У зв'язку з чим, на нашу думку є необхідність у проведенні аналізу рівня реалізації матеріалів НСРД в рамках кримінального провадження, по яких слідчими суддями надані дозволи, з метою встановлення співвідношення наданих дозволів на проведення НСРД та подальшого використання результатів їх проведення як доказів в кримінальних провадженнях.

Так, згідно аналізу судової статистики, протягом 2018 року до апеляційного суду Луганської області та Луганського апеляційного суду надійшло 2626 клопотань правоохоронних органів Луганської області про надання дозволів на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, з яких значну кількість клопотань (1624) надіслані слідчими правоохоронних органів Луганської області, що складає 62 % від загальної кількості надісланих. При цьому суд відмовив надавати дозвіл по 440 клопотанню, що складає 16,8 % від загальної кількості надісланих.

В порівнянні з минулим роком, протягом 2017 року до апеляційного суду Луганської області надійшло 3010 клопотань правоохоронних органів Луганської області про надання дозволів на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, з яких значну кількість клопотань (2093) надіслані слідчими правоохоронних органів Луганської області, що складає 69,5 % від загальної кількості. При цьому суд відмов надавати дозвіл по 341 клопотанню, що складає 16,3 % від загальної кількості надісланих.

При цьому, слід зазначити, що більшу частину відмов про надання дозволів слідчими суддями винесено саме по клопотанням слідчих правоохоронних органів, що складає майже 65 % у 2018 році, та 87% у 2017 році, з загальної кількості надісланих слідчими підрозділами клопотань.

Крім того, зменшення відсотку винесених слідчими суддями відмов про надання дозволів у порівнянні з минулим 2017 роком свідчить про зменшення, по-перше, кількості звернень з клопотанням про надання таких дозволів, по-друге, про поліпшення якості поданих на розгляд матеріалів, по-третє, про удосконалення недопустимості надання слідчими суддями повторних, а в деяких випадках, неодноразових ухвал відносно однієї особи.

Відомості щодо кількості надісланих на адресу суду клопотань згідно статей КПК України можна визначити у порівняльній таблиці:

Статті КПК України	Загальна кількість поданих клопотань за 2017 рік	Задоволено клопотань,% від загальної кількості	Загальна кількість поданих клопотань за 2018 рік	Задоволено клопотань,% від загальної кількості	% зростання /зменшення) надісланих клопотань у 2018 р. в порівнянні з 2017р.
ст.260 КПК	172	150 (87%)	174	145 (83%)	+ 1.2 %
ст.263 КПК	1249	1022 (82%)	1103	933 (85%)	-7,8%
ст.264 КПК	70	67 (95%)	38	33 (87%)	-54,3%
ст.267 КПК	11	10 (91%)	6	1 (16%)	-54,5 %
ст.268 КПК	98	81 (83%)	58	33 (57%)	-41%
ст.269 КПК	181	161 (89%)	233	204 (88%)	+77%
ст.270 КПК	12	4 (33%)	3	2 (66%)	-75%
ст.274 КПК	2	2(100%)	9	7 (78%)	+78%

Як видно з таблиці, в порівнянні з 2017 роком зменшилась кількість клопотань про надання дозволу на проведення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, передбаченого ст.263 КПК України, зняття інформації з електронних систем, передбаченого ст.264 КПК України, обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, передбаченого ст.267 КПК України, та аудіо-, відео контроль місця, передбаченого ст.270 КПК України, та збільшилась кількість клопотань про надання дозволу на проведення візуального спостереження за особою, передбаченого ст.269 КПК України, аудіо-відеоконтроль особи, передбаченого ст.260 КПК України, та що свідчить про найбільш ефективне та доцільне проведення саме цих першочергових негласних слідчих (розшукових) дій, які надають підстави для отримання доказів у разі проведення вказаних заходів та у разі необхідності отримання дозволів на інші НСРД.

Крім того, в порівнянні з 2017 роком у 2018 році збільшилась кількість клопотань про надання дозволу на проведення негласного отримання зрізків, необхідних для порівняльного дослідження (+78%), оскільки проведення цих негласних слідчих (розшукових) дій дають можливість отримати зразки ДНК для проведення необхідних експертиз та встановлення місцезнаходження загиблих.

Особливого значення набуває процес використання результатів, здобутих у ході проведення негласної слідчої (розшукової) дії, тому що при використанні матеріалів щодо проведення ОРС та НСРД необхідно визначати, які саме відомості будуть в подальшому використовуватися: як доказова база в кримінальному провадженні; як привід для відкриття іншого провадження; як привід проведення інших негласних слідчих (розшукових) дій тощо.

Згідно відомостей, наданих СУ ГУНП в Луганській області, військовою прокуратурою Луганського гарнізону, ГУ СБУ в Донецькій та Луганській області, ГУ ДФС у Луганській області, відомості про результати надання дозволів на проведення НСРД та використання їх в якості доказів слідчими правоохоронних органів Луганської області протягом 2018 року можна виділити у порівняльній таблиці.

Слідчий підрозділ	Загальна кількість поданих клопотань за 2018 рік	З них задоволено клопотань, %	Кількість протоколів НСРД, які використані як докази	Кількість внесених до ЄРДР нових проваджень	Спрямовано до суду кримін. проваджень	Розглянуто судом та отримано вироби
СВ ГУНП в Луганській області	994	897 (90%)	318 (36%)	1	223	-
СВ ГУ СБУ в Донецькій та Луганській обл.	359	311 (87%)	311 (100%)	115	76	5
СВ військової прокуратури Луганського гарнізону	58	55 (95%)	94 (100%)	2	11	3
СВ ГУ ДФС в Луганській обл.	38	24 (63%)	41 (100%)	0	1	-

Отже, як видно з порівняльної таблиці, найбільш ефективно використані та реалізовані ухвали про надання дозволу на проведення НСРД слідчим підрозділом ГУ СБУ в Донецькій та Луганській областях, військової прокуратури Луганського гарнізону, ГУ ДФС в Луганській області, що свідчить про якість та обґрунтованість направлених клопотань до суду, недопущення повторних клопотань, а також великої кількості спрямованих клопотань у кримінальних провадженнях, пов'язаних з протидією діяльності самопроголошених утворень та терористичних груп (ГУ СБУ в Донецькій та Луганській обл.).

Слід зазначити, що в більшості надісланих на адресу суду клопотань про надання дозволів на проведення НСРД ініціатор клопотання просить про проведення декількох запланованих заходів в одному клопотанні, що

не суперечить вимогам листа Вищого спеціалізованого суду України № 223-158/0/4-13 від 29.01.2013, згідно якого, однорідні питання, які необхідно з'ясувати в рамках одного кримінального провадження шляхом проведення НСРД одного або різних видів, пов'язаних між собою слідчим суддям необхідно вирішувати в рамках однієї ухвали.

Але в рамках реалізації ухвали слідчого судді, в якій зазначено проведення декількох негласних заходів, важко відстежити ту кількість протоколів за результатами проведення НСРД, які надали позитивний результат та в подальшому будуть використані як докази.

Клопотання слідчого, прокурора про надання дозволу на проведення НСРД повинно відповідати вимогам, зазначеним у ст.248 КПК України та матеріалам кримінального провадження або ОРС, які надаються на вимогу слідчому судді для підтвердження необхідності проведення НСРД.

За результатами аналізу розгляду клопотань про дозвіл на проведення НСРД можна виділити наступні характерні недоліки щодо клопотань правоохоронних органів:

1) В деяких клопотаннях невірно, або не повністю вказані частини та статті Кримінального кодексу України, а також невірно зазначається номер та дата внесення відомостей про кримінальне провадження до ЄРДР;

2) в клопотаннях слідчі не належним чином обґрунтовують необхідність у проведенні саме такого виду НСРД, в основному зазначаються загальні підстави, не обґрунтовується неможливість отримання відомостей про злочин та особу, що його вчинила, в інший спосіб. Зазначене протиричить як нормам КПК України³ так і практиці ЄСПЛ в рішеннях якого наголошується: *органи влади повинні бути готовими продемонструвати, що у них були обґрунтовані причини для організації негласної операції. Наявність конкретних та об'єктивних підстав є обов'язковою умовою для здійснення негласних операцій.*⁴

3) у більшості клопотань не вказуються обставини, докази, отримані слідчим шляхом, що дають підставу підозрювати саме цю особу у вчиненні злочину внесеного до ЄРДР, як вимагає п.5 ст.248 КПК України;⁵

4) в деяких клопотаннях не зазначаються повні відомості про особу (осіб), місце або річ, щодо яких необхідно провести НСРД, існують випадки, коли з клопотанням звертаються відносно невстановленої особи;

³ п.7ч.2 ст.248 КПК України.

⁴ Рішення ЄСПЛ, зокрема «Веселов та інші проти Російської Федерації» від 12.10.2012 р.

⁵ **Обґрунтована підозра** *Справа «Гусинський проти Росії»* (2004 р.) • Це - існування фактів або інформації, які могли б переконати об'єктивного спостерігача, що дана особа могла вчинити правопорушення.

5) у більшості клопотань суб'єктами звернення не обґрунтовується конкретний строк проведення НСРД, а зазначається в рамках меж, визначених КПК, тобто 2 місяці. Вважаємо, що обґрунтування конкретного строку проведення НСРД надає можливість уникнути необґрунтованого та тривалого втручання в конституційні права громадян.

6) існує тенденція (майже 30% клопотань), коли по кримінальним провадженням не проведені первинні слідчі дії, а ініціатори клопотань звертаються до суду для отримання дозволу на проведення спочатку НСРД, за результатами яких будуть отримані докази для подальшого проведення слідчих дій та встановлення кола підозрюваних осіб, що не є допустимим, оскільки обмежує отримання доказів слідчим шляхом, та протирічить як нормам КПК так і практики ЄСПЛ, а саме «Банніков проти РФ» від 04 листопада 2010 року, «Драгоєвич проти Хорватії».

7) у разі повторних звернень з клопотаннями про надання дозволів на проведення НСРД, слідчі не завжди вказують на факт повторного звернення відносно вказаної особи, та не надають додаткові відомості щодо попередніх НСРД, що виключає можливість відстежувати кількість проведених негласних заходів відносно конкретного фігуранта, та може призвести до порушення визначених КПК строків проведення НСРД та конвенційних вимог відображених в практиці ЄСПЛ у справах «Веселов та інші Росії», «Serip проти Туреччини».

8) в більшості клопотань слідчий зазначає уповноважений оперативний підрозділ, який має виконувати НСРД, що може привести до обмежень щодо виконавця.

9) проведення НСРД у невідкладних випадках до ухвали слідчого судді. На нашу думку, комплексне дослідження норм КПК в частині проведення НСРД та судового контролю з метою дотримання прав дозволяє говорити про можливість проведення лише двох видів НСРД до постановлення ухвали слідчого судді, а саме ст.ст.268,269 КПК України. Зазначена позиція узгоджується з п.1.15 Інструкції про проведення НСРД та позицією ВССУ з цього питання.

З наведеного слід зробити висновки, що при прийнятті рішення про підготовку та обґрунтування звернення з клопотаннями про надання дозволу на проведення НСРД слід чітко дотримуватися тих норм, які передбачені Конвенцією⁶ та діючим КПК України, а саме - проведення НСРД є припустимим лише за умов, що отримання інформації гласним шляхом, через провадження гласних слідчих (розшукових) дій не повною

⁶ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (зі змінами та доповненнями, внесеними Протоколом № 11 від 11 травня 1994 року, Протоколом № 14 від 13 травня 2004 року) (ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97) /http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

мірою забезпечує можливість отримання фактичних даних, що можуть використовуватись у розслідуванні злочину. Тому направлення клопотань щодо надання дозволів про проведення НСРД у щойно внесених до ЄРДР кримінальних проваджень має носити виключний характер, виходячи з доцільності строків та нагальної необхідності проведення слідчих (розшукових) заходів, та неможливості отримання доказів в інший спосіб.

Крім того, при підготовці клопотань про надання дозволу на проведення НСРД слід зазначати відомості, які передбачені ст.248 КПК України, з метою обґрунтування необхідності проведення НСРД відносно конкретної особи (місця або речі), тобто посилатися на конкретні докази.

Насамперед, процесуальним керівникам необхідно вказати на низький відсоток реалізації результатів, отриманих внаслідок проведення НСРД слідчими СУ ГУНП в Луганській області (36%), що приводить до повторних, а в деяких випадках неодноразових звернень правоохоронних органів щодо надання дозволу про проведення НСРД відносно окремих осіб, що суттєво порушує їх конституційні права та інтереси, тобто конституційні права та законні інтереси людини і громадянина, закріплені Конституцією України.

Також слід зазначити не те, що при погодженні клопотань слідчих до слідчого судді про проведення НСРД необхідно дотримуватися обґрунтування та доцільності призначення НСРД, виключати неодноразові звернення з приводу надання дозволів щодо осіб, з метою недопущення звужування чи порушення процесуальних прав, свобод громадян.

Слідчим правоохоронних органів слід вказати на те, що негласні слідчі (розшукові) дії, згідно норм діючого КПК України, проводяться у випадках неможливості отримання відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, в інший спосіб. Тобто проведення НСРД в рамках кримінальних проваджень є припустимим лише за умов, що отримання інформації гласним шляхом, через провадження гласних слідчих (розшукових) дій не повною мірою забезпечує можливість отримання фактичних даних, що можуть використовуватись у розслідуванні злочину. Тому направлення клопотань щодо надання дозволів про проведення НСРД у щойно внесених до ЄРДР кримінальних проваджень має носити одиничні випадки, у разі неможливості отримання доказів в інший спосіб.

На підставі викладеного пропонуємо наступне: при зверненні до слідчих суддів в клопотаннях про надання дозволу на проведення НСРД слідчими необхідно чітко дотримуватися вимог до клопотань , передбачених ст.248 КПК України, визначати мінімальне коло запланованих відносно осіб НСРД, не допускати необґрунтованих звернень щодо надання дозволів на проведення НСРД, звертатися з

повторними клопотаннями лише у виключних випадках, з обґрунтуванням необхідності їх повторного та тривалого проведення, не допускати шляхом проведення НСРД «контролю» за окремими категоріями громадян, використовувати правові позиції ЄСПЛ⁷ з приводу підстав та достатності доказів для проведення НСРД.

ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕНСІЙНИХ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОГО КОФЛІКТУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Котова Л.В.,

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри правознавства
СНУ ім. В. Даля,*

Шетілова А.В.,

*студентка 1 курсу ОС магістр,
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля*

Пенсійне забезпечення громадян – одне з ключових завдань у соціальної політиці сучасної держави. З того, яким чином воно організовано, і можна робити висновки щодо рівня демократії, гуманізму, соціальної справедливості, соціально-економічного і політичного розвитку тієї чи іншої країни. З початком збройної агресії РФ задля належного забезпечення пенсійних прав та свобод на території України та недискримінації при реалізації цих прав особами, які є переміщеними, перед урядом постала необхідність прийняття нових нормативно-правових документів. Тобто питання забезпечення прав осіб на пенсійний захист постало перед вітчизняним законодавцем та правниками-практиками так гостро, як ніколи раніше.

Проблеми правового забезпечення захисту внутрішньо переміщених осіб (надалі – ВПО) досліджуються у наукових працях О. Виноградо-

⁷ Рішення ЄСПЛ, зокрема «Банніков проти Росії», «Єдвардс і Льюїс проти Сполученого Королівства», Кипріян Вледуц і Айон Флорін Поп проти Румунії», «Носко і Нефьодов проти Росії», «Любченко проти України», «Раманускас проти Литви», «Романов проти Росії», «Тріфанов проти Росії» щодо скарг заявника про провокацію злочину, «Веселов та інші проти Російської Федерації» від 12.10.2012 р. «Матанович проти Хорватії» від 04 квітня 2017 року. «Драгоєвіч проти Хорватії» в частині обґрунтування щодо особливих обставин справи, зокрема, чому слідство не могло бути проведене за допомогою інших менш суворих (інтрузивних) засобів.

вої, Є. Герасименка, Б. Захарова, Є. Микитенка, П. Пушкаря, О. Фесенко, Г. Христової та інших. Крім того, проблеми забезпечення прав і свобод є предметом постійного моніторингу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, різноманітних міжнародних організацій (ОБСЄ, Міжнародна організація з міграції (МОМ), Агентство ООН із питань міграції тощо). Водночас, правові підстави захисту пенсіонерів-ВПО у сучасних умовах потребують подальшого вивчення та вдосконалення. Тому метою цих тез та визначення основних проблем нормативного забезпечення пенсійних прав та свобод людини внаслідок збройного конфлікту на території України шляхом дослідження чинного законодавства та судової практики у цій царині.

Восени 2014 р. Парламентом було прийнято Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», яким визначається порядок взяття їх на облік, забезпечення соціального захисту, порядку діяльності органів влади щодо надання публічних послуг, питання матеріального та фінансового забезпечення прав і свобод. Прийняття цього закону парламент пояснював нагальною потребою щодо забезпечення реалізації гарантованих Конституцією України прав і свобод внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО), у тому числі пенсіонерів-ВПО [1].

Згідно з цим Законом жителі непідконтрольної уряду території та особи, які переїхали з непідконтрольної уряду території, не мають можливості вимагати та отримувати свої пенсії, доки вони не зареєструються як ВПО на підконтрольній уряду території. Такі пенсіонери вимушені регулярно проходити через складні та дискримінаційні заходи контролю, що включають перевірки на дому, фізичну ідентифікацію в банках та інші типи перевірок, передбачені в різноманітних підзаконних актах.

Згодом, а саме 8 червня 2016 року Кабінет Міністрів України (далі – КМУ) приймає Постанову № 365, якою затверджений Порядок здійснення контролю за проведенням соціальних виплат, згідно з яким органи соціального захисту не рідше, ніж раз на півроку відвідують кожну родину переселенців із перевіркою, чи дійсно вона проживає за вказаною адресою. Крім того, місцеві ради створюють робочі групи з представників територіальних підрозділів МВС, ДМС, СБУ, Національної поліції, Держфінінспекції, Держаудитслужби та Пенсійного фонду України, які також можуть проводити додаткові перевірки. Унаслідок прийняття Постанови № 365 рішення щодо отримання громадянами пенсій, гарантованих державою приймаються спеціально створеною Комісією, не передбаченою відповідним профільним законодавством [2].

Прийняття таких нормативних актів призвело до хвилювань серед ВПО, пенсіонерів і громадських активістів, людей які проживають на непідконтрольній території, з огляду на очевидну протиправність цих поста-

нов. Ці нормативні акти фактично унеможливили пересування переселенців Україною, прикріпили переселенців до місця свого перебування і зробили неможливим перебування за кордоном. Водночас, багато переселенців-пенсіонерів було позбавлено пенсій, що суперечить принципу солідарності пенсійної системи, якою вони зараховувалися до Пенсійного Фонду України.

Пізніше Окружним адміністративним судом м. Києва було визнано Постанову КМУ № 365 такою, яка призводить до непрямой дискримінації за ознакою місця проживання та перебування на обліку ВПО, а також порушує принцип рівності, передбачений ст. 24 Конституції України та гарантії вільного пересування територією України, передбачені ст. 33 Конституції України [3].

Верховний Суд України визнав незаконними й такими, що не відповідають правовому акту вищої юридичної сили, постанови КМУ, які стосуються перевірки факту наявності людини за зареєстрованим місцем перебування для отримання пенсій. Верховний Суд дійшов обґрунтованого висновку про те, що Кабінет Міністрів України не може обмежувати право на отримання пенсій своїми постановами. Також суд зауважив, що статус пенсіонерів-ВПО надає особі спеціальні, додаткові права, не звужуючи, між тим обсяг конституційних прав та свобод особи та створюючи додаткові гарантії їх реалізації. В дійсності можемо стверджувати про те, що до переселенців з боку держави висувається більше вимог порівняно з іншими громадянами України. **Вважаємо, що пенсіонери-ВПО мають сприйматися владою та суспільством не як об'єкт надання допомоги, а як повноцінні учасники державної політики на подолання наслідків збройного конфлікту.**

Вже 25 квітня 2018 року КМУ прийняв постанову № 335 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 8 червня 2016 р. № 365». Жодних підстав для затримки виплат постанова № 335 не передбачає, її норми суттєво змінюють весь механізм нарахування і виплати пенсій для переселенців. Особливо зміни стосуються повернення державою боргів з несплаченої пенсії. В постанові КМУ зазначено, що «суми соціальних виплат, не виплачені за минулий період, враховуються в органі, що здійснює соціальні виплати, і виплачуються на умовах окремого порядку, визначеного КМУ» [4]. Такі положення постанови прямо суперечать статтям 46, 92 Конституції України, а також статті 46 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», яка визначає, **що пенсії, не отримані з вини органу, що призначає і виплачує пенсію, виплачуються за минулий час без обмеження будь-яким строком.** Навіть, якщо переселенець не отримав пенсію з власної вини, оскільки, користуючись своїм конституційним правом на свободу пересування, виїхав на

неконтрольованої Урядом України території на деякий час, то такі виплати мають бути виплачені за 3 роки до моменту звернення, як передбачено цією ж статтею [5].

Здавалося б, після низки прийнятих недосконалих законодавчих актів, якими Уряд не сприяв реалізації прав пенсіонерів-ВПО, можновладці мали б почати приводити законодавство у відповідність до Конституції і Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Однак під гаслом чергового «вдосконалення» й «посилення соціального захисту» Кабінет Міністрів України вчергове порушив права громадян України та й окремого порядку повернення боргів громадянам у Постанові №335 не має.

Отже, починаючи з початку збройного конфлікту, відбуваються масові порушення права на пенсійне забезпечення. Встановлюються незаконні перевірки фактичного проживання пенсіонерів-ВПО, відбувається масове автоматичне припинення пенсійних виплат тим особам, які потрапили до так званих «списків», скасовуються довідки, без роз'яснення причин тощо. Із квітня 2017-го по квітень 2018-го Пенсійний Фонд призупинив виплати понад 200 тис. пенсіонерів на підставі інформації від СБУ, підозрюючи, що вони не живуть на підконтрольній території [5].

Статистика говорить, що на територіях, які тимчасово не контролюються українською владою, станом на серпень 2014 р. перебувало 1 278,2 тис. пенсіонерів, у т. ч. у Донецькій області – 767,3 тис. осіб, у Луганській – 510,9 тис. осіб. У період з серпня 2014 року по листопад 2016 року до органів Пенсійного фонду України за поновленням виплати пенсій звертались 1 092,2 тис. осіб, які були зареєстровані як внутрішньо переміщені особи [2].

Також, 21 листопада 2018 року, на слуханнях у Комітеті Верховної Ради України з питань соціальної політики, зайнятості та пенсійного забезпечення на тему: «Результати пенсійної реформи», Норвезька рада у справах біженців (NRC) висвітлила проблеми пенсійного забезпечення населення та акцентувала увагу на тому, «що нинішня система, побудована на підзаконних актах, суперечить міжнародно-правовим зобов'язанням України та Конституції України, зокрема тим, що створює дискримінаційні бар'єри на шляху реалізації права на пенсію, є нелегітимним втручанням у право на власність та заохочує або навіть змушує людей до переміщення» [6].

Виходячи зі складної гуманітарної ситуації в Україні, а також питання внутрішньо переміщених осіб, які виникли внаслідок окупації АР Крим та військових дій на Донбасі, Парламентська Асамблея Ради Європи підготувала окрему для України Резолюцію 2028 (2015) щодо врегулювання цих проблем, в якій закликає Україну до повного виконання Керівних

Принципів ООН щодо забезпечення прав ВПО, гарантування підтримки внутрішньо переміщених осіб щодо їх вибору місця проживання – повернення на місця постійного проживання, локальна інтеграція або переселення в інші частини країни [7].

Підсумовуючи вище викладене, можна зробити висновок, що недосконалі норми, прогалини у законодавстві України викликають системні проблеми, які потребують негайного вирішення. Виконавча влада намагається узурпувати законодавчу й судову влади, нівелює норми Конституції щодо верховенства права і підмінює законодавство України своїми підзаконними актами. Держава має забезпечити пенсійні виплати своїм пенсіонерам, навіть якщо вони проживають на території, яка перебуває під контролем іншої держави. Для України таке зобов'язання крім Конституції вже відзначено в Резолюції ПАРЄ № 2133 (2016) «Засоби правового захисту від порушень прав людини на українських територіях, що знаходяться поза контролем української влади», схвалено 12 жовтня 2016 року [8].

Відсутність чіткої державної політики у сфері прав людини з початком збройної агресії РФ, призвела до певної дискримінації внутрішньо переміщених осіб, які є пенсіонерами, а також до обмеження пенсійного забезпечення громадян України, які проживають на тимчасово невідконтрольованих державній владі територіях. Ця політика обмежує доступ до пенсій для найбільш уразливих осіб, які не можуть потрапити на підконтрольну уряду територію, наприклад, для людей з інвалідністю та тих, хто не може дозволити собі сплатити дорожні та інші пов'язані із цим витрати. Держава повільно реагує на наявні проблеми, не забезпечуючи повною мірою захист права на пенсію. З огляду на це виникає необхідність пошуку ефективної форми захисту для пенсіонерів-ВПО в Україні.

Л і т е р а т у р а

1. Волох О. Питання забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в умовах розвитку інформаційного суспільства / О.Волох // Visegrad Journal on Human Rights. – 2016. – №6/2 – с.47
2. Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам: Кабінет Міністрів України. Постанова від 8.06.2016 р - № 365: [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/365-2016-%D0%BF>
3. Постанова КМУ № 365: що саме вирішив суд? Аналіз БФ «Право на захист// Право на захист: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vpl.com.ua>
4. Постанова КМУ від 25 квітня 2018 року №335 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 8 червня 2016 р. №365»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/335-2018-%D0%BF/print>

5. Уряд удосконалив дискримінацію ВПО: прийнято зміни до постанови №365. Право на захист: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vpl.com.ua/uk/news/5016/>
6. «Результати пенсійної реформи», Норвезька рада у справах біженців (NRC) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nrc.no/resources/fact-sheets/ukraine-fact-sheet-2/>
7. Парламентська асамблея Ради Європи: Резолюція 2028 (2015).- [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz/docs/2004_rez_2028\(2015\).htm](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz/docs/2004_rez_2028(2015).htm)
8. Парламентська асамблея Ради Європи: Резолюція 2133 (2016). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz/docs/2344_rez_2133.htm

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРАЦІ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ З ОГЛЯДУ НА ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ НА СХОДІ УКРАЇНИ

Кравченко І. М.,

*к.ю.н., доцент кафедри державно-правових наук
загальноуніверситетських кафедр Луганського державного
університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*

Незважаючи на всі зусилля міжнародної спільноти забезпечити мир, війни та збройні конфлікти залишаються характерною ознакою нашого сьогодення. Проблеми гуманного ставлення до людини, як жертви цих страшних та небезпечних явищ, стають вкрай актуальнішими саме під час цих страшних та небезпечних явищ. Для України це кривавий «гібридний збройний конфлікт» в її східних регіонах, який призвів до десятків тисяч людських жертв, появи сотень тисяч переселенців, військовополонених, цивільних заручників та інших осіб незаконно позбавлених свободи, втра-ти майна та бізнесу.

За нормами міжнародного права захоплення в полон під час воєнних дій не вважається протиправними діями, а лише правом збройних сил сторони, яка перебуває у зброєному конфлікті. А разом з тим, згідно діючого [1, с. 1], [2, с. 6], [3, с. 2] та перспективного [4, с. 1] законодавства України, в ситуації на сході України така категорія, як «військовополонений» відсутня, що у відповідності до ст.ст. 9, 18, 85 Конституції України [5] та ч. 2 ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори» [6] протеричить нормам міжнародних договорів. Тобто, на національному рівні особи, які під час безпосередньої участі зі зброєю в руках в операціях із забезпе-

чення національної безпеки і оборони, потрапили в полон, не визнаються «комбатантами» та не вважаються такими, що знаходяться під захистом багатьох міжнародних договорів, учасниками яких є сама Україна, а саме: ст. 4 Положення про закони і звичаї війни на суходолі Додатку до IV Гаазької конвенції про закони і звичаї війни на суходолі від 18.10.1907 року [8, с. 4]; ст.ст. 43-45 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12.08.1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 08.06.1977 року [9, с. 43-45]; ст. 4 III Женевської конвенції про поводження з військовополоненими, ратифікованої Україною 03.07.1954 року [7, с. 4], де, власне, і визначено правовий статус «військовополоненого» та закріплено загальні правові гарантії по відношенню до цієї категорії жертв війни, включаючи залучення їх до праці.

Більш того, норми міжнародного гуманітарного права не вимагають від України формального визнання зазначених осіб «військовополоненими» чи «цивільними заручниками», достатньо наявності самих обставин їх захоплення на сході нашої держави під час збройного конфлікту у розумінні міжнародного права. При цьому, важливо лише як сама Україна з правової точки зору сприймає даних осіб, тобто, як визначає на національному рівні їх правовий статус, чи дотримується та забезпечує гарантії їх захисту та реабілітації відповідно до цього статусу.

За нормами міжнародного права захоплення в полон під час воєнних дій не вважається протиправними діями, а лише правом збройних сил сторони, яка перебуває у зброєному конфлікті. Тому, як би не розглядалась на офіційному рівні сучасна ситуація на сході України, який би правовий термін для її визначення не вживався, це збройний конфлікт у розумінні міжнародного гуманітарного права, з усіма наслідками для України та всіх його учасників [8, с. 3] Але за відсутності національного регулювання, міжнародні принципи та норми міжнародного гуманітарного права щодо статусу захоплених у полон комбатантів на її території, залишаються такими що не реалізуються.

За нормами міжнародного права, військовополонені підпорядковуються законам, статутам і наказам, які є чинними у збройних силах держави, що тримає в полоні, а це є виправданою в уживанні юридичних або дисциплінарних заходів стосовно будь-якого скоєного військовополоненим їх порушення. Якщо будь-який закон, статут чи наказ держави, що тримає в полоні, визначає дії, учинені військовополоненим, як карані, включаючи відмову від залучення до робіт, тоді як такі самі дії не були б караними, якби їх здійснила особа зі складу військ держави, що тримає в полоні, то такі дії спричиняють лише дисциплінарні стягнення [7, с. 82].

У відповідності до міжнародних норм держава може використувати працю військовополонених, за винятком офіцерів та унтер-

офіцерського складу, відповідно до їхнього чину, віку, статі і здібностей, але завдання не повинні бути надмірними і не повинні бути пов'язані з військовими діями [8, с. 6], [7, с. 49].

Можна по різному ставитися до рішення захоплених в полон комбатантів та не комбатантів погоджуватись до залучення їх до примусових та добровільних робіт на супротивника, але з огляду на нормативну можливість такого примушення, коли особиста згода військовополонених працювати іншу сторону конфлікту, навіть, не цікавить, такі оцінки мають бути стриманими та правомірними. Так, неправомірними діями зазначених осіб вважаються лише: їх добровільна участь у роботах, що мають військове значення, або в інших заходах, які завідомо можуть заподіяти шкоду Україні або союзним з нею державам, за відсутності ознак державної зради; насильство над іншими військовополоненими або жорстоке поводження з ними з боку військовополоненого, який перебуває на становищі старшого; вчинення дій, спрямованих на шкоду іншим військовополоненим, з корисливих мотивів або з метою забезпечення поблажливого до себе ставлення з боку ворога [10, с. 431].

Примушування військовополонених припустимо лише на виконання видів робіт, які включені до певних класів, а саме: пов'язаних з керуванням їх табором (приміщеннями), уведенням його (їх) в експлуатацію або утриманням і технічним обслуговуванням; сільського господарства; галузей промисловості, пов'язаних з виробництвом або видобутком сировини, а також обробних галузей промисловості, за винятком металургійної, машинобудівної та хімічної промисловості; громадських та будівельних робіт, які не мають воєнного характеру або призначення; транспорту й навантаження-розвантаження матеріальних запасів, які не мають воєнного характеру або призначення; торговельного підприємництва, прикладного мистецтва; побутового обслуговування; комунальних послуг, які не мають воєнного характеру або призначення [7, с. 50].

У відповідності до норм III Женевської конвенції, жодного військовополоненого не дозволяється використовувати для виконання роботи, яка мала б шкідливий для його здоров'я або небезпечний характер, якщо тільки він з власної волі не береться за виконання такої роботи, але заборонено наказувати виконувати роботу, яка виглядала б принизливою для військовослужбовця власних збройних сил держави, що тримає в полоні (видалення мін або подібних до них пристроїв вважається небезпечною роботою) [7, с. 52].

Крім цього, посилання на вимоги частини 3 ст. 43 Конституції України, щодо заборони праці, з огляду на зміст IV Гаазької та III Женевської конвенцій, навіть з огляду на вимоги частини 2 ст. 9 Конституції України, вбачається безпідставним [5]. Конституційно військова служба не

вважається примусовою працею, а полоненого примушують на виконання певних видів робіт, саме як військовослужбовця, захопленого при виконанні ним своїх військових обов'язків в інтересах України. Саме через це, у держави і виникає обов'язок піклуватись та ефективно захищати людей, які вимушено опинились в полоні, а також соціально підтримувати їх після звільнення. Більш того, комбатанти (некомбатанти), навіть захоплені в полон, знаходячись під владою супротивної сторони, не перестають перебувати на військовій службі [11, с. 24], [12, с. 33] або на службі в Національній поліції [13, с. 63, 78], [14, с. 7, 11] тощо, коли Україна, яка ввела їх до складу об'єднаних збройних сил, оголосить про це всім іншим сторонам конфлікту, лише вважаючись на цей період військовополоненим. Зазначене стосується і випадків залучення військовополонених до праці [7, с. 49].

Так, для зазначених осіб повинні бути створені відповідні умови для праці, зокрема стосовно помешкання, харчування, засобів захисту, одягу та спорядження; до того ж, такі умови не повинні бути гіршими, ніж ті, які мають громадяни держави, що тримає в полоні, зайняті на аналогічних роботах у тому самому районі, з врахуванням кліматичних умов та неможливості створення тяжких умов праці шляхом уживання дисциплінарних заходів. При цьому, держава, що тримає в полоні, під час використання праці військовополонених, забезпечує їм належне застосування національного законодавства про тривалість робочого часу та часу відпочинку (пропрацювавши один рік, надається оплачуваний відпочинок тривалістю вісім днів поспіль), оплату та охорону праці, включаючи медичні обстеження та допомогу, незважаючи на те, на кого вони працюють, на державні органи чи на приватних осіб [7, с. 51, 53, 55, 57].

Таким чином, ефективний захист та піклування відносно захоплених в полон учасників ООС (АТО) не можливі, перш за все, з огляду на відсутність нормативного визнання Україною за цими особами у зв'язку з подіями на її сході України, окремих правових статусів: комбатант та військовополонений.

Разом з іншим, особи, як беруть/брали безпосередню участь у виконанні зазначених бойових завдань, але потрапили у військовий полон, після свого звільнення, мали б право на отримання у безспірному порядку від держави, що тримала в полоні, як іншої сторони збройного конфлікту, самостійно або через відповідні державні органи України, суми свого грошового забезпечення у розмірі до 75 швейцарських франків за кожний місяць знаходження їх в полоні до часу звільнення та щоденної оплати своєї праці, згідно з діючими ставками за таку саму роботу, виконану солдатами армії держави-супротивника.

З огляду на норми IV Гаазької конвенції, за якими воююча сторона збройного конфлікту, яка порушує норми гуманітарного права, підлягає відповідальності у формі відшкодування збитків, якщо для цього є підстави, та є відповідальною за всі дії, вчинені особами, які входять до складу її збройних сил, і які визнаються, в т.ч. РФ, при певній міжнародній ситуації, вищезазначене не виглядає таким, що не можливо реалізувати.

Л і т е р а т у р а

1. Про боротьбу з тероризмом : закон України від 20.03.2003 року № 638-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 25, ст.180. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/638-15>.
2. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областях : закон України від 18.01.2018 року № 2268-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 10, ст.54. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2268-19>.
3. Деякі питання соціальної підтримки осіб, яких було незаконно позбавлено особистої свободи : постанова Кабінету Міністрів України від 31.01.2018 року № 38. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/38-2018-п>.
4. Про правовий статус і соціальні гарантії осіб, які незаконно позбавлені волі, заручники, або засуджені на тимчасово окупованих територіях України та за її межами : проект закону від 27.03.2018 року № 8205. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63748.
4. Конституція України : закон України від 28.06.1996 року № 354к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
5. Про міжнародні договори України : закон України від 29.06.2004 року № 1906-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 50, ст.540. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>.
6. III Женевська конвенція про поводження з військовополоненими : міжнародна конвенція від 12.08.1949 року / ратифіковано Україною 03.07.1954 року // в редакції від 08.02.2006 року згідно закону України № 3413-IV. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153.
7. IV Гаазька конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї : міжнародна конвенція від 18.10.1907 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#n2.
8. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12.08.1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 08.06.1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199.
9. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 року № 2341-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
10. Про військовий обов'язок і військову службу : закон України від 25.03.1992 року № 2232-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 27, ст.385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>.

11. Про Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України : указ Президента України від 10.12.2008 року № 1153/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153/2008>.
12. Про Національну поліцію : закон України від 02.07.2015 року № 580-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 40-41, ст.379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
13. Порядок укладання контракту про проходження служби в поліції : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 03.02.2017 року № 89 / зареєстрований в Міністерстві юстиції України 09.02.2017 року № 191/30059. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0191-17>.

ПРАВО НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ТА ЙОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В КРАЇНАХ АНГЛОСАКСОНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СІМ'Ї

Лемак І.В.,

*студентка магістратури,
Луганського державного університету
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка
Науковий керівник: доц. Загоруй І.С.*

Систему соціального захисту сучасної України не можна назвати досконалою, вона потребує реформування, процес якого ускладнюється нестабільними політичними та соціально-економічними умовами. У зв'язку з цим доречним є аналіз зарубіжного досвіду правового регулювання соціального захисту з метою розгляду можливості залучення найбільш ефективних його механізмів для запровадження в українській правовій практиці.

Теоретичні основи соціальної політики та соціального захисту були предметом розгляду багатьох зарубіжних і вітчизняних науковців, серед яких Л. Ерхард, Г. Еспінг-Андерсен, У. Ростоу, Р. Тітмусс, В. Андреев, Н. Болотіна, В. Галаганов, О. Гупало, С. Прилипко, Б. Сташків та багато інших. Разом з тим, порівняльний аналіз систем соціального захисту зарубіжних країн є предметом небагатьох досліджень. Вивчення досвіду правового регулювання соціального захисту і сучасних його тенденцій у країнах англосаксонської правової сім'ї з аналізом можливостей його застосування в українській практиці можна вважати нерозглянутим питанням.

Метою дослідження є аналіз особливостей правового регулювання соціального захисту в країнах англосаксонської сім'ї та визначення можливості залучення такого досвіду в українському законодавстві.

Забезпечення належного соціального захисту населення є однією з найважливіших характеристик сучасної демократичної розвиненої держави. Надійний соціальний захист є основою відтворення і збереження людського капіталу, який є вирішальним чинником економічного розвитку держави.

Становлення систем соціального захисту в країнах Європи почалося у період індустріального суспільства, пройшовши етапи від невтручання держави у соціальну сферу до повного державного регулювання соціального захисту. Перші нормативні акти у цій галузі були прийняті у Великій Британії в середині XIX ст. Пізніше, у 20-30-ті роки XX століття, системи державного соціального забезпечення починають формуватися у США [6, с.18].

У результаті формування національних систем соціального захисту, незважаючи на певне наслідування основних ідей, в кожній з країн склалася власна унікальна модель, яка зумовлює специфіку реалізації норм соціального страхування, пенсійного забезпечення, медичного страхування, надання пільг і компенсацій та дії інших інститутів.

Існує декілька підходів до класифікації моделей соціального захисту. Серед дослідників цієї проблематики загальноновизнаною теорією стала класифікація, запропонована 1990 року Г. Еспінг-Андерсеном, який виокремив консервативну (континентальну), ліберальну (англосаксонську) та соціал-демократичну (скандинавську) моделі [8, с. 138]. Основними критеріями класифікації науковець обрав доступність соціального захисту, охоплюваність ним населення, розподіл доходів у соціальному забезпеченні, ступінь впливу держави на процеси соціального захисту.

Для країн англосаксонської правової сім'ї характерна ліберальна модель соціального захисту. Формування ліберальної моделі відбувалося в умовах розвинених ринкових відносин і приватної власності, принципом такої моделі є спирання на регулюючі функції ринку. Така система соціального захисту властива для Великої Британії, Канади, США, Австралії.

Основний принцип ліберальної моделі – мінімальне державне втручання у соціально-економічні відносини і мінімальне застосування засобів державного регулювання. При цьому значну соціальну роль відіграють різноманітні приватні організації – професійні спілки, страхові компанії, добродійні організації. Держава, спонукаючи громадянина до самостійних дій щодо забезпечення власного добробуту, бере на себе зобов'язання забезпечувати соціальний захист тільки найбідніших верств населення, а також підтримувати тих, хто не в змозі самостійно забезпечувати собі необхідні умови для життя. Найбільш вразливим верствам населення надається адресна соціальна допомога, при цьому нужденність конкретної осо-

би підлягає перевірці. Держава здійснює фінансування соціальних послуг виключно у межах мінімальних гарантій.

Названі моделі соціального захисту на практиці майже не зустрічаються у чистому вигляді, найчастіше конкретна модель є «основою» типу соціальної політики із певними рисами іншої моделі. Наприклад, у Австралії та Канаді одночасно діють два види пенсійного забезпечення. У США, незважаючи на використання ліберальної моделі соціального захисту, існує значна кількість видів державних соціальних програм [8, с.95].

Сучасна модель соціального захисту країн англосаксонської сім'ї характеризується дослідниками як «неоліберальна» та перебуває в стадії реформування і визначення нових цілей «держави загального благоденства». Сьогоднішні пріоритети соціальної політики у Великій Британії, Канаді, США диктуються викликами глобалізації та необхідністю подолання наслідків світової фінансової кризи, це, насамперед, забезпечення максимально повної зайнятості, боротьба з бідністю, розвиток освіти та охорони здоров'я [1, с.72].

Якщо говорити про можливість залучення досвіду правового регулювання соціального захисту у країнах англосаксонської сім'ї загального права для України, необхідно зважати, що ліберальна модель ґрунтується на розвинених ринкових відносинах, стабільності у економічній сфері. На жаль, на сьогодні українські реалії не можна назвати відповідними цим характеристикам. Скорочення державної соціальної допомоги під час кризових явищ є неможливим у зв'язку із перспективами значного погіршення становища вразливих груп населення, адже існує ризик дестабілізації системи соціального захисту. Україні потрібно насамперед вжити заходи, спрямовані, на повну модернізацію соціально-економічної сфери.

Українська держава пов'язана багатьма міжнародно-правовими договорами, якими встановлюються стандарти основоположних прав людини, у тому числі й соціальних та економічних прав. Це МПЕСКП (ст. 9, 11), ЄСХ (п), конвенції МОП, зокрема № 102 та ін., які покладають на державу позитивні зобов'язання у цій сфері. Такими зобов'язаннями якраз і буде створення необхідних умов, здійснення реформ у соціально-трудовій сфері з метою підвищення життєвого рівня та соціального добробуту свого населення.

Вважаємо, що , модель соціальної політики України має бути соціально орієнтованою і являти собою поєднання неоліберальної та соціал-демократичної моделі. У перспективі система соціального захисту має характеризуватися застосуванням ідей соціального індивідуалізму та конкурентоспроможності, однак перехід до такої моделі має здійснюватися поступово і базуватися на забезпеченні добробуту населення, стандартів якості життя, забезпечення адресності соціальної допомоги.

Л і т е р а т у р а

1. Бейдина Т. Е., Бейдина А. Р. Новые подходы к социальной политике в США. *Вестн. Забайкал. гос. ун-та*. 2017. - Т. 23, № 6.
2. Глухова Н.М. Эволюция либеральной модели социальной политики.
3. Гупало О.Г. Порівняльний аналіз моделей соціальної політики. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2015. Вип. 25.4. С. 211–218.
4. Ершова О.И., Гольцов А.Ю. Социальная работа в Великобритании: история и современность. *Социальное образование: стратегии инновационного развития: сборник научных статей*. РГСУ, фил. в г. Минске. Минск: Бестпринт, 2012. С. 150–163.
5. Канарш Г. Ю. Социальное государство: исторический генезис и современные модели. *Знание. Понимание. Умение*. 2018. – № 1.
6. Право соціального забезпечення навч. посіб. / авт.: С.М. Прилипка, Г.С. Гончарова, В.В. Юровська, О.О. Конопельцева; за заг. ред. В. В. Жернакова. Х.: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». 2013. – 126 с.
7. Сидорина, Т. Ю. Государство всеобщего благосостояния: от утопии к кризису. М. : РГГУ. 2013. - 349 с.
8. Тезадова Д.А. Социальная политика в современных государствах: основное содержание, направления и модели. *Южно-российский журнал социальных наук. Социология*. 2015. Том 16. № 3. С. 90-102.
9. Хома Н. М. Модели социального государства: новые подходы к типологизации / Н. М. Хома. *Научные ведомости Белгородского государственного университета. Серия: История. Политология*. 2013. – Т. 25. – №. 1 (144). С.137-143.

ГРОМАДСЬКА ЕКСПЕРТИЗА: ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСОВНОЇ ПРАКТИКИ

Леонова Д. О.,

*Заступник Голови ГО «Протидія корупції
та захист прав громадян, внутрішньо переміщених осіб»*

Сьогоднішні демократичні перетворення в Україні потребують зростання впливового та компетентного громадського суспільства. Ефективний громадський контроль за діяльністю органів виконавчої влади стає необхідною умовою розвитку соціальної держави.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 976 від 05 листопада 2008 року «Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади» (далі – Порядок), громадська експертиза – це складова механізму демократичного управління державою, який передбачає проведення інститутами громадян-

ського суспільства оцінки діяльності органів виконавчої влади, ефективності прийняття і виконання такими органами рішень, підготовку пропозицій щодо розв'язання суспільно значущих проблем для їх врахування органами виконавчої влади у своїй роботі [1, п.2].

Вбачається, що на сьогоднішній день, правова регламентація порядку проведення громадської експертизи має ряд недоліків. Такі недоліки суттєво впливають на можливість реалізації конституційних прав громадян на участь в управлінні державними справами [2, ст.38], право на інформацію [2, ст.34], та робить декларативними можливості використання інструменту громадської експертизи.

Перш за все слід звернути увагу на відсутність можливості продовження строку проведення громадської експертизи з огляду на протиправну бездіяльність органу виконавчої влади.

Згідно з Порядком, ініціатор громадської експертизи повинен подати експертні пропозиції за результатом експертизи протягом трьох місяців від початку проведення експертизи, при цьому датою початку проведення експертизи є день видання наказу (розпорядження) про проведення громадської експертизи. Крім того, слід враховувати пп. 1 п. 4 Порядку, відповідно до якого орган виконавчої влади видає протягом семи робочих днів, після надходження від інституту громадянського суспільства письмового запиту щодо проведення громадської експертизи, наказ (розпорядження) про проведення експертизи. За час, що залишається, інституту громадянського суспільства необхідно отримати всю запитувану інформацію, проаналізувати її та скласти висновки (експертні пропозиції).

Як показує практика, органи виконавчої влади нерідко ігнорують надання інформації та документів, необхідних для проведення експертизи, що може призвести до визнання експертизи такою, що не відбулась (пп.4 п.5-2 Порядку) або до неповних висновків. Так, прикладом може слугувати громадська експертиза діяльності Національної поліції України, проведеної Всеукраїнською громадською організацією «Комітет конституційно-правового контролю України» (далі – Громадська організація) [3]. Через те, що Національна поліція не надавала інформацію, необхідну для проведення експертизи, Громадська організація була вимушена звернутися до суду для визнання протиправною бездіяльність Національної поліції. Та навіть за наявності Постанови суду щодо визнання протиправною бездіяльність Національної поліції, відповідно до експертних пропозицій, наданих за результатом експертизи, ряд інформації за запитами так і не було надано [3].

Вбачається необхідним створення механізму продовження строку надання експертних пропозицій у разі, якщо у судовому порядку буде доведено неможливість проведення експертизи через протиправну бездіяль-

ність органу виконавчої влади. Такий механізм може бути створений шляхом виключення пп. 4 п.5-2 Порядку та доповнення Порядку пунктом 5-3 у редакції:

«Ініціатор громадської експертизи має подати експертні пропозиції у тримісячний строк з дня видання наказу (розпорядження) про проведення громадської експертизи, якщо інше не встановлено рішенням суду.

Якщо ініціатор громадської експертизи не подав експертні пропозиції у тримісячний строк з дня видання наказу (розпорядження) про проведення громадської експертизи, якщо інший строк не встановлено рішенням суду, експертиза вважається такою, що не відбулась.»

Слід звернути увагу на право органу виконавчої влади продовження строку надання необхідних для громадської експертизи документів до 20 робочих днів (пп.4 пп.1 п.4 Порядку).

По-перше, слід вказати, що строки, встановлені для надання інформації для проведення експертизи, аналогічні з строками, встановленими для розгляду запитів на публічну інформацію[4, ст.20].

По-друге, важливим є те, що Порядок не зобов'язує орган виконавчої влади обґрунтовувати продовження строку надання інформації та повідомляти про це запитувача у письмовій формі не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання запиту, як це визначено у Законі України «Про доступ до публічної інформації» [4, п.4 ст.20]. Таке упущення призводить до того, що ініціатор експертизи не має змоги оскаржити рішення про продовження строку надання інформації до 20 робочих днів оскільки не має такого рішення. При цьому, слід пам'ятати, що строк проведення громадської експертизи вимірюється місяцями, а 20 робочих днів, як правило, складають один календарний місяць, що суттєво скорочує час для повного та ретельного дослідження матеріалів експертизи.

Вбачається необхідним встановлення обов'язку для органу виконавчої влади обґрунтовувати продовження строку надання необхідних для громадської експертизи документів до 20 робочих днів та повідомляти про це ініціатора експертизи у письмовій формі не пізніше п'яти робочих днів з моменту видання наказу (розпорядження) про проведення громадської експертизи.

Пропонується викласти пп.4 пп.1 п.4 Порядку у наступній редакції: «подає інституту громадського суспільства, громадській раді документи або завірені в установленому порядку їх копії чи надсилає їх в електронній формі протягом п'яти робочих днів з моменту видання наказу (розпорядження) про проведення громадської експертизи. У разі коли запит стосується надання великого обсягу інформації або потребує пошуку інформації серед значної кількості даних, строк надання документів може бути продовжено до 20 робочих днів з обґрунтуванням такого продовження. Про про-

довження строку орган виконавчої влади повідомляє ініціатора експертизи в письмовій формі не пізніше п'яти робочих днів з моменту видання наказу (розпорядження) про проведення громадської експертизи.

Л і т е р а т у р а

1. Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України № 976 від 05.11.2008//Офіційний вісник України. — 2008 р. - № 86. - стор. 100. - стаття 2889.
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96 // Відомості Верховної Ради України. — 2011. - № 2952-VI. — Ст. 141.
3. Експертні пропозиції за результатами громадської експертизи діяльності Національної поліції України, проведеної Всеукраїнською громадською організацією «Комітет конституційно-правового контролю України». — Електронний ресурс. — Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/17-civik-2018/grom_eksperts/polis_propo_M.pdf
4. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI//Відомості Верховної Ради України, 2011, N 32 (12.08.2011), ст. 314.

CHANGES IN DAY-TO-DAY LIFE OF UKRAINIANS IN THE SECOND HALF OF THE XIX - AT THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

Mezeria Oleksandr

*candidate of historical sciences, Associate Professor,
Department of law,
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University*

In conditions of economic progress and military reforms in the middle of XIX-XX centuries. cities grew rapidly in Ukraine, new industrial centers were created. Rapid industrial development caused a significant influx of the population from central Russia, primarily in the Donetsk-Krivoy Rog region.

New social groups have been created, which radically changed the essence of the standard life of pre-reform Ukraine and Russia, have radically advanced and implemented the requirements of the new bourgeois everyday life. Among the most important directions of these changes were the following.

The first was characterized by the perception of representatives of the industrial capital of a new means of life, manifested in the need for education, the growth of intellectuals among them, changes in everyday life, in entertainment, and so on.

The second direction. The new social group, the so-called working class, has also substantially acquired the features of life and everyday life, similar to those of the life and work of West European industrial workers. Characteristic of its phenomena can be called the appearance in the everyday life of public baths, the distribution of circuses, changes in the construction of residential houses, the admission of representatives of this group of people to education and cultural heritage (theaters, mass city festivities, etc.).

The third direction concerned the growth of such a social group as the intelligentsia. Characteristically, it was formed not only from the bourgeoisie, but also from the representatives of the working class.

In the second half of the nineteenth century, military reform took place on the territory of Ukraine, which was an integral part of the Russian Empire. The latter consisted of a time space of two stages.

This was facilitated by the development of military science and technology, which was due to industrial growth, which, firstly, the modernization of industrial regions of Ukraine was of great importance. Secondly, the gradual departure from the state in the military service and preparation for it, although almost before the First World War, this withdrawal was carried out rather sluggishly. Thirdly, the overall reform of education has beneficial effects both on the work of military training institutions and on the training of new highly skilled future military personnel from the lowest to the highest level. As a result of its launch, new layers of servicemen appeared, which, in their turn, were divided from ordinary soldiers to representatives of the generals. It should be noted that the military became an elite part of society. This was also reflected in the changes in their everyday relationships and affiliation.

References

1. Arkas M. M. IstorIya UkraYini - RusI. - Odesa: Mayak, 1994. - S. 365-378.
2. Gordunovskiy O. Rozvitok promislovogo virobnitstva u pomIschitskih gospodarstvah Pravoberezhzhya UkraYini // Ukr. Istor. zhurnal. - 2000. - # 1. - S. 61-71.
3. Grushevskiy M. Ilyustrovana IstorIya UkraYini. - K.: Levada, 1992. - S. 471-519.
4. Gusev V. S "Kommunisticheskim Manifestom" v odnom karmane i "Kobzare" v drugom: K 100-letiyu osnovaniya RUP // Zerkalo nedeli. - 2000, 5- 11 fevr. (# 5). - S. 17.
5. Vovk I. UkraYinske selyanstvo naprikIntsI XIX - pochatku XX st. // IstorIya UkraYini. - 1999. - # 34 (veres.). - S. 7.

СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВИХ РЕАЛІЙ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Мартінова Л.В.,

*к.е.н., доцент кафедри господарського права
СНУ ім. В. Даля*

На сьогоднішній день в Україні питання іміджу системи державного управління, іміджу її функціональних служб й іміджу її службових виконавців є одними з найголовніших. Це безпосередньо пов'язано з сьогоденним реформуванням державної служби шляхом впровадження європейських цінностей та принципів демократичного врядування, створення професійної та доброчесної державної служби, орієнтованим саме на потреби й інтереси громадськості.

При цьому відомо, що основою формування іміджу системи державного управління, іміджу її функціональних служб й іміджу її службових виконавців є організаційно-правовий механізм, який регулює державно-службові відносини, встановлює закономірності в системі організації та функціонування державної служби, зумовлює значимість та соціальну цінність цих відносин.

Метою дослідження є вивчення сучасного стану формування позитивного іміджу державних службовців через призму правового регулювання державної служби та її службових виконавців як конституційними, так і загальними нормами права.

Так, до основних конституційних положень, які безпосередньо стосуються державної служби і розкривають її соціальний характер, що опосередковано впливає на формування позитивного іміджу держслужбовців, належать такі:

ст. 19 розділу I Конституції України зазначає, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України;

ст. 38 розділу II Конституції України наголошує, що громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування;

ст. 8 розділу I визначає, що Конституція України має найвищу юридичну силу і в Україні діє принцип верховенства права [1].

Цей принцип забезпечує єдність, узгодженість і стабільність всієї правової системи, її окремих елементів та інститутів, зокрема інституту державної служби. Також цей принцип передбачає, що: органи влади, по-

садові особи і громадяни повинні дотримуватися Конституції України, законів України, міжнародних норм; державні службовці мають виконувати функції тільки в межах компетенції органу, де вони працюють, у межах прав, закріплених за посадою; усі державні органи і посадові особи повинні належним чином реалізовувати свої права та обов'язки; державні службовці чесно, сумлінно, віддано слугують державі, що стає основою довіри громадян до дій державних службовців; передбачає підвищення їх професійної компетентності [2, с.18].

Однак більш детальніше правові та організаційні засади формування позитивного іміджу державних службовців через забезпечення публічної, професійної, політично неупередженої, ефективної, орієнтованої на громадян державної служби, яка функціонує в інтересах держави і суспільства врегульовані Законом України «Про державну службу» [3].

Вказаний Закон регулює відносини, що виникають у зв'язку із вступом на державну службу, її проходженням та припиненням, визначає правовий статус державного службовця, його основні права та обов'язки, а також принципи державної служби, до яких зокрема відносяться: законність, професіоналізм, патріотизм, доброчесність, ефективність, забезпечення рівного доступу до державної служби, політичної неупередженості, прозорості і стабільності [4, с.118].

Серед інших основних чинних нормативно-правових актів, що опосередковано впливають на формування позитивного іміджу державного службовця можна виокремити такі як: Закон України «Про очищення влади», Закон України «Про запобігання корупції», Закон України «Про соціальний діалог в Україні», Закон України «Про доступ до публічної інформації», Указ Президента України «Про Стратегію державної кадрової політики на 2012-2020 роки», Наказ Національного агентства України «Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування» та інші.

Так, у розділі VI Закону України «Про запобігання корупції» визначено основні правила етичної поведінки осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, а саме: вимоги до поведінки осіб (ст. 37), додержання вимог закону та етичних норм поведінки (ст. 38), пріоритет інтересів (ст. 39), політична нейтральність (ст. 40), неупередженість (ст. 41), компетентність і ефективність (ст. 42), нерозголошення інформації (ст. 43), утримання від виконання незаконних рішень чи доручень (ст. 44) [5].

Як бачимо, основною метою вищевказаних правил діяльності державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування є служіння народу України та територіальній громаді, охорона та сприяння реалізації прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина. При

цьому поведінка державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування має забезпечувати довіру суспільства до державної служби та служби в органах місцевого самоврядування .

На особливу увагу також заслуговує Указ Президента України «Про Стратегію державної кадрової політики на 2012-2020 роки», згідно якого реалізація державної кадрової політики має бути спрямована на досягнення:

1) в соціальному аспекті – високого рівня розвитку людського потенціалу держави, задоволення очікувань населення щодо професійної самореалізації, гідної оплати праці;

2) в економічному аспекті – забезпечення всіх галузей суспільного виробництва кваліфікованими кадрами, зростання конкурентоспроможності держави, підвищення рівня добробуту населення;

3) в інституційному аспекті – удосконалення нормативно-правової бази з метою запровадження новітніх підходів у кадровому менеджменті;

4) в організаційному аспекті – розбудови системи управління трудовими ресурсами на засадах соціального діалогу та партнерства держави і суб'єктів підприємницької діяльності [6].

Таким чином, в ході проведеного аналізу організаційно-правового механізму формування позитивного іміджу державних службовців було виявлено, що на даний час не існує конкретного комплексного нормативно-правового акту України, який врегульовував би питання формування позитивного державно-службового іміджу. Організаційно-правові засади формування позитивного іміджу державних службовців опосередковано проглядаються через призму правого регулювання державної служби та її службових виконавців як конституційними, так і загальними нормами права.

Вищевказане дає підстави стверджувати, що низка законодавчих та інших нормативно-правових актів стосовно іміджетворчої державної діяльності в Україні все ж таки є нерегульованою. У жодному з них не має навіть банального визначення терміну «імідж держави, державної служби, державного службовця», не говорячи про визначення й врегулювання основних складових такого іміджу й шляхів його розвитку і підвищення. Тому з метою реалізації наміченого Україною європейського вектору розвитку нагальною є потреба у розробці й впровадженні відповідного комплексного нормативно-правового акту, який би врегульовував питання щодо формування позитивного іміджу держави, її державних служб та безпосередньо державних службовців.

Л і т е р а т у р а

1. Конституція України від 28 червня 1996 року [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/page>.
2. Державна служба в Україні: соціально-правовий та організаційний аспекти: навч. посіб. / [авт. кол.: Ю.П. Сурмін, Т.В. Мотренко, Р.А. Науменко та ін.]; за заг. ред. Р.А. Науменко, Л.М. Гогіної. – К.: НАДУ, 2011. – 204 с.
3. Про державну службу: Закон України 10 грудня 2015 року № 889-VIII [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#n582>.
4. Богомолова К.С. Правові основи формування іміджу державного службовця / К.С. Богомолова, А.Ф. Гацько // Вісник ХНТУСГ: Економічні науки. – Харків: ХНТУСГ. – 2016. – Вип. 174. – С. 117-128.
5. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.
6. Про Стратегію державної кадрової політики на 2012-2020 роки: Указ Президента України від 1 лютого 2012 року № 45/2012 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/45/2012>.

INTERNATIONAL UKRAINIAN-CANADIAN RELATIONS OF THE POST-SOVIET TIME

Mykhailiuk Vladyslav

candidate of historical sciences,

doctoral student of the Department of History and Archeology

Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

The rise in the political map of the world as a result of the collapse of the Soviet Union of new states raised questions about their further fate in the world community. Ukraine has chosen its path - the course for joining the EU and NATO. At the same time, the leadership of the state has repeatedly changed the pace of the process.

Ukraine was looking for allies and Canada became one of the most influential.

Among the most important spheres of Ukrainian-Canadian relations in the post-Soviet era, first of all, was the adoption of new political and interstate legal documents. In 2009, the leaders signed the Road Map for Ukrainian-Canadian relations.

Relations between Ukraine and Canada are closely aligned with defense. One of the key elements of bilateral cooperation in this area is Ukraine's participation in the Canadian Military Education Assistance Program (MTAR), to which our country joined in 1993.

Environmental cooperation, cooperation in the sphere of education and cooperation in the socio-cultural sphere also apply to the main spheres of cooperation between Ukraine and Canada.

Since the late 1990s, the Canadian Government has provided financial assistance through the Canadian International Development Agency (CIDA) to implement the Canadian-Ukrainian Environmental Co-operation Program. As a result of the program's implementation, Ukraine's capacity to meet the requirements of the United Nations Framework Convention on Climate Change and the Kyoto Protocol has intensified.

In the 90 years of XX century. - at the beginning of the XXI century. positive changes are also taking place in the field of education. First of all, there is a growing number of teachers, postgraduates and doctoral students, as well as students from Ukraine who are undergoing short-term and long-term internships at Canadian universities. Canadian educators and scholars in Canada are launching new forms, supported by the Canadian government. Among them, trainings, seminars, conferences, disputes on topical issues of education and science.

Ukrainian-Canadian cultural and humanitarian and socio-cultural cooperation is fruitfully developing. In accordance with the provisions of the "Joint Declaration" on the special partnership between Ukraine and Canada and the "Agreement on Friendship and Cooperation between Ukraine and Canada", adopted in 1994, the parties pledged to actively cooperate in order to accelerate the dissemination of information on national cultural achievements, science and education, the promotion of new achievements in these areas and the expansion of cultural, sports and information exchanges [10].

The features of Ukrainian-Canadian cooperation in the cultural, humanitarian and socio-cultural sphere are due to the presence of 1.2 million Ukrainian Diaspora in Canada. In total, Canada has more than 1,000 ethnic Ukrainian civic organizations and unions, most of which are the Congress of Ukrainian Canadians (UCC).

An effective tool for the development of Ukrainian-Canadian relations in the cultural and humanitarian and socio-cultural sphere is the deepening of interregional cooperation. Every year, Ukraine is visited by provincial leaders, and Canada is the head of regional state administrations signing memoranda of cooperation and understanding between the respective administrative units.

Consequently, the international relations between Ukraine and Canada in the post-Soviet era are important for the approval of our state in the world.

References

1. Accession to NATO membership is a strategic choice of Ukraine / Ed. By O.I. Soskin. – K.: Publication "Institute of Society Transformation", 2008. – 192p.
2. Todorov I. Ya. Ukraine on the way to European and Euro-Atlantic community: Monograph / I.Ya. Todorov. – Donetsk: DonNU, 2006. – 268 p.
3. Khraban I.A. European security system and directions of military and political integration of Ukraine into its structures: Monograph / I.A. Khraban – K.: Varta, 2005. – 544 p.
4. Konon N.E., Skrebneva A.V. Ukrainian and Canadian relations: modern status and development perspectives /N.E. Konon, A.V. Skrebneva. // Grani. – No. 2 (130). – 2016. – pp.27-32.
5. Mykhailiuk V.V., Mykhailiuk V.P. Ukrainian and Canadian cooperation: Priorities in the 21 st century / V.V. Mykhailiuk, V.P. Mykhailiuk // Bulletin of Volodymyr Dahl East Ukrainian National University. – No. 5 (246). – 2017. – pp. 58-61.

PECULIARITIES OF GENDER POLICY IN UKRAINE IN 40-80TH OF THE XX CENTURY

Mykhailiuk O.

*candidate of historical sciences,
Institute of International Relations
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University*

The nature of state policy determines the content of gender strategies and the adoption of appropriate policies in all spheres of life, the availability of mechanisms for its implementation, the attitude to gender perspectives, that is, in the nature of state policy it is laid down which gender choice is embodied by the state. During 1945 - the end of the 80's of the twentieth century. the country's leadership conceptually did not deal with the "women's problems".

This period can be divided into two half-years:

The first: until the mid 80's. As before, women lagged behind men by the level of wages by 30 - 35%. The ratio of the average qualification category of women to the average qualification category of men in different fields ranged from 0.56 to 0.82, which was lower than even in the 1930's. At the highest level, professional segregation remained. Consequently, the model of equality of the articles did not lead to equal rights and equal opportunities for men and women in the realization of their constitutional rights and freedoms.

The modification of the "family policy" concerned the important aspect of women's life-family relationships, as reflected in the new marriage and fami-

ly law. On June 27, 1968, the Fundamental Principles of the Legislation of the USSR and the Union Republics on Marriage and Family were introduced, and the Code on Marriage and Family of Ukraine was drafted on the basis of them (approved by the Law of the Ukrainian SSR of June 20, 1969, came into force on January 1, 1970).) The law reflected two interrelated functions of women: the reproduction of a person and the process of upbringing a child.

Second. In the mid-80's of the twentieth century. Soviet Ukraine plunged into an indecisive political life. The end of the so-called period of "stagnation" was marked by the fact that the social life of an individual person turned to the background, and the female issue was placed somewhere on the periphery. This trend has been reflected in legislation - the number and quality of laws dealing with the issue of equality of articles has decreased.

Under the terms of the proclamation by the Secretary General of the CPSU Central Committee, M.S. Gorbachev, the law on the election of people's deputies of the USSR was modified, according to which the nomination of candidates was held by the majority system and closed lists from 39 organizations. The abolition of the quota for women's seats in the Verkhovna Rada, which existed in previous years, led to the 1989 elections to reduce the representation of women in the ruling electoral structures, while at the same time reducing the influence of women on the political life of the state.

Thus, during the second half of the twentieth century. achievement of the actual equality of men and women was seen as creating conditions for the harmonious combination of women's social functions of the worker, mother and educator of new generations. Legislative and regulatory acts adopted during the second half of the twentieth century defined the constitutional rights, duties and principles of social protection of women, their role in socio-political and socio-economic life, which, of course, was not significant, but had little positive effect on social processes.

R e f e r e n c e s

1. Smolnitska M. Genderna politika v URSR: pravove zakrIplennya ta napryami reallizatsiYi (seredina 1940-h – persha polovina 1960-h rr.) // UkraYina HH st.: kultura, IdeologIya, politika. – K., 2012. – Vip.17. – S.86.
2. Gurko T. Sotsiologiya pola i genderniyh otnosheniy // <http://articles.excelion.ru/science/filosofy/39073775.html>.
3. science/filosofy/39073775.html.
4. Tsentralniy derzhavniy arhlv gromadskih ob'Ednan UkraYini, f. 1, op. 74, spr.
5. HH s'ezd Kommunisticheskoy partii Sovetskogo Soyuza (14-25 fevralya 1956 g.).

СОЦІАЛЬНІ РИЗИКИ – ФУНДАМЕНТАЛЬНА КАТЕГОРІЯ ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Потабенко Л. В.,

*аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін,
господарського та трудового права
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди*

Відправним каменем соціального захисту населення є категорія «соціальний ризик» – імовірність втрати суб'єктом життєво важливого фактора, наслідком чого можуть бути тимчасова або постійна втрата засобів до існування. Поява цієї групи ризиків пов'язана з переходом до буржуазної суспільно-економічної формації, з виникненням капіталістичного способу виробництва, при якому робоча сила перетворюється на товар, а заробітна плата для багатьох членів суспільства стає основним, а часто і єдиним джерелом засобів існування, а тому виникає високий ступінь імовірності матеріальної незабезпеченості в результаті її втрати [1, с. 102].

Це поняття було введено у науковий обіг відповідно до таких міжнародних актів, як: Конвенції та Рекомендації МОП № 102 (1952 р.) про мінімальні норми соціального забезпечення; № 128 (1967 р.) про допомоги по інвалідності, по старості та в разі втрати годувальника; Європейського Кодексу соціального забезпечення (1964 р. та 1990 р.); Європейської хартії про основні соціальні права трудящих (1989 р.) тощо.

Незважаючи на існування різних підходів до дефініції категорії «соціальний ризик», загальним для більшості з них є розгляд останнього як можливості матеріальної незабезпеченості в результаті настання певних обставин. Відмінності ж у поглядах в основному стосуються: (а) окреслення кола осіб, які зазнають ризику, (б) встановлення кола причин, що викликають матеріальну незабезпеченість, і (в) виявлення характеру такої незабезпеченості.

Зокрема, С. О. Устинов вважає соціальним ризиком «визнані суспільством і законодавчо закріплені певні життєві події, які є підставами виникнення, зміни та припинення правовідносин у сфері соціального забезпечення, внаслідок яких особа з незалежних від неї обставин втрачає працездатність або засоби для існування та потребує соціального захисту відповідно до чинного законодавства» [2, с. 11]. Науковець виділяє у понятті соціального ризику декілька аспектів: розглядає його як своєрідний юридичний факт, який обумовлює виникнення або зміну відносин щодо соціального забезпечення, а також як відповідні об'єктивні життєві події, які

призводять до втрати особою засобів до існування. При цьому наголошуючи на обов'язковій нормативній визначеності та закріпленості відповідного соціального ризику в законодавстві для того, щоб він міг стати підставою для надання особі соціального захисту.

В. В. Юровська ж до визначальних положень у розумінні поняття «соціальний ризик» за сучасних умов відносить: (а) ризик є ймовірною можливістю настання певних негативних соціальних явищ, унаслідок чого виникає стан соціальної незахищеності; (ю) причини такого стану перебувають у площині людського існування в соціумі, вони є об'єктивними, виникаючими через природу людини як живої істоти або зумовленими її соціальним становищем; (в) соціальні ризики, як причини незабезпеченості, мають бути формалізованими, тобто визначеними чинним законодавством як такі, що спричиняють у якості наслідків надання певного блага у виді компенсації соціальної незахищеності з боку держави чи за її участю; (г) соціальний ризик не стосується заможних осіб, для яких негативні життєві обставини викликають деяку зміну, але не кардинальне погіршення матеріального становища. Той, хто може самостійно забезпечити себе і своїх близьких, не потребує підтримки [3, с. 28, 29].

У свою чергу С. М. Синчук, виокремлює характерні ознаки соціальних ризиків, відносячи до них такі: (1) мають виключно об'єктивний характер (настають незалежно від волі особи та не можуть бути усунені нею самостійно через зовнішні чинники, а не з будь-яких суб'єктивних причин); (2) обмежують (чи порушують) життєдіяльність людини та зумовлюють її соціальну незабезпеченість; (3) закріплені національним законодавством як обставини, внаслідок настання яких особа може потребувати допомоги держави чи суспільства; (4) є потенційно закономірними для кожної людини (обов'язково або, як правило, трапляються чи можуть трапитися за певних обставин) [4].

Система соціальних ризиків, як і інших ризиків, не є сталою. Вона динамічно змінюється залежно від розвитку держави і проголошених нею цінностей. Сучасний їх перелік окреслено як міжнародною спільнотою (зокрема, достатньо повний перелік соціальних ризиків містить Конвенція МОП №102 про мінімальні норми соціального забезпечення), так і закріплено в національному законодавстві (найбільш повно вони сформульовані в Законі України «Про соціальні послуги». Зокрема, до таких життєвих випадків, що надають право на соціальну допомогу, належать: інвалідність, самотність, сирітство, безпритульність, відсутність житла або роботи, малозабезпеченість тощо.).

При цьому слід зазначити, що соціальні ризики в Україні мають певні особливості: (а) по-перше, вони обумовлені історичною спадщиною радянських часів зі збереженням низького рівня та якості життя населення,

низької продуктивності та оплати праці, низького культурного рівня населення, працівників та управлінців, психології соціального утримання тощо; (б) по-друге, вони пов'язані із специфікою функціонування ринкової економіки. Це – ризики безробіття, бідності, безпритульності, соціальної дезінтеграції та ін.; (в) по-третє, це виникнення нових соціальних ризиків, не пов'язаних ні з централізованим плановим управлінням, ні з ринковими методами господарювання. Це – невиплати та заборгованість по зарплаті, пенсіях і стипендіях; абсолютне зубожіння населення; корозія соціальних цінностей; тінізація відносин у всіх сферах економіки; корупція тощо.

Отже, розкриваючи природу соціального ризику в її теоретичному значенні слід зазначити, що вона характеризується складною структурою. Ця правова категорія є однією із ключових у праві соціального забезпечення, одночасно виступаючи підставою для виникнення соціально-забезпечувальних правовідносин, і визначаючи мету всіх заходів соціального забезпечення, а також їх обсяг, форму, види і зміст. Соціальний ризик охоплює у своєму змісті відповідну складну життєву обставину (незалежно від того, настала вона чи має певну вірогідність настати), як підставу для забезпечення державою, іншими уповноваженими та спеціально утвореними для цього установами, організаціями чи підприємствами, а також громадянським суспільством належного та відповідного кола заходів соціального забезпечення, їх матеріальну, фінансову та організаційно-правову основу, а також механізм подолання негативних наслідків, звернення особи за відповідним видом соціального забезпечення та його надання [5].

Л і т е р а т у р а

1. Горобець А. С. Безробіття як вид соціального ризику. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2016. Вип. 40. Т. 1. С. 102-105.
2. Устинов С. О. Зміст правовідносин у сфері соціального забезпечення в умовах ринкової економіки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Луганськ, 2011. 20 с.
3. Юровська В. В. Правове регулювання відносин у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Харків, 2005. 218 с.
4. Синчук С. Теорія соціального ризику за правом соціального забезпечення. *Право України*. 2003. №3. С. 55-60.
5. Яковлева Г. О. Проблеми правового регулювання та шляхи вдосконалення правового статусу суб'єктів права соціального забезпечення: моногр. Харків: Право, 2018. 336 с.

HUMAN RIGHTS, ROBOTS AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Sapytska O.M.,

*PhD in History, Associate Professor,
Dep. of History and Archeology*

Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

Human rights are rights that all people have, regardless of race, gender, nationality, ethnicity, language, religion or any other status, and which cover all spheres of human activity. Based on the content of the fundamental international documents [1] legally enshrining human rights, they can be divided into four large groups: social, economic, cultural and political. In the broad sense, human rights encompass all types of individual rights and freedoms, and all types of injustice are related to human rights [2].

Because any human personality is formed within a certain society, civil rights have a paramount importance for the topic in question, because they are provided with positive government actions, often in the form of legislation [3].

From the point of view of the beginning of the accelerating global entry of automated systems into the sphere of human activity, and, accordingly, in the legal field, we can consider the end of World War II as a starting point. After the world somewhat recovered from the World War II in the socio-economic aspect, in the 50's of the twentieth century began the rapid development of scientific and technical progress. To a large extent, it was the transfer of scientific and technological developments for the needs of the war on a civilian plane, which set before the scientists the task of forming completely new approaches to research on the basis of new methodological tools. [4] It can be argued that the pace of implementation and the impact of the volume of the computer systems on society is practically on a planetary scale are so increased in recent decades that have transformed many public institutions.

Chronologically robots were the first to enter the sphere of human existence. The term “robot” to the widespread use was firstly introduced by the Czech writer Karel Čapek, writing the derived word “robot” from the Czech “robota” - “forced labor” in his play “R.U.R.” (Rossumovi Univerzální Roboti, 1920), which described the artificial people. In modern terminology, the word “robot” is interpreted as “a machine that resembles a human and is capable of automatically reproducing certain human movements and functions [5]”. Later, the word “robot” became very popular from the beginning among science fiction writers, who were the first to start thinking in their works about the ethi-

cal and legal aspects of the existence and development of “artificial people” in human society.

The famous science fiction writer by calling and biochemist by education Isaac Asimov in 1941 for the first time used the word “robotics” in print, which he used in his story “Liar!”. And in 1942, in the short story “Runaround”, he in first time formulated the famous “Three Laws of Robotics”, which were supposed to regulate the behavior of robots. The first law says: “A robot cannot harm a human or by its inaction allow a human to be harmed [6]”. Later he formulated the “zero law”, which extended the influence of the first law to all humanity. These "laws" later became the base for the initial stages of technological developments in the field of creating anthropomorphic robots and AI from the point of view of the practical application of I. Kant's formalized ethics in the human community.

The term “Artificial Intelligence” for the scientific community firstly was introduced by the American computer scientist J. McCarthy in his theses in 1955 for the conference in Dartmouth in 1956. [7] The modern definition of this term is: “ AI -The theory and development of computer systems able to perform tasks normally requiring human intelligence, such as visual perception, speech recognition, decision-making, and translation between languages [8]”. To our opinion, this definition, taking into account modern realities, needs more specific formulations and we agree with researchers from the Information Technology Policy Center at Princeton University [9] that there is no generally accepted precise definition of “artificial intelligence” because the term “intelligence” still ambiguous.

Today, artificial intelligence is still designed to solve highly specialized tasks, but it has the potential to become smarter than any human. Now, the process of creating and introducing the anthropomorphic robots with AI into the public life is considered mainly from the point of view of economic profits for its creators. However, the granting of citizenship to a social humanoid robot Sophia developed by Hong Kong based company Hanson Robotics on October 25, 2017 [10], which pursued primarily economic and advertising purposes, immediately created problems in legislative field. The society launched a massive debate, which boil down to whether or not to believe now that humanoid robots (androids) may possess the full range of civil rights and freedoms on an equal basis with people.

Another example of AI, which officially received a set of civil rights, became Shibuya Mirai [11] - a chat-bot in the messaging app Line, which is programmed to conduct seven year old boy. In the 2017, he received a place in the real registry and an official residence in the Tokyo district of Shibuya with a population of about 224,000 people, Japan.

Because of the ever-expanding areas of AI use in the life of human society, we can say that there is a tendency of development in the near future a kind of “Charter of Rights of Robots and AI”. Otherwise, the collapse of civil human rights can begin.

If we are somewhat deviate from the question of degree and completeness of the civil rights of robots and pay attention to the ever-widening sphere highly specialized applications of AI in the socio-economic sector, then, along with numerous positive examples of its use, we have already begun to emerge and the negative impact of decisions made by the AI in the sphere of the human rights of vulnerable groups of the population in developed countries [12].

In general, as we can see from history, many technological inventions that originally appeared in the works of the science fiction genre have become a reality these days. However, with regard to human rights, robots and AI, should be aware that “no matter how much we value the experience and knowledge of individual scientists, they will almost always behave in accordance with the values of the societies in which they work. Virtually any study can create dual use - potential risks and benefits [14].”

References

1. The Universal Declaration of Human Rights (UDHR) (December 10, 1948) // Access mode: [https://undocs.org/ru/A/RES/217\(III\)](https://undocs.org/ru/A/RES/217(III)) ; International Covenant on Civil and Political Rights (December 16, 1966) // <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx> - Title from the screen.; Treaty of Lisbon (December 13, 2007) // Access mode: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12007L%2FTXT>- Title from the screen.
2. Що таке права людини? // Режим доступу: <https://www.coe.int/uk/web/compass/what-are-human-rights>- Заголовок з екрану.
3. Hamlin R. Civil rights // Access mode: <https://www.britannica.com/topic/civil-rights> - Title from the screen.
4. Сапицька О.М. Г.М. Добров як засновник вітчизняної школи математичних і машинних методів обробки історичної інформації / О.М. Сапицька // Науковий погляд молоді: ключові питання сучасного етапу реформування системи вітчизняного законодавства: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців (13-14 грудня 2018 р., м. Северодонецьк). Частина 2. / За ред. проф. Розовського Б.Г. – Северодонецьк: вид-во СЧУ ім. В. Даля. 2019. – 240 с. – С.228-232.
5. Robot // Access mode: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/robot> - Title from the screen.
6. Do we need Asimov's Laws? (May 16, 2014) // Access mode: <https://www.technologyreview.com/s/527336/do-we-need-asimovs-laws/> - Title from the screen.
7. John McCarthy's Home Page // Access mode: <https://web.archive.org/web/>

- 20131011125002/http://www-formal.stanford.edu/jmc// - Title from the screen.
8. Artificial Intelligence // Access mode: https://en.oxforddictionaries.com/definition/artificial_intelligence - Title from the screen.
 9. Statement on Visit to the USA, by Professor Philip Alston, United Nations Special Rapporteur on extreme poverty and human rights (Washington, December 15, 2017) // Access mode: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=22533&LangID=E> - Title from the screen.
 10. Griffin A. Saudi Arabia Grants Citizenship To A Robot For The First Time Ever (Thursday 26 October 2017) // Access mode: <https://www.independent.co.uk/life-style/gadgets-and-tech/news/saudi-arabia-robot-sophia-citizenship-android-riyadh-citizen-passport-future-a8021601.html> - Title from the screen.
 11. Cuthbertson A. Tokyo: Artificial Intelligence 'Boy' Shibuya Mirai Becomes World's First Ai Bot To Be Granted Residency (November 6, 2017) // Access mode: <https://www.newsweek.com/tokyo-residency-artificial-intelligence-boy-shibuya-mirai-702382> - Title from the screen.
 12. Eubanks V. Automating Inequality: How High-Tech Tools Profile, Police, and Punish the Poor. - St. Martin's Press, 2018. – 272 p.
 13. Artificial intelligence, justice and human rights (September 20, 2017) // Access mode: <https://www.giplatform.org/events/artificial-intelligence-justice-and-human-rights> - Title from the screen.
 14. Herrlich P. The responsibility of the scientist (13 August 2013) // Access mode: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3790058/> - Title from the screen.

ВИКОРИСТАННЯ АУТРИЧ ТЕХНОЛОГІЙ В АРХІВНІЙ ПРАКТИЦІ

Сілютіна І.М.,

*к. п. н., доцент, доцент кафедри філософії,
культурології та інформаційної діяльності ЧНУ ім. В. Даля*

Головною ознакою постіндустріального суспільства є перетворення інформації у важливий стратегічний ресурс, збільшення ролі знань та стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних, зокрема Інтернет-технологій. Ці, та інші чинники докорінно змінюють діяльність соціальних інститутів, зокрема тих, діяльність яких пов'язана з обліком, обробкою, наданням та зберіганням документних джерел інформації. Особливе місце в інформаційному просторі займають архіви, що зберігають ретроспективні документи різного типу та призначення, зафіксовані як на традиційних, так і на новітніх матеріальних носіях. Закон України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» визначає архів поміж понять «архівна установа», «архівний підрозділ», «архівний відділ»: «це відповідно уста-

нова чи структурний підрозділ, що забезпечує облік і зберігання архівних документів, використання відомостей, що в них містяться, та формування Національного архівного фонду і/або здійснює управління, науково-дослідну та інформаційну діяльність у сфері архівної справи і діловодства» [1].

Національний архівний фонд України має значний інформаційний потенціал: до його складу входять «понад 60 млн. од. зб., що за приблизними оцінками може дорівнювати десяткам мільярдів файлів цифрових копій документів, зокрема сторінок документів з паперовим носієм інформації» [2, с.4].

Донедавна архів вважався консервативною установою, що надає інформаційні послуги історикам та тим відвідувачам, що мають або особистий інтерес, або професійну потребу в ретроспективній інформації. Лише незначний відсоток населення має уявлення про те, що сучасні архіви відкриті для громадськості. Ця обставина спонукала замислитися вітчизняних і закордонних, насамперед, американських, архівістів над необхідністю розробки відповідних програм і заходів, які б інформували широкі верстви населення про архівні фонди, довідково-пошуковий апарат, дозволяли реалізовувати на постійній основі інформаційні проекти, всіляко просували інформаційні продукти та послуги, у тому числі, за допомогою сучасних інформаційних технологій. Фахівцями було визнано доцільним використання аутрич технології, яка довела свою ефективність в інших суспільних практиках, зокрема, соціальній роботі, маркетингу, SEO оптимізації тощо. Доволі успішно вона застосовується в діяльності такого соціально-комунікативного інституту, як бібліотека. Отже, у широкому розумінні аутрич (outreach) – це вибудовування відносин з аудиторією поза формальних каналів спілкування, певною мірою пропаганда, розширення охоплення лояльної аудиторії. Під цим терміном також розуміють роботу з лідерами думок, просвітницьку та місіонерську діяльність [3].

У 90-х роках минулого століття авторитетний фахівець з архівної справи Тімоті Еріксен попереджав, що архіваріусам слід постійно пам'ятати, що ретельно ідентифіковані, описані та оцінені ретроспективні документи, які надалі ніким не затребувані, свідчать лише про витрачений фахівцями час [4, с. 117]. Отже, важливим є їх використання не лише професіоналами та поодинокими науковцями, а й широким загалом, у тому числі з інформаційно-просвітницькою метою. Архіваріуси, наголошує Ян Вілсон, повинні відшукати альтернативні способи розкриття своїх колекцій для громадськості і знайти процедури, які будуть працювати, при цьому «використання не може мати пріоритет над збереженням матеріалів» [5].

Американські архівісти також акцентують увагу на необхідності врахування фінансової складової, адже збільшення кількості відвідувачів архівів, що фінансуються державою, допоможе виправдати фінансування на чинних або, навіть, покращених умовах. У зв'язку з тим, що ресурси розподіляються на основі усвідомлених потреб, складно, зауважує М. К. Масон, переконати державні установи підтримати такий абстрактний культурний імператив, як збереження архівної спадщини. Архіваріус повинен постійно працювати над підвищенням обізнаності місцевого населення щодо цінності архівних послуг. Центральне місце в плануванні аутрич-програми займає ідентифікація спільноти користувачів і клієнтської бази. Питання управління, які повинні вирішуватися в межах аутрич, включають такі речі, як збільшення робочого навантаження на персонал, зростання попиту на архівні фонди, які складно підтримувати протягом тривалого часу, і уникнення численних бар'єрів [5].

Процеси інформатизації позначилися на діяльності архівних установ, дозволили використовувати сучасні технології як для оцифрування первинних ретроспективних документів, так і вторинних джерел: довідкових посібників, описів фондів, довідників; розширили інструментарій збереження електронних даних, дали можливість доступу до оцифрованих документів та віртуальних виставок. З огляду на позитивний досвід американських архівістів, вказаний перелік може бути доповнений й іншими заходами, зокрема, наданням допомоги громадянам в організації та керуванні їх цифровими колекціями, залученням населення до волонтерських програм та ін.

Таким чином, зміни, що відбуваються в умовах сьогодення в архівній справі, вимагають як залучення нових інформаційних технологій задля організації доступу до культурно-історичної спадщини, так і використання добре зарекомендованих, перевірених часом практик роботи з громадськістю з метою підвищення ролі архівів у сучасному інформатизованому суспільстві. Аутрич технологія дозволяє органічно поєднувати вказане в рамках інформаційно-просвітницьких заходів, залучати до ефективної взаємодії з архівними установами потенційних користувачів. З позиції соціальної інформатики вона, крім того, може означати усвідомлення суспільством необхідності підвищення ролі діяхронної інформації за умов, коли вона майже витиснута синхронною, поточною.

Л і т е р а т у р а

1. Закон України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» <https://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3814-12>
2. Концепція інформатизації архівної справи в Україні /Укрдержархів УНДІАСД ; уклад.: Гаранін О. Я., Ковтанюк Т. М., 2017. – 15 с.

3. Семёнов А. Аутрич. Зачем это нужно и как делать? <https://www.uplab.ru/blog/outreach-why-is-it-necessary-and-how-to-do/>
4. Ericson Timothy L. «Preoccupied With Our Own Gardens»: Outreach and Archivists. Archivaria, no. 31 (Winter 1990-91), Supplement: Public Programming in Archives, pp. 114-122. <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/.../12673>
5. Moya K. Mason Outreach Programs: Can They Really Help Archives? <http://www.moyak.com/papers/archives-public-programs.html>

ФІКТИВНІ УЧАСНИКИ ВІДНОСИН У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Солодченко С.В.,

*Начальник Головного слідчого управління
фінансових розслідувань Державної фіскальної
служби України*

При здійсненні господарської діяльності суб'єктами господарювання у теперішній час їх відповідальність за ведення господарської діяльності залежить не тільки від самих суб'єктів господарювання (учасників господарської діяльності), а також, від їх контрагентів з якими вони вступають у виробничо-господарські відносини стосовно господарської діяльності. Фактично, якщо суб'єкт господарювання вступив в господарські відносини з іншим суб'єктом господарювання (покупка матеріалів, виконання робіт, надання послуг), а в наслідку господарська діяльність даного суб'єкта судовими органами буде визнана як фіктивна, то суб'єкт який входив в реальний сектор економіки (вів законну господарську діяльність), але не проконтролював діяльність контрагента повинен буде нести господарсько-правову відповідальність у вигляді додаткової сплати податку на додану вартість. Це негативно відіб'ється на діяльності підприємства у вигляді додаткового матеріального навантаження. Зазначене дуже ускладнює діяльність підприємств реального сектора економіки та погіршує економічну складову держави, і залучення іноземних інвестицій до нашої держави.

Правоохоронні органи нашої держави постійно намагаються протидіяти фіктивним підприємствам, які створюють загрози як публічним, так і приватним інтересам. Виявляють нові склади правопорушень і злочинів при веденні фіктивній господарської діяльності, обґрунтовують та вводять нові терміни, але у зв'язку з тим, що особи які здійснюють дані протиправні дії (заради отримання прибутку незаконними методами) постійно вдосконалюють свої дії, щоб правоохоронні органи не могли їх викрити в про-

типравних діях, щоб останні змогли ухилитися від будь-якої відповідальності, необхідно розробити додаткові ознаки учасників господарської діяльності, які не передбачені чинним законодавством. На сучасному етапі існує загальний поділ.

По-перше – це протиправне діяння осіб, спрямоване на створення або придбання суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою прикриття незаконної діяльності або здійснення інших видів діяльності, щодо яких є заборона. По-друге – широка протиправна діяльність, яка вчиняється правопорушниками від імені суб'єктів господарювання різних видів і форм (перелік яких міститься в Господарському кодексі України), що мають ознаки фіктивності або використання у підприємницькій діяльності тільки пакету підроблених документів з реквізитами реальних або вигаданих суб'єктів господарювання для заволодіння товарно-матеріальними цінностями або отримання неконтрольованих прибутків, за які настає, залежно від ступеня суспільної небезпеки і характеру заподіяної шкоди, кримінальна чи адміністративна відповідальність [1, с. 214].

На теперішній час у правоохоронних органів дуже багато залишається кримінальних проваджень які не можливо розслідувати так, як особа яка безпосередньо скоїла данні протиправні дії залишається за рамками правового поля. Без введення нових правових норм та термінів з розкриття ведення фіктивного господарювання і проведення гармонізації кримінального та господарського законодавства дану важливу проблему для стабільності економічного життя держави не вирішити.

Останнім часом при розгляді існуючої практики ведення фіктивної господарської діяльності суб'єктами господарювання в нашій державі, особи котрі безпосередньо організовують і ведуть цю діяльність поділяються на два різновиди:

1) особи, які являються засновниками даних підприємств, а призначений ними директор в даному підприємстві не виконує свої організаційно-функціональні обов'язки, за нього всі дії виконує засновник підприємства тобто - фіктивний керівник.

2) особи, які не виступають засновниками підприємства, не являються офіційно призначеними керівниками даного підприємства, але при цьому вони виділяють матеріальні засоби для створення і реєстрації та ведення господарської діяльності даного підприємства і також ведуть господарську діяльність даного підприємства тобто є безпосередніми учасниками господарської діяльності даного підприємства.

Згідно з ст.2 Господарського кодексу України [2] «Учасниками відносин» у сфері господарювання є суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші органі-

зації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності.

О.М.Винник доходить висновку, що не всі категорії осіб, перелічені в ст.2 Господарського кодексу України, є суб'єктами господарських правовідносин (господарського права). Такими суб'єктами є лише ті учасники відносин у сфері господарювання, яким притаманна сукупність необхідних для цього ознак, а саме: безпосереднє здійснення господарської діяльності або керівництво нею; створення (набуття статусу суб'єкта господарських відносин) у встановленому законом порядку; наявність майна, необхідного для здійснення господарської діяльності чи керівництва нею; наявність господарської правосуб'єктності [3, с.60-61]. Також неможливо не погодитись з В.С. Щербиною якій констатує, що є всі підстави розглядати терміни «Суб'єкти господарського права» і «учасники господарських відносин» як тотожні. [4, с.9].

Відповідно до ч. 1 ст. 218 ГК України – підставою для господарсько-правової відповідальності учасника господарських відносин є вчинене ним правопорушення у сфері господарювання.

З огляду на те, що підставою для притягнення до кримінальної відповідальності особи, яка здійснювала фіктивну господарську діяльність (для незаконного збагачення та приховування від сплати податків) являється перевірка податкової інспекції за протиправне ведення господарської діяльності підприємств, тобто кримінальному злочину повинно передувати господарське правопорушення.

Перший вид осіб, які ведуть фіктивну господарську діяльність підприємств є учасниками відносин в сфері господарювання, але не мають повноважень на виконання визначених функцій при здійсненні господарської діяльності та в даний час відсутня норма закону в Кримінальному кодексі, яка за їх протиправні дії була підставою для притягнення їх до кримінальної відповідальності.

Другий вид осіб, які ведуть фіктивну господарську діяльність підприємств згідно з законом не є учасниками відносин у сфері господарювання (вони не зазначаються в жодному з документів підприємства), але мають всі ознаки учасників відносин у сфері господарювання: виділяють майно для створення суб'єкта господарювання (при цьому в установчих документах вказуються інші особи) та здійснюють щодо нього організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності (але при цьому не зазначаються в жодному з документів суб'єкта господарювання) тобто фактично дана особа щодо суб'єкта господарювання володіє господарською компетенцією щодо даного підприємства. Тобто, зазначена особа здійснює фактично господарську діяльність (в деяких випадках можли-

во навіть законну, але обов'язковим елементом якої є в якості контрагента суб'єкт реального сектора економіки) та залишається за межами правового поля як господарсько-правової, так і кримінально-правової відповідальності.

Як правильно зазначила Харитонova О.І. «під господарською компетенцією розуміють захищену законом можливість набувати майнові і немайнові права, обирати сфери господарської діяльності, партнерів по зобов'язаннях з моменту створення суб'єкта господарювання. Публічно-правовий елемент охоплює всі повноваження з управління, а приватноправовий - це сукупність конкретних прав і обов'язків у сфері господарської діяльності, які суб'єкт має в силу закону, тобто правоздатність». [5, с.8]

Як ми бачимо, з вище наведеного, що особа другого виду має як публічно-правовий так і приватноправовий елементи господарської компетенції, але за власним бажанням (щоб уникнути відповідальності за неправомірне ведення господарської діяльності) залишається не зазначеною в жодному з документів суб'єкта господарювання. Для притягнення даної особи до кримінальної відповідальності потрібно ввести в господарський оборот термін «фіктивний учасник відносин у сфері господарювання». Тобто, господарські правопорушення вчиняють виключно учасники господарських відносин, (особа другого виду - фактично має ознаки учасника відносин у сфері господарювання, але згідно законодавства не являється таким), що на практиці створює істотні перепони для притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб здійснювали господарську діяльність з ознаками фіктивності. У теперішній час даний термін зможе забезпечити безпеку ведення господарської діяльності суб'єктами господарювання реального сектора економіки.

Л і т е р а т у р а

1. Словник іншомовних слів / уклад. Л. О. Пустовіт Київ: «Довіра».2000.1245 с.
2. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. Офіційний вісник України. 2003. № 11. Ст. 462. [Електрон.ресурс] - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
3. Вінник О.М. Господарське право: навчальний посібник. - 2-ге вид., змін. та допов. - К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. - 766 с.
4. Щербина В.С. Суб'єкти господарського права : монографія. - К.: Юрінком Інтер, 2008.- 264 с.
5. Хозяйственный кодекс Украины: Научно-практический комментарий/ Е.И.Харитонova, Е.О.Харитонов, В.Н. Коссаk и др.;под. ред. Е.И. Харитоновой. - Х.: Одиссей.2007.- 752 с.

ПРОФЕСІЯ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА: ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Сташевська І. В.,

*аспірант кафедри правознавства СНУ ім. В. Даля,
судовий експерт Луганського НДЕКЦ МВС України*

*Науковий керівник: к.ю.н., доц.,
завідувачка кафедри конституційного права
СНУ ім. В. Даля **Татаренко Г.В.***

Слово «експертиза» з'явилося в українській мові з латині і дослівно перекладається як «досвідчений». Перші висновки експертів датуються IV-V століттями, коли за почерком встановлювали достовірність документів. На сучасному етапі судова експертиза – це цілий пласт, який включає багато різних досліджень, зокрема криміналістичні, економічні, товарознавчі, земельні та багато інших.

Професія судового експерта передбачає глибокі пізнання в законодавчій сфері, регулює методики і принципи проведення судової експертизи, а також, це особливий вид людської праці, результат якої може стати вирішальним важелем при встановленні істини та захисту прав людини. Її особливістю є поєднання науково-дослідницької, науково-методичної, науково-виробничої діяльності, яка здійснюється, переважно, одними і тими ж особами. На сьогоднішній день в країні налічується більше 11 500 судових експертів, з яких 1 700 є приватними.

Дослідження професії судового експерта починається з особливостей, які притаманні особі, що здійснює експертну діяльність, а також ступеня її розвитку та кваліфікації, від яких залежить успішність результату діяльності.

Метою цих тез є дослідження професії судового експерта, її змісту та особливостей.

Наявні численні спроби дослідити професію судового експерта та його професійних якостей у працях як вітчизняних науковців, так і закордонних, а саме: В. Д. Арсеньєва, Р. С. Белкіна, А. І. Вінберга, Ф. Е. Давидова, А. В. Дулова, В. Я. Колдіна, І. Ф. Крилова, І. А. Лузгіна, В. С. Мітричева, Ю. К. Орлова, А. Р. Шляхова, Я. М. Яковлева та інших. Дослідженню питання підготовки судових експертів присвятили свої праці Н. І. Клименко, В. К. Стринжа, В. М. Шерстюк, А. С. Калімова, П. І. Репешко та інші. Але й досі питання сутності та змісту цієї професії є дискусійними, тому і потребують належного наукового опрацювання та законодавчого врегулювання.

Професія судового експерта за своєю природою є винятковою, оскільки має певні особливості. З одного боку, професія судового експерта полягає у проведенні із застосуванням своїх спеціальних знань науково-обґрунтованого дослідження для встановлення фактів, що мають доказове значення під час досудового розслідування та судового розгляду, з іншого - судовий експерт набуває статусу процесуальної особи під час надання висновку і, таким чином, у своїй професійній діяльності поєднує статус фахівця з відповідної галузі знань, науковця та учасника процесу [1]. Важливу роль в професії судового експерта відіграють його професійні якості, яких він набуває під час навчання, практичної діяльності тощо, на підставі яких, в подальшому, формується його компетентність та високоякісна фахова діяльність.

Згідно із Законом України «Про судову експертизу» (стаття 1) судово-експертиза - це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду, а отже, судовий експерт - це особа, що володіє спеціальними знаннями і може на їх основі досліджувати матеріальні об'єкти, явища і процеси, які містять інформацію про обставини справи [2]. Необхідно зазначити, що роз'яснення поняття «спеціальні знання» не містить жоден чинний нормативно-правовий акт.

Для визначення професії судового експерта особливе значення має зміст та вид спеціальних знань, якими він володіє. Треба зазначити, що експертні спеціальності - це поєднання юридичних та інших знань – медичних, психологічних, економічних, технічних тощо. А значить вони мають подвійну природу, а саме: основну - це знання базових наук, і допоміжну - юридичну. Такий поділ є дуже важливим, оскільки співвідношення цих знань визначає особливості підготовки судових експертів та присвоєння їм відповідної експертної кваліфікації.

На думку вченого Х. Г. Мелконяна, ігнорування подвійної природи судово-експертної діяльності призводить до того, що «одні й ті самі досліджувані факти та обставини приводили експертів до діаметрально протилежних висновків лише тому, що експерти або зовсім не застосовували, або ж застосовували неправильно юридичний критерій. Ігнорування чи неправильне застосування юридичного критерію в судовій експертизі призводить інколи до помилкових висновків за одних і тих самих вихідних даних і умов» [3].

Треба зазначити, що у порядку, передбаченому Законом України «Про судову експертизу» (стаття 10) судовими експертами державних спеціалізованих установ можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли

відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності [2]. Отже, судовий експерт повинен бути кваліфікованим фахівцем. Під кваліфікацією судового експерта розуміється наявність теоретичних та практичних знань, умінь, навичок, які необхідні для особистого проведення експертиз за відповідною експертною спеціальністю з метою надання об'єктивного обґрунтованого висновку.

Як зазначають Ю.М. Грошевий, В.Ю. Коновалова, В.Ю. Шепітько, М.Л. Цимбал та інші науковці, досить поширеним є погляд, що професійний рівень судового експерта забезпечується завдяки наявності у нього певної суми спеціальних знань в окремій галузі науки, техніки чи ремесла та досвідом практичної роботи за фахом [4, с. 23]. З думкою цих вчених неможливо не погодитися. І це зрозуміло - досягти достатнього професійного рівня в сфері судової експертизи неможливо виключно в процесі навчання. А отже, особливістю судово-експертної діяльності є соціальна значущість її результатів, тобто висновків експерта, і ставить на особливе місце наявність досвіду роботи, так званого експертного досвіду.

Згідно із Кримінальним процесуальним кодексом України (частина 1 стаття 69) експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань [5]. Тобто, під час надання висновку судовий експерт набуває статусу процесуальної особи, і це інша сторона його професії, яка підтверджує її особливість та винятковість. Статус процесуальної особи судового експерта наділяє його відповідними правами та обов'язками.

Крім того, відповідно до Кримінального кодексу України (статей 384, 385) судові експерти можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за неналежне виконання своїх обов'язків. А це є значною відмінністю роботи судового експерта від інших професіоналів (фахівців) у відповідних галузях знань. Погоджуємося із думкою Ж.В. Васильської-Шаламової, що експертом не може бути особа, яка вчинила злочини пов'язані безпосередньо з професійною експертною діяльністю, оскільки в такому випадку виникають сумніви в її компетентності, або достовірності можливих висновків, бездіяльності чи відмові без поважних причин від виконання покладених на експерта обов'язків, а також пов'язані з зловживанням своїм професійним чи службовим становищем [6, с.97].

Професійна діяльність судового експерта нерозривно пов'язана з дотриманням правил професійної етики, які полягають у професійному

обов'язку щодо моральних норм поведінки під час здійснення судово-експертної діяльності. Треба зазначити, що які б досконалі законодавчі акти не вводилися в дію, їх правильна реалізація залежить насамперед від особистості виконавця. Судовий експерт повинен чесно і добросовісно виконувати свої обов'язки, зберігати свою честь і гідність. У судового експерта мають бути яскраво виражені такі моральні засади, як об'єктивність, принциповість, самокритичність, сумлінність та інше.

Отже, професія судового експерта за своїм характером та вимогами є значно складнішою, ніж аналогічна в інших галузях. Зміст професійної діяльності судового експерта також значною мірою відрізняється від інших. Результат професійної діяльності судового експерта – висновок, оснований на використанні спеціальних знань та спрямований на забезпечення правоохоронних і судових органів незалежною об'єктивною експертизою, яка може стати вирішальним важелем при встановленні істини та захисту прав людини. У професійній діяльності судового експерта проявляються ознаки, які притаманні будь-якій діяльності, а також, особливі, пов'язані з проведенням судових експертиз.

Підсумовуючи зазначимо, що визначення сутності та змісту, особливостей професії судового експерта є актуальною багатоаспектною проблемою, яка має велике значення для слідчої та судової практики і тому потребує подальшого всебічного та неупередженого дослідження.

Л і т е р а т у р а

1. Ткаченко Н. М. До питання кадрового забезпечення науково-дослідних установ судових експертиз міністерства юстиції України : Вісник ОНДІСЕ, Випуск І' 2017 / Ткаченко Н.М. - Київ, 2017. - С. 75-79. URL: <http://ondise.od.ua/DOC/vipusk/KADRI.pdf> (дата звернення: 16.04.2019).
2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 16.04.2019).
3. Мелконян Х. Г. О профессии судебного эксперта и некоторых проблемах подготовки экспертных кадров. Проблемные теории судебной экспертизы. - М. : изд-во ВНИИСЭ, 1977. - С. 80.
4. Судова експертиза: нормативно-правове регулювання та наукові коментарі: Навчально-методичний посібник. - Х.: ТОВ Одисей, 2004.- 448 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс : Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n935> (дата звернення: 17.04.2019).
6. Васильєва-Шаламова Ж.В. Судова експертиза в цивільному процесі: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Жанна Віталіївна Васильєва-Шаламова. - К., 2009. - 212 с. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2011/Dovidnyk_aref_2010.pdf (дата звернення: 17.04.2019).

КОДЕКС ЕТИКИ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА: ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Суржан Б. П.,

*провідний юрисконсульт групи юридичного
забезпечення Луганського НДЕКЦ МВС України,
аспірант кафедри правознавства СНУ ім. В. Даля;*

Котова Л. В.,

*к.ю.н, доцент кафедри правознавства
СНУ ім. В. Даля*

Відомий український письменник, філософ-просвітитель Г.С. Сковорода у своїх працях відзначав: «Що може бути шкідливіше людини, яка володіє знанням найскладніших наук, але не має доброго серця? Вона всі свої знання використовує на зло» [1, с. 126].

Погоджуючись з висловом славетного українського діяча, варто зазначити, що використовуючи свої спеціальні, а іноді й унікальні знання, судовий експерт при здійсненні судово-експертної діяльності, може вплинути на результат розгляду справи в суді. І, як наслідок, висновок експерта, викладений з дотриманням принципів законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження [2], стане запорукою повного та об'єктивного рішення суду.

В умовах складної ситуації в судочинстві на стадії реформування, підвищується роль особи судового експерта, його відповідність етичним нормам. Тому вирішення питання доброчесної та моральної поведінки судового експерта, як при здійсненні судово-експертної діяльності, так і в побуті, відповідає викликам сьогодення та зумовлює актуальність досліджуваної теми.

Тематику моралі та етики при здійсненні професійної діяльності вивчали як вітчизняні науковці, так і закордонні діячі. Питання етики наукових досліджень розглядали в своїх працях такі науковці Агацці Е., Амінев Ф.Г., Апель К.-О., Жиганов Н.Ю., Кліменко Н.І., Ципенюк С.А. та ін.

У данній роботі за мету поставлено проведення дослідження організаційно-правових та морально-психологічних засад судово-експертної діяльності.

Видатний мислитель античності Арістотель, беручи за основу значення слова *ethos* як характеру (темпераменту), формулює прикметник

ethicos – етичний, визначивши особливості людської доброчинності, а саме доброчинності характеру (мужність, мудрість, помірність, справедливість тощо), які відрізняються від доброчинностей розуму. Стародавній римський філософ Цицерон, орієнтуючись на грецький досвід і прямо посиляючись на Арістотеля, сформував прикметник *moralis* (що належить до характеру, звичаїв), а від нього пізніше виникає поняття "*moralitas*" – мораль. Отже, за етимологічним змістом грецьке *ethice* і латинське *moralitas* збігаються [3].

Дійсно, якщо моральні цінності формують норми належної поведінки, то тоді вони відіграють роль морального стандарту, морального ідеалу в людській життєдіяльності. Тому, вважаємо, доцільним розглянути основні діяльності експерта, пов'язані із завданнями наук деонтології, експертології та криміналістики. Але, що до вимог, які стосуються діяльності експерта, дотримання умов лише моральності та етики недостатньо, бо ці етичні норми набувають строго обов'язкового характеру та забезпечуються адміністративними та уголовними санкціями.

Тому професіонально-етичні норми судового експерта потребують вивчення. На думку Кліменко Н.І. найбільш важливі професійні (експертні) моральні правила такі:

Об'єктивність і неупередженість експерта. Об'єктивність обумовлюється його незацікавленістю в результатах справи, його неупередженість, експерт керується в своїй діяльності тільки розумінням істини, не пов'язаний версією звинувачення або версією захисту, позивача і відповідача. Неупередженість та об'єктивність судового експерта - невід'ємні якості його принципової стійкості і самостійності в судженнях, які відносяться до його будь-якого експертного дослідження, незалежності від впливу слідчого, судді, захисника, прокурора.

Самокритичність експерта, який повинен тверезо оцінювати свої можливості, свою роботу, свої помилки [4];

- Наукова сумлінність - повне і всебічне дослідження всіх матеріалів, представлених на дослідження із застосуванням всіх необхідних сучасних методів, методик і тактичних засобів експертного дослідження. Наукова сумлінність виключає поверхневі, поспішні рішення, ігнорування фактів, які суперечать висунутій експертом версії. Наукова сумлінність лежить і в основі експертної ініціативи. Саме ця моральна норма зобов'язує експерта постійно підвищувати свою професійну майстерність, розширювати науковий кругозір, опановувати всі новими досягненнями в області необхідних знань [4];

- Коректність поведінки в процесі виконання своїх процесуальних і службових обов'язків. Коректність поведінки важлива в спілкуванні з колегами, ставлення до них, умінні тактовно відстоювати свою позицію.

Уміння зберігати службову таємницю, як і коректність поведінки, - загальна норма всіх судових працівників. Щодо експерта мова йде про заборону розголошувати без дозволу прокурора, слідчого, особи, яка провадить дізнання, суду дані, які стали йому відомі під час проведення експертизи, та повідомляти її результати будь-кому, крім органу, який призначив експертизу. Цієї вимоги слід дотримуватися під час публічних виступів перед громадськістю, в публікаціях в пресі [4];

- Знання експертом законів, розуміння їх цілі, повага до них. Проведення експертизи в кримінальному, цивільному, господарському та адміністративному процесі регулюється процесуальними законами. Процесуальні закони не завжди досконалі, вони не узгоджені між собою, постійно удосконалюються. Іноді мають місце складності застосування законів експертом. Тоді доводиться приймати рішення і здійснювати дії, які законом не передбачені, якщо вони відповідають за духом. Повага до закону є самостійним моральним принципом [4];

Формування своду правил поведінки судового експерта, які б забезпечили підвищення авторитету, високого морального рівня свідомості особи, яка має статус судового експерта, забезпечить наявність у національному правовому полі Кодексу етики судового експерта. У теперішній час судово-експертна спільнота користується у своїй діяльності еталоном правил поведінки, відображених у одному із установчих (статутних) документів ENFSI, це Кодекс поведінки ENFSI, схвалений діловою нарадою Ради Європейської мережі криміналістичних наукових установ 28.05.2005. Цей документ визначає політику щодо чіткого уявлення судовими «практиками» своїх обов'язків та відповідальності, а також готовності виконувати в будь-який час правила зазначеного Кодексу стосовно поведінки, компетентності, роботи над справою, звітності та професійної компетентності.

За дорученням Міністерства юстиції України у 2016 році кожним із підпорядкованих йому науково-дослідних установ судової експертизи було розроблено проекти Кодексу етики судового експерта, але на жаль до тепер на законодавчому рівні дане питання не знайшло свого вирішення.

Актуальність цього нормативного документу було враховано при роботі експертних установ в сусідніх країнах. Так, відповідно до наказу Міністра юстиції Республіки Казахстан від 27 березня 2017 року № 304, зареєстрованого в Міністерстві юстиції Республіки Казахстан 30 березня 2017 року № 14957, затверджено Кодекс етики судового експерта [5]. Постановою Державного комітету судових експертиз і науки Республіки Беларусь 17 квітня 2014 р N 3 затверджено «Правила професійної етики осіб, які здійснюють судово-експертну діяльність» [6].

На нашу думку дуже важливо, керуючись закордонним досвідом, та маючи на меті відповідати євроінтеграційним процесам, які відбуваються в нашій країні, створити Кодекс етики судового експерта. Вказаний нормативно-правовий акт буде сукупністю норм, які визначають вимоги, що пред'являються до судового експерта при виконанні професійних обов'язків, в тому числі у взаємовідносинах з громадянами України, іноземними громадянами та особами без громадянства, колегами, правоохоронними та іншими державними органами, судами, іншими організаціями та посадовими особами.

Підсумовуючи викладене, пропонуємо наступну структуру Кодексу етики судового експерта:

1. Сфера дії та загальні положення;
2. Принципи професійної діяльності судового експерта;
3. Етичні вимоги до судового експерта;
4. Правила поведінки судового експерта у відносинах з колегами, фізичними особами, представниками юридичних осіб, правоохоронних органів;
5. Етичні конфлікти та шляхи їх вирішення;
6. Відповідальність судового експерта. Антикорупційне застереження.

Окреслена сукупність правил, які засновані на критеріях моральності і традиціях судово-експертної діяльності, забезпечать відповідність міжнародним стандартам і загальним нормам професійної етики, які впливають із специфіки професії осіб, що здійснюють судово-експертну діяльність.

Л і т е р а т у р а

1. М. Юрій. Етика: Підручник/ М.Юрій. – К.: "Дакор", 2006. – С.319
2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 16.04.2019).
3. Н. М. Баранова. Етика : навчальний посібник / Ніжинський державний університет ім. Миколи Гоголя. - Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2015. - С. 323.
4. Клименко Н. И., Ципенюк, С. А. Этические основы экспертной деятельности / Н. И. Клименко, С. А. Ципенюк. : Эксперт-криминалист № 2, 2010. - С. 32 - 35. URL: если есть электронная ссылка (дата звернення: 16.04.2019).
5. Об утверждении Кодекса этики судебного эксперта : Кодекс этики судебного эксперта. URL:<http://www.adilet.gov.kz/ru/articles/ob-utverzhenii-kodeksa-etiki-sudebnogo-eksperta> (дата звернення: 16.04.2019).
6. Об утверждении Правил профессиональной этики лиц, осуществляющих судебно-экспертную деятельность. URL:[http:// sudexpert.gov.by/ru/lic_npa.htm](http://sudexpert.gov.by/ru/lic_npa.htm) (дата звернення: 16.04.2019).

ДО ПИТАННЯ НЕВІДПОВІДНОСТІ ПРАЦІВНИКА ВИКОНУВАНІЙ РОБОТІ ЗА СТАНОМ ЗДОРОВ'Я

Теслікова І. І.

*здобувач кафедри правознавства
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля*

В умовах розвиненої ринкової економіки та перебудови права в Україні, особлива увага приділяється впливу права на поведінку людей. Відомо, що кожній галузі права притаманні свої юридичні засоби впливу на регульовані даною галуззю права суспільні відносини. Вони залежать від особливостей самого предмета регулювання й положення учасників відповідних суспільних відносин. Особливо це стосується правового регулювання у сфері трудових відносин, яка характеризується правомірністю його поведінки. В основі звільнення, як у процесі розірвання трудових відносин, лежить вольова діяльність працівника або роботодавця. Розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця становить досить конфліктну сферу відносин, в основі якої втрата роботи працівником, що в умовах нестабільності економіки негативно позначається на добробуті людини, а з іншого боку – звільнення з ініціативи роботодавця досить часто засноване на невідповідності реальних соціально-економічних потреб працівника й роботодавця, роботодавець обмежений у можливості комплектувати й утримувати персонал організації в інтересах виробництва, що пов'язано з економічними інтересами окремої організації. Проблеми працівників і роботодавця часто об'єктивні, однак права працівників нерідко порушуються при звільненні, у зв'язку з його неготовністю послідовно відстоювати свої інтереси.

Однією з підстав розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця є невідповідність працівника займаній посаді або виконуваній роботі. Зокрема, характерними ознаками такої підстави є: (а) поширюється тільки на осіб, які перебувають у трудових правовідносинах, тобто є працівниками; (б) полягає в неможливості працівника продовжувати належним чином виконувати покладену на нього трудову функцію; (в) причинами цього є недостатня кваліфікація або стан здоров'я працівника; (г) установлюється у спосіб, передбачений законодавством; (д) звільнення працівника в разі виявлення невідповідності відбувається з дотриманням законодавчо встановленого порядку; (е) працівникам, звільнюваним за вказаною підставою, надаються додаткові пільги й гарантії [1].

Тобто, цей процес розірвання трудового договору між роботодавцем і працівником, викликаний такими факторами, як недостатня кваліфікація, незадовільний стан здоров'я, та скасування допуску до державної таємниці, які перешкоджають подальшому виконанню даної роботи, наслідком чого є ініціювання процесу перегляду або припинення трудових правовідносин між зазначеними суб'єктами.

Зокрема, невідповідність працівника посаді, яку він обіймає, чи виконуваній роботі може бути пов'язана зі станом його здоров'я, що перешкоджає продовженню роботи. Підставою, що свідчитиме про таку невідповідність, може слугувати для працівника, який відповідно до законодавства повинен періодично проходити медичні огляди, висновок медичної установи (медичної комісії), що ця робота є протипоказаною працівникові за станом здоров'я, або наявність у працівника рекомендації медико-соціальної експертної комісії (МСЕК) на виконання іншої роботи, ніж та, яку виконує.

Зокрема, звільнення у разі виявленої невідповідності працівника внаслідок стану здоров'я відбувається лише у випадках, якщо: а) виконання покладених на працівника трудових обов'язків створює загрозу безпосередньо його життю чи здоров'ю; б) за станом здоров'я працівник не в змозі належним чином виконувати свої трудові обов'язки; в) виконання покладених на працюючого трудових обов'язків створює загрозу безпосередньо для здоров'я чи життя членів трудового колективу підприємства і громадян, які його оточують під час його трудової діяльності. У цьому випадку повинно мати місце стійке зниження працездатності.

Отже, невідповідність працівника за станом здоров'я повинна підтверджуватися медичним висновком. При цьому наявність у працівника хронічного захворювання чи інвалідності сама по собі не може бути підставою для звільнення його внаслідок невідповідності, якщо це не впливає на якість його роботи та не є небезпечним для нього та оточуючих.

Слід звернути увагу, що ч. 1 ст. 170 КЗпП України [2] передбачено, що працівників, які потребують за станом здоров'я надання легшої роботи, власник або уповноважений ним орган повинен перевести, за їх згодою, на таку роботу відповідно з медичним висновком тимчасово або без обмеження строку. Відповідно до ст. 69 Основ законодавства України про охорону здоров'я [2] потребу і строки тимчасового переведення працівника у зв'язку з хворобою на іншу роботу в установленому порядку визначає лікар або комісія лікарів і їх висновки, як органів медико-соціальної експертизи, є обов'язковими для власників та адміністрації підприємств.

Відмова працівника від тимчасового переведення на іншу роботу, призначену згідно з медичним висновком, не може кваліфікуватися як порушення трудової дисципліни. Але оскільки при цьому виявляється невід-

повідність працівника посаді, яку він обіймає, чи виконуваний роботі внаслідок стану здоров'я, який перешкоджає продовженню цієї роботи, такого працівника можна звільнити за п. 2 ст. 40 КЗпП України.

Якщо ж виникає трудовий спір, то посилання роботодавця на неможливість перевести на іншу роботу через те, що її нема, чи з інших причин не має братися до уваги, оскільки ч. 1 ст. 170 КЗпП України не пов'язують обов'язок роботодавця з його можливостями щодо переведення працівника на іншу, легшу, роботу. Законодавець виходить із того, що роботодавець завжди має можливість використовувати працю осіб, які потребують за станом здоров'я переведення на іншу, легшу роботу.

Зазначене в ч. 2 ст. 40 КЗпП України правило, яке передбачає, що звільнення з підстав, зазначених у пунктах 1, 2 і 6 цієї статті, допускається, якщо неможливо перевести працівника за його згодою на іншу роботу, не може поширюватися в повному обсязі на працівників, які потребують за станом здоров'я переведення на легшу роботу.

У разі виявленої невідповідності працівників займаний посаді або виконуваний роботі внаслідок стану здоров'я, який перешкоджає продовженню цієї роботи, звільнити їх можна, лише якщо вони відмовляються від переведення на іншу, легшу роботу. Тоді як звільнення інших працівників з підстав, зазначених у пунктах 1, 2 і 6 ст. 40 КЗпП України, допускається, якщо неможливо їх перевести на іншу роботу, оскільки такої нема, чи в разі відмови працівників від такого переведення.

При цьому звільнення ж вагітних жінок (осіб, зазначених у ч. 3 статей 184, 186-1 КЗпП) у разі виявленої невідповідності їх займаний посаді або виконуваний роботі внаслідок стану здоров'я, який перешкоджає продовженню цієї роботи, навіть у разі відмови від переведення на іншу, легшу роботу, яка виключає вплив несприятливих виробничих факторів, відповідно до ч. 3 ст. 184 КЗпП не допускається.

Л і т е р а т у р а

1. Плесньов К. М. Невідповідність працівника займаний посаді або виконуваний роботі як підстава розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Київ, 2014. 20 с.
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375.
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон від 19.11.1992 р. № 2801-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19.

СТРАТЕГІЯ СУБ'ЄКТІВ ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

Терещенко С.В.

*к.ю.н., доцент кафедри господарського права
СНУ ім. В. Даля*

Важливе місце у комплексі договорів, позначених законодавцем «у межах державно-приватного партнерства» посідають ніяк не поійменовані домовленості про угодоспроможність партнерів, стратегію партнерства тощо. Відсутність узагальненого поняття договору у межах державно-приватного партнерства (далі – ДПП) також призводить до невизначеності його в існуючому правовому полі та, у зв'язку з цим, позбавляє необхідної чіткої правової формалізації зобов'язального складу договірних відносин, що призводить до виникнення проблем у правозастосовній практиці.

Стан наукової розробленості договірних відносин державно-приватного партнерства зазнає позитивних змін. Прирошуються наукові знання про формування інноваційних сфер, пріоритетних для нових договірних відносин державно-приватного партнерства. Специфікою договірного механізму реалізації державно-приватного партнерства є те, що він формується не лише сторонами договору, але й конкурсною комісією, Кабінетом Міністрів України та іншими органами влади.

Тому проблеми змістовного складу договірного механізму реалізації державно-приватного партнерства залишаються актуальними.

Г.Л. Знаменський розглядав у договірному механізмі не лише елементи угоди, але й – акту управління. Прояв акту управління відбувається при відхиленні сторони від умов договору, коли контрагент оцінює масштаб відхилення. Правові норми, що утворюють інститут господарського договору, загалом, забезпечують формування таких систем управління.

З огляду на викладене вище, можна зробити висновок, що учасники господарського договору вступають один з одним у відносини, які можна охарактеризувати як відносини з управління. Розгляд господарсько-договірних стосунків як системи управління, сприяє розв'язанню низки теоретичних та практичних проблем [1, с. 29].

Цей важливий висновок щодо наукової значимості «уявлення про господарсько-договірні відносини як про систему управління» дозволяє моделювати стратегію поведінки суб'єктів договірних відносин державно-приватного партнерства. І цей потенціал господарська практика вже використовує. Але радикальна зміна назви договору не є виправданою. Так, О.Д. Сиротюком було запропоновано у якості нового наукового положен-

ня на захист пропозицію зміни в Законі України «Про державно-приватне партнерство» терміну «договір у межах ДПП» на термін «господарська партнерська угода». Зокрема, господарську партнерську угоду визначено як родове поняття, яке охоплює групу договорів, таких як концесії, угоди про розподіл продукції та інших, що формалізують домовленості суб'єктів особливого складу (публічного та приватного партнерів), мають господарсько-правову природу та відповідають таким ознакам: опосередковують довгострокову взаємодію недержавного суб'єкта господарювання із органами державної влади, місцевого самоврядування та недержавних самоврядних організацій на засадах автономії підприємницької стратегії використання (створення) об'єкта ДПП та розподілу прибутків, ризиків й відповідальності поміж партнерами [2, с. 9].

Така характеристика угоди створює необхідну інформаційну основу для оприлюднення стратегії використання (створення) об'єкта ДПП. Але йдеться про стратегію лише приватного партнера. Тоді складається враження, що державний партнер свою стратегію проявляє опосередковано, а не безпосередньо у договірному механізмі. Насправді ж має відбуватися об'єднання економічних стратегій всіх партнерів на договірній основі. Йдеться про узгодження економічних стратегій партнерів в окремих галузях природокористування, ЖКГ, суднобудування та судноремонту, портовому господарстві та при наданні державної допомоги, або виконанні заходів прямої державної підтримки.

До того ж поняття суб'єктів відносин ДПП слід розглядати не лише у вузькому, але й у широкому значенні. У широкому значенні під суб'єктами ДПП розуміють всіх учасники відносин в ході реалізації ДПП-проектів, зокрема, банки, підрядчиків, кінцевих користувачів послуг та ін. Слід також розглядати статус та договірні можливості спеціальних організацій, які беруть участь у розробці стратегії реалізації ДПП. До них відносяться, наприклад, Зовнішекономібанк, Інвестфонд та ін.

Важко переоцінити значимість господарського договірного права у регламентації домовленостей партнерів, в тому числі з питань об'єднання їх економічних стратегій на договірній основі.

Так, охоплює поняття договору у межах ДПП висвітлення О.А. Беляневич сучасних проблем розробки концептуально-цілісної нормативної основи договорів публічно-правової спрямованості. Вона передбачає доцільність поглиблення диференціації правового регулювання з огляду на необхідність забезпечення публічних інтересів у сфері господарювання [3, с. 64].

Таке поглиблення потребує удосконалення господарського законодавства, в тому числі з питань оприлюднення стратегії суб'єктів договірних відносин державно-приватного партнерства.

Також наблизить до вдосконалення договірної механізми ДПП бачення всіх особливостей взаємозв'язку господарського договору із системою державного регулювання господарських відносин, на що звертає увагу В.С. Мілаш [4, С.1-2].

Взаємозв'язок договору ДПП із системою державного регулювання господарських відносин необхідний для збереження заявленої стратегії досягнення більш високих економічних результатів ніж у разі виконання договірної обсягу державним партнером без залучення приватного та виконання домовленостей про узгодженість економічної стратегії приватного партнера із державною стратегією розвитку економіки в її окремих галузях.

Але слід визнати й негативні наслідки стану неналежної реалізації договірних домовленостей про стратегію партнерства та виконання організаційно-майнових зобов'язань. Однією з причин неналежної реалізації стала відсутність співвідношення рамкового договору у межах ДПП й попередніх договорів.

Л і т е р а т у р а

1. Знаменский Г.Л. Договорные отношения как системы управления в народном хозяйстве / Г.Л. Знаменский // Проблемы правоведения. – 1971. – С. 28–35.
2. Сиротюк О.Д. «Господарсько-правові засади державно-приватного партнерства», автореф. дис. канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право / О.Д. Сиротюк; ІСПД. –Донецьк, 2011. – 18 с.
3. Беляневич О.А. Господарське договірне право України (теоретичні аспекти): монографія / О.А. Беляневич. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 592 с.
4. Мілаш В.С. Комерційний договір у контексті сучасних ринкових умов: монографія / В.С. Мілаш. – Харків: Видавець ФО-П.Вапнярчук Н.М., 2007. – 346 с.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ, ЕКОНОМІЧНИХ І КУЛЬТУРНИХ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ (ЗАРУБІЖНИЙ І ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД)

Трошка О.В.,

*студент групи 703 факультету магістерської підготовки
ЛДУВС імені Е.О. Дідоренка.*

*Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри
державно-правових дисциплін ЛДУВС
імені Е.О. Дідоренка **Загоруй І.С.,***

У 2014 році Україна зіткнулася з військовою агресією, розв'язаною Російською Федерацією і, як наслідок, було окуповано близько 8% території країни, на якій проживало понад 5,8 мільйона осіб. Особливо напружено склалася ситуація на частині території Донецької та Луганської областей, де у зв'язку з окупацією розгорнулися активні бойові дії. Однією з основних причин виникнення проблем у внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) є відсутність відповідного законодавства та стратегій дій під час збройних конфліктів на території держави, що спричиняє складність у реалізації прав та свобод.

Згідно з міжнародними стандартами захист, допомога і знаходження довготривалих рішень для ВПО є насамперед справою держави, що до речі, узгоджується з національними нормативно-правовими актами, у тому числі й Конституцією України. Утім, у Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права (п. 1 ст. 2) не відкидається і міжнародна допомога та міжнародне співробітництво держави в економічній і технічній галузях з метою поступового здійснення прав, передбачених цим Пактом. Як наголосив Комісар Ради Європи з прав людини Дуня Міятович: «Українські органи влади мають взяти на себе ініціативу в цьому процесі й продемонструвати, як вони забезпечили те, щоб ВПО одержали весь спектр захисту, правом на який вони наділені відповідно до міжнародного права». Уряд України визнає свою відповідальність щодо ВПО і дедалі краще виконує свої зобов'язання, для чого використовує різні засоби [5, с.7].

Оскільки Україні доводиться терміново розробляти законодавство, щодо захисту прав ВПО, тобто у сфері, де до цього часу жодних напрацювань не існувало, досвід світової спільноти видається надійним орієнтиром для українських законотворців, має бути вивчений і врахований на практиці. По-перше, в міжнародних документах акумульовано головні висновки світової політичної думки щодо цієї проблеми, а, по-друге, базові міжнародно-правові акти з

прав людини, ратифіковані Україною, є частиною її національного законодавства.

Доречно зазначити, що захист соціальних, економічних і культурних прав ВПО у міжнародному праві не передбачає спеціальних актів, тому доводиться користуватись національним законодавством (а воно не позбавлене прогалин) або ж загальними інструментами захисту прав людини. Найбільш загальними фундаментальними документами для міжнародного гуманітарного права є Конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 р. та Додатковий протокол до Женевських конвенцій, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів 1977 р. [4].

Важливим для України, як на уявляється, є досвід суверенних держав, що утворилися на пострадянському просторі, зокрема Азербайджану, Грузії та Молдови, які вже мають певний досвід і результати розв'язання цієї проблеми. Зокрема, в Азербайджані для врегулювання соціально-економічних проблем ВПО у 1992 р. було прийнято Закон «Про статус біженців та вимушених переселенців», оновлений у 1999 році, і яким передбачаються гарантії забезпечення соціальних прав (медичне обслуговування, надання лікарських препаратів, першочергове розміщення інвалідів і людей похилого віку в спеціальні соціальні установи). Урегульовано отримання матеріальної допомоги, безпроцентного кредиту на 10 років, земельної ділянки у користування і звільнення від нотаріального мита при самостійній купівлі житла, звільнення від сплати податку на доходи, державних мит при видачі посвідчення особи і водійських прав, тощо. У 2004 р. урядом була прийнята Державна програма з покращання житлових умов і підвищення рівня зайнятості біженців та вимушених переселенців. Розроблено і спеціальні програми щодо працевлаштування та професійного навчання ВПО, а також щодо надання їм низки пільг при прийомі на роботу в державному секторі. У рамках реалізації Програми в 2010 р. виділялося 871 дол. США на особу, у 2011 р. - 910, а у 2013 р. - 1400 дол. США. Загальна сума витрат становить приблизно 3% державного бюджету, що є найвищим показником у світі. Водночас Програма передбачала розробку детального плану репатріації [9].

У Грузії також ухвалено закон «Про внутрішніх переміщених осіб з окупованих територій Грузії» (1996 р.). Створено Міністерство у справах біженців і розселення Грузії (згодом перейменовано в Міністерство у справах внутрішньо переміщених осіб з окупованих територій, біженців та розселення), що став центральним органом влади, до предметів відання якого підпадають всі питання стосовно ВПО. 2006 року створено урядову комісію, яка мала розробити пропозиції щодо стратегії політики стосовно ВПО та забезпечити організацію і координацію її виконання, а відповідальність та координуючі функції в цій сфері було покладено на Міністерство у справах біженців та роз-

селення. У подальшому, з метою усунення наявних прогалин в законодавстві та приведення його у відповідність до міжнародних норм стану ВПО та дотримання європейських норм, було прийнято низку нормативно-правових актів, зокрема закон «Про майнову реституцію і компенсацію особам, які постраждали в результаті конфлікту в колишній Південно-осетинській автономній області», що гарантує отримання адекватного (альтернативного) житла рівнозначної вартості або компенсацію втрат [2], 2007 року урядовою постановою було затверджено Державну стратегію щодо внутрішніх переміщених осіб[1], а 1 березня 2014 р. набула чинності нова редакція закону «Про внутрішніх переміщених осіб та тих, що зазнають переслідувань, з окупованих територій Грузії»[8].

Урядом Республіки Молдова з метою вирішення проблем ВПО також були прийняті постанови щодо вирішення проблем ВПО [7], якими передбачається три напрямки діяльності влади: забезпечення житлом, сприяння у працевлаштуванні та надання матеріальної допомоги. Відповідальність за роботу з ВПО покладено на місцеві органи влади та Міністерство праці, соціального захисту та сім'ї, у складі якого діяв департамент міграції. Статус вимушених переселенців надавав право на отримання соціальних допомог зареєстрованим біженцям в місцях тимчасового перебування, отримання одноразової матеріальної допомоги, отримання коштів на харчування (50 руб. щоденно), допомоги у разі безробіття нарівні мінімальної зарплатні (400 руб.) [3], компенсації майнової шкоди, тощо. З 2004 року було активізовано роботу уряду по захисту прав ВПО. Затверджено План дій із забезпечення ВПО житлом, з можливістю відкриття безпроцентного кредиту строком на 25 років [6]. 2005 р. було прийнято закон про основні положення особливого правового статусу населених пунктів лівобережжя Дністра, який передбачає створення у Придністров'ї після його демілітаризації та демократизації територіального утворення з особливим правовим статусом, з наданням гуманітарної політичної, соціально-економічної та правової допомоги в подоланні наслідків конфлікту.

В Україні для забезпечення прав ВПО ухвалено Закони України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» та «Про права і свободи внутрішньо переміщених осіб» і низку підзаконних нормативних актів Кабінету Міністрів України, що доповнюють зміст визначення внутрішньо переміщених осіб, уточнюють гарантії дотримання прав і свобод ВПО, покращують механізм забезпечення їх реалізації, регулюють питання отримання пенсій і соціальних виплат, реалізації свого виборчого права та права на освіту тощо. Частково вирішеним є питання задоволення соціально-економічних, екологічних та культурних потреб в рамках новоствореного Міністерства з окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб.

Недоліком вважаємо відсутність належного фінансування вже розроблених і затверджених державних програм і стратегій, а також необхідність розробки та прийняття дієвого та, що є найголовнішим - забезпеченого відповідним бюджетом на його виконання Плану заходів з реалізації Стратегії інтеграції ВПО і впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року, що нівелюють законотворчі ініціативи. Існують недоліки і в питаннях організації вирішення проблем ВПО органами державного управління і місцевого самоврядування.

Проаналізувавши забезпечення соціальних, економічних і культурних прав ВПО на основі світового та європейського досвіду, можна зробити висновок, що основна частина проблем виникає через недосконалість національного законодавства і відсутність продуманої імплементації певних норм, внаслідок чого більшість із них і на теперішній час залишаються невирішеними. Утім, в ході роботи виявлено певні зрушення, які свідчать про зростання уваги до проблем ВПО з боку громадянського суспільства, недержавних організацій і державної влади. Вважаємо, що у зв'язку з новизною внутрішніх політичних процесів, українській владі варто опиратися на досвід інших країн і міжнародні норми регулювання цих питань.

Л і т е р а т у р а

1. Jaffe A. J. Notes on the Population Theory of Eugene M. Kulischer, The Mil-bank Memorial Fund Quarterly. – 1962. – Vol. 40. – № 2. – pp. 187–206.
2. Вдосконалення національного законодавства України стосовно захисту стосовно захисту прав людини внутрішньо переміщених осіб. / Проект Ради Європи «Посилення захисту прав людини внутрішньо переміщених осіб в Україні», червень 2016. Київ: K.I.C., 2016. 234 с. URL: <https://rm.coe.int/16806a49d8> (дата звернення: 07.05.2018)
3. Горелова Е. Шеларь Г. Издержки приднестровского конфликта и выгоды от его урегулирования. *Центр стратегических исследований и реформ*. Кишинев. 2009. URL: <https://bit.ly/2FSixHw> (дата звернення: 07.05.2018)
4. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 / *Урядовий кур'єр*. 2008. № 232. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення 21.12.2017)
5. Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі: Сайт. URL: <https://bit.ly/2pWVaq7> (дата звернення: 21.12.2017)
6. Мошняга В. Просителі убежища, беженцы и вынужденно перемещенные лица в Молдове: проблемы признания, социальной защиты и интеграции /КАРИМ-Восток – Консорциум прикладных исследований по международной миграции. Пояснительная записка 13/102. URL: <https://bit.ly/2EZtlkh> (дата звернення: 07.05.2018)
7. О неотложных мерах по оказанию помощи беженцам, вынужденно покинувшим постоянное место жительства, из левобережных районов Днестра Республики Молдова. Постановление № 172 от 17.03.1992 года. URL: <https://bit.ly/2uzdhFw> (дата звернення: 07.05.2018)

8. Офіційний сайт Міністерства Грузії у справах осіб, вимушено переміщених з окупованих територій, біженців та розселення: сайт.URL:www.mra.gov.ge/eng/static/55
9. Сборник нормативно-правовых документов о беженцах и вынужденных переселенцах, Баку-2005, стр. 3. URL: <https://bit.ly/2I15Qfw> (дата звернення: 07.05.2018)

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО: КАТЕГОРІЯ «ACQUIS COMMUNAUTAIRE»

Тютюнник В. К.,

*головний спеціаліст відділу зовнішніх зносин
управління зовнішніх зносин та зовнішньоекономічної
діяльності Департаменту зовнішніх зносин,
зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності
Луганської обласної державної адміністрації*

Котова Л. В.,

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри правознавства
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля*

Найважливішою складовою всіх угод про співпрацю між ЄС і третіми країнами є гармонізація їхнього законодавства до законодавства ЄС. Така гармонізація є масштабним і технічно складним процесом, що вимагає цілеспрямованих і ретельно вивірених кроків на різних рівнях і в різних областях правового регулювання.

Актуальність дослідження полягає в тому, що країнам-членам ЄС і третім країн необхідно імплементувати в свої правові системи і застосовувати правове поняття «*acquis communautaire*», що не має чітко визначеного змісту, обсягу і структури. Тому виникає потреба в однаковому тлумаченні і його застосуванні в рамках українського законодавства.

Отже, основний блок законодавчих актів ЄС в області договірного права – регламентів, директив, рамкових рішень тощо – формувався протягом декількох десятиліть. На даний час їх налічується десятки тисяч. Саме вони утворюють «*acquis communautaire*» або правові досягнення ЄС [1, с. 249].

Дослідженням такої категорії як «*acquis communautaire*» займалися наступні вчені-правознавці: О. О. Віноградов, Р. О. Петров, К. О. Трихліб, О. Б. Чорномаз тощо.

Посилання на «*acquis communautaire*» міститься у Договорі про ЄС, Договорі про заснування ЄС, проєкті Договору про Конституцію для Європи, документах, ухвалених органами ЄС, міжнародних угодах ЄС та в рішеннях Суду ЄС [2].

Щодо тлумачення поняття «*acquis communautaire*» у різних мовах, то у французькому варіанті це буквально означало «те, що досягнуто в рамках Союзу». Варто відзначити, що згодом спроби перевести цю правову категорію на інші мови породжували різні формулювання, часто ідентичні за змістом. Наприклад, «спадщина спільноти» англійською, «нормативне спадщина» на шведському, «чинне право Союзу» на датському або «правові досягнення ЄС» українською мовою.

Acquis communautaire (дослівно «те, що досягнуто в рамках Союзу»; в силу того, що термін вкрай важко перекласти, у всіх мовах використовується французький варіант) – це звід загальних нормативно-правових актів, які є зобов'язуючими для всіх країн-членів всередині ЄС. Він постійно переглядається і включає в себе наступне: тексти, принципи і політичну мету договорів; законодавство, прийняте на виконання договорів, і судову практику Європейського суду; декларації та резолюції, прийняті Союзом; заходи в області спільної зовнішньої політики і політики безпеки; заходи в сфері юстиції та внутрішніх справ; міжнародні угоди, укладені Співтовариством, а також угоди, укладені між країнами-членами ЄС в рамках компетенції Союзу [3, с. 216].

На наш погляд, складності з єдиним тлумаченням і застосуванням «*acquis communautaire*» в праві ЄС пояснюються динамічним і комплексним характером цього поняття. Ми вважаємо, що обсяг і зміст поняття «*acquis communautaire*» може змінюватись в залежності від мети його застосування.

Наприклад, для країн-членів ЄС «*acquis communautaire*» включає в себе так звану «загальну правову спадщину» ЄС, тобто все те, чого було досягнуто за піввікову історію європейської інтеграції. Всі країни-члени ЄС визнають і приєднуються до «спільної правової спадщини» для того, щоб ефективно виконувати свої зобов'язання, що випливають з членства в ЄС. Для третіх країн поняття «*acquis communautaire*» має більш динамічний характер [4, с. 15].

Важливим для гармонізації законодавства країн є імплементація в національну правову систему основних принципів права Європейського Союзу. Загальні принципи права ЄС належать до первинного права ЄС і, отже, мають пріоритет над вторинним правом ЄС. Юридичні акти, прийня-

яті інститутами ЄС, можуть бути переглянуті або відмінені в разі їх протиріччя загальним принципам права ЄС. Будь-яка міжнародна угода, яке протирічить загальним принципам права ЄС, не може вступити в силу на території ЄС до тих пір, поки положення установчих договорів ЄС, що містять ці принципи, не будуть змінені (згідно з процедурою, що міститься в статті 48 Договору про ЄС) [2, 4].

Загальні принципи права ЄС, які охоплюються поняттям «базовий *acquis*», повинні бути або юридично закріплені в установчих договорах ЄС, або визнані Судом ЄС як фундаментальні принципи права ЄС.

Наступні принципи загальними для правової системи ЄС і перегляду або скасуванню не підлягають:

а) принцип співробітництва та ефективності (англ. «*sincere cooperation*») закріплений у статті 4 (3) Договору про ЄС. Відповідно до принципу співробітництва та ефективності країни-члени ЄС повинні вжити всіх заходів для виконання своїх зобов'язань, що виходять з Договору про ЄС і актів інститутів ЄС;

б) принцип заборони дискримінації (англ. «*non-discrimination*») неодноразово був визнаний Судом ЄС як фундаментальний принцип права ЄС. Він виключає будь-яку форму дискримінації у країнах ЄС;

в) принцип захисту фундаментальних прав і демократії. Реалізація цього принципу передбачає поширення дії на ЄС не тільки положень міжнародних договорів, підписаних як ЄС, так і країнами - членами ЄС, а й міжнародних конвенцій і договорів, які не підписані ЄС;

г) принцип верховенства права (англ. «*rule of law*») повинен поділятися всіма країнами - членами ЄС;

г) принцип прозорості (англ. «*transparency*») і підзвітності (англ. «*accountability*»). Згідно з цими принципами будь-яка юридична або фізична особа на території ЄС може отримати доступ до офіційної документації Європейського парламенту, Ради ЄС, Європейської комісії;

д) принцип правової визначеності (англ. «*legal certainty*»). Реалізація принципу правової визначеності передбачає ефективну імплементацію актів інститутів ЄС країнами - членами ЄС в ході гармонізації їх законодавства з стандартами ЄС. Принцип правової визначеності доповнюється принципом законних очікувань (англ. «*legitimate expectations*») і принципом заборони зворотної сили закону (англ. «*retroactivity*»);

е) принцип відповідальності країн-членів ЄС за шкоду, заподіяну порушенням права ЄС (визнаний Судом ЄС, але не закріплений в тексті установчих договорів ЄС), і відповідальності інститутів ЄС за шкоду, заподіяну їх працівниками при виконанні службових обов'язків. Відповідно до цих принципів інститути ЄС несуть матеріальну відповідальність за шкоду, заподіяну адміністративними або законодавчими діями інститутів

ЄС, які спричинили «досить грубе порушення норми права, яка захищає права громадян»;

є) принципи захисту процесуальних прав і конфіденційності були перейняті Судом ЄС з правових систем країн-членів ЄС. Принцип захисту процесуальних прав був визнаний правовим принципом, який є загальним для країн-членів ЄС. Цей принцип включає в себе право на судовий захист. В рамках цього принципу Суд ЄС визнав, що необхідно не тільки надати право громадянам ЄС на судовий захист, а й запобігти порушенню цих прав під час попередніх досудових і судових процедур в правових системах країн-членів ЄС [2, 4].

Таким чином, вищезазначені принципи є основоположними при гармонізації законодавства третіх країн із законодавством Європейського Союзу. Правова категорія «*acquis communautaire*» необхідна бути врахована при створенні національної державної правової системи відповідно до норм ЄС.

Л і т е р а т у р а

1. Виноградов А. А. Договорное право ЕС – завтрашний день Евросоюза / А. А. Виноградов // Свежий взгляд. – С. 248-250.
2. Право Європейського Союзу [Електронне джерело]: підруч. / за ред. В. І. Муравйова. – К.: Юрінком Інтер, 2011. – 704 с. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1328102248587/pravo/ponyattya_zmist_acquis_communaautaire
3. Петров Р. А. Транспозиция "aquis" Европейского Союза в правовые системы третьих стран: монография / Р. А. Петров // К.: Истина. – 2011. – 384 с.
4. Логвинов И. П. Глоссарий терминов Европейского Союза и Восточного партнерства / И. П. Логвинов. – Минск, 2012. – 296 с.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ МОВИ У СВІТЛІ ПОСТСТРУКТУРАЛІЗМУ

Чернова М.І.

*аспірантка кафедри філософії, культурології
та інформаційної діяльності СНУ ім. В. Даля*

Філософи і лінгвісти ХХ ст. (Е. Сепір, Б. Уорф, Л. Вітгенштейн) звернули увагу на те, що природна мова ніде не існує в «ідеальному» вигляді, в якому вона представляється логікам та структуралістам. Природні мови постійно контактують одна з одною і обмінюються поняттями і еле-

ментами культури. У мовній практиці запозичені елементи зміцнюються в мові і також впливають на формування мислення колективу, і нарівні зі звуками та словами є смислоутворювальними компонентами мови і мислення. Крім того, наявність професійних сфер застосування мови розбиває єдність «ідеальної» мовної системи на безліч підсистем, в рамках яких формується своє мислення.

В епоху глобалізації і розвитку технологій комунікації, які сприяють створенню міжкультурних і соціальних контактів, множення мовних систем відбувається за більш короткі періоди. Кожна професійна сфера діяльності людини формує свою власну знакову систему: мова науки, мова релігії, мова художньої літератури. Сучасна людина буквально занурена в різні мовні системи одночасно.

Починаючи з середини ХХ ст. спостерігається стрімке зростання фіксації нових слів у всіх сферах життя. Особливо це стосується наукової сфери, де прийнято синтезувати свій досвід і знання в нововведеному терміні. Досить звернути увагу на те, скільки за цей період змінилося «ізмів» тільки в рамках французької філософії: екзистенціалізм, структуралізм, постструктуралізм, постмодернізм. Затим, кожен «ізм» включає погляди окремих авторів, у кожного з яких є кілька запроваджених ним термінів, які синтезують індивідуальний досвід їх пізнання. Можна сказати, що кожен вчений говорить своєю власною мовою.

Мова, як зазначав Ж. Дельоз, перетворюється в різому – кореневу систему без початку і кінця – чисту синхронію, в якій не розрізнити вічного [1, с.7]. Нескінченні переплетіння і комбінації символів утворюють нові значення, а будь-який текст перетворюється в потік відсилань до інших текстів, гіпертекст. Мова сучасної людини стає все більше схожою на комп'ютерний код, який обробляє величезні масиви інформації. Що ж сталося в мові або в суспільстві, що «дім буття» (М. Гайдеггер) перетворився в лабіринт з чужих означаючих? Якщо під метафорою безмовного договору Ф. де Соссюр розуміє той момент в історії існування людини, коли природна мова відокремилася від мислення і стала самостійною знаковою системою, то результатом якого договору є мови наук, літератури, філософії, що з'явилися не так давно?

Мішель Фуко проводить дослідження мови в соціально-історичному аспекті, в ході якого розробляє своєрідну методологію вивчення мови. Вчений аналізує мову як складний соціальний конструкт, історично обумовлений і має здатність формувати свідомість. В ході дослідження він виявляє причини поділу мови на дискурси, а також природу змін, які відбуваються в мові ХХ ст. Філософ вважає, що причина, по якій людина опиняється під владою «горизонтального» мови, корениться не в особливостях сучасного суспільства, а в самому розумінні влади та звільнення.

Фуко зображує мову як театр, в якому розігрується злочин і покарання. Слова з'являються на сцені, відриваючись від речей, а людина розумна карає їх за те, що вони так не схожі на речі. На сцені з'являється звільнення, революція, емансипація, інсценуючи смерть старої влади. Влада живих слів припиняється після їх смерті і перетворюється у владу симулякрів. Не можна однозначно сказати, що влада в сучасному суспільстві перетворилася на симулякр, адже влада, розчиняючись, знову виникає в мовленні і мові. Фукіанська влада задає імпульс, який спонукає Фуко «струсити» з мови старі значення, розкодувати безлічі змістотворних комбінацій.

Л і т е р а т у р а

1. Deleuze G., Guattari F. Capitalisme et schizophrénie. Mille plateaux. Paris: Les éditions de minuit, 1980. 645 p.
2. Foucault M. Les mots et les choses : une archéologie des sciences humaines. Paris: Éditions Gallimard, 1966. 405 p.

НОМО SAPIENS ЧИ HI-TECH НОМО?

Шелковая Н.В.,

*к. ф. н., доцент кафедри філософії,
культурології та інформаційної діяльності
СНУ ім. В. Даля*

Початок ХХІ століття ознаменувався появою нового виду людської спільноти – мережевої спільноти користувачів Інтернету, що включає в себе, за даними Internet World Stats (IWS) на 30.06.2018, 4 208 571 287 чоловік [2]. Особливістю мережевого суспільства і культури, яка створюється ним, є те, що його життя протікає не в реальних просторі і часі, а в віртуальних.

Людина наділена даром свободи. Ця свобода проявляється в здатності до власного вибору і відповідальності за свій вибір. Людина сама вибирає як їй жити, *де* їй жити, *з ким* їй жити. Людина *сама* вибирає між добром і злом, любов'ю і ненавистю, віртуальним і природним світом, мережевими співтовариствами, комунікантами і живими спільнотами, живими людьми. Чому ж все більше людей від малого до великого обирають сьогодні Інтернет?

Закон психології гласить: до приємного тягнуться від неприємного відштовхуються. Люди тікають від самих себе і ховаються «з головою» в Мережі. Чому? Тому, ймовірно, що в живому світі їм погано, в живому

соціумі їм важко, тоскно... Нічим не викоренена (на те вона й людина!), але так і нездійснена тяга до Істини, Добра, Краси, Любові породжує втрату сенсу життя і душевні муки, позбавлення від яких шукають в алкоголі і наркотиках. Одним з найсильніших наркотиків став сьогодні «глобальний наркотик» – Інтернет. Машинізація і віртуалізація людини призвела до машинізації і віртуалізації наркотиків у вигляді моб-залежності, плесер-залежності, Інтернет-залежності. Виявлено, що ті ж нейронні мережі мозку, які перетворюють людей на алкоголіків і наркоманів, відповідають за нав'язливі звички з новими технологіями. Ейфорію у алкоголіка, наркомана і інтернет-залежних викликає нейротрансмітер дофамін – сигнальна молекула, яка регулює процеси, пов'язані з покараннями, нагородою, дослідженням нового. Під час різних ігор і видовищ в Інтернеті нейрони мозку виділяють дофамін, що призводить до отримання гравцем почуття задоволення і насолоди [3, с. 104].

Інтернет не тільки увійшов в наш світ, а й призвів до кардинальної зміни людської психіки. Люди перетворюються на контактерів, «юзерів», які, з одного боку, шукають все нових і нових контактів з іншими контактерами і без цих контактів відчують себе «знеструмленими», як штепсель вийнятий з розетки, а з іншого боку, при найменшому неприйнятті інформації або тону контактера контакт припиняється. Потім ця модель поведінки переноситься на живе спілкування, в якому, з одного боку, присутня потреба, аж до болісної спраги, в іншій людині і її доброму ставленні до себе, з іншого боку, при найменшій незгоді, неприйнятті думок, слів, поглядів, діянь іншого, з ним обривається «зв'язок», і обривається часто швидко і без-жалісно, як в «світі Інтернету».

Сьогоднішні 15-20-річні, яких називають «цифровими з народження» (Г. Смолл), бо вони просто не застали світ без комп'ютерів, прекрасно розбираються в техніці, як істинні діти «епохи Ні-Tech», однак вони дуже погано вміють спілкуватися з живими людьми, лицем до лица, «очі в очі». Відбувається глибинна перебудова людського мозку...

Дослідження показують, що для перебудови роботи мозку людини досить 5-ти(!) Годин в Інтернеті [3, с. 38]. А Інтернет-залежні, як правило проводять в Мережі 40 і більше годин на тиждень, не рахуючи роботи в офісі [5]. У своєму дослідженні впливу Ні-Tech, зокрема Інтернету, на мозок людини «Мозок онлайн. Людина в епоху Інтернету» [3] американський професор Лос-Анжелеського університету Г. Смолл дійшов до висновку, згідно з яким «Нейронні шляхи (в мозку - Н.Ш), контролюючі комунікацію і взаємодію з іншими людьми, втрачаються в міру того, як атрофуються навички спілкування віч-на-віч» [3, с. 46] і при надлишку «спілкування» дитини з телевизором або комп'ютером «нейронні маршрути, що відповідають за традиційне спілкування віч-на-віч, можуть в юному мозку просто

не сформуватися» [3, с. 59]. Крім того, ряд останніх досліджень показують, що надлишок віртуального відео гальмує розвиток мовних навичок [6].

Особливу заклопотаність у психологів і лікарів викликає Інтернет-залежність, яка доходила до смертельних випадків. Згідно з дослідженнями американських вчених, проведеним в 2005 році, кожен 5-й з покоління «цифрових з народження» задовольняє клінічним критеріям Інтернет-залежності [7]. У Китаї, США і Європі вже створені спеціальні Центри по боротьбі з цією недугою [3, с. 111].

«Спілкування» та «життя» у віртуальному світі Глобальної Мережі, а також глобальне маніпулювання свідомістю через Інтернет в інтересах можновладців веде до зараження людини цієї Мережею, кіберсвіту, знищення власної ідентичності і поступовому перетворенню її на віртуальну людину, об'єкт-для-маніпулювання, кіборга, чому в чималому ступені сприяють новітні Ні-Німе (високі соціогуманітарні) технології, що орієнтуються на ірраціональні, емоційні та підсвідомі рівні поведінки людини. Так зароджується Ні-Tech homo.

З появою Ні-Tech почала розмиватися межа між людиною і машиною, між тілом і технологією, посилюється процес кіборгізації людей. Як зазначає в своєму дослідженні феномена Ні-Tech Є.А. Жукова, передбачається, що нанотехнології будуть змінювати людське тіло так, як потрібно, людина перетвориться на абсолютно нову, технологічно істоту, що само-розвивається – нано сапієнс (В.М. Кішінець), а тіло людини майбутнього – Primo Posthuman (Н. Віта-Море) – буде проектуватися як машина і буде зберігати зовнішній вигляд людини тільки в естетичних цілях або в цілях пізнавальної асоціації [1, с. 33].

Але чи означає це «смерть людини»? Думаю, що ні. Бо, якщо виходити із законів цілісності та циклічності Космосу, то, можливо, Ні-Tech homo є лише «останньою ланкою» циклу деградації роду людського, за якою почнеться новий цикл – відродження Людини, відродження її зв'язку з природою і Космосом. Ідеї цього відродження вже «витають у повітрі». Прикладом чого може бути, на мій погляд, фільм «Аватар» Дж. Камерона. Однак, безумовно, це не буде «повтор» давнини і «природної людини», але лише новий виток розвитку цивілізації, який Е. Тоффлер назвав Третьою хвилею (постіндустріальної цивілізацією), що є діалектичним зняттям всього найкращого з цивілізацій Першої (доіндустріальної цивілізації Стародавності і Середньовіччя) і Другої хвилі (індустріальної цивілізації Нового і Новітнього часу), що поєднується з Ні-Tech і суттєвою трансформацією свідомості (поява космічної свідомості) і психосфери Землі [4].

Л і т е р а т у р а

1. Жукова Е. А. Hi-Tech: динамика взаимодействий науки, общества и технологий. Автореф. ... докт. филос. наук. – Томск, 2007. – 39 с.
2. Интернет в странах мира. URL: http://www.bizhit.ru/index/polzovateli_interneta_v_mire/0-404
3. Смолл Г., Ворган Г. Мозг онлайн. Человек в эпоху Интернета. – М.: Колибри, Азбука-Аттикус, 2011. – 352 с.
4. Тоффлер Э. Третья волна. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2002. – 776с.
5. Beard K.W. Internet addiction. A review of current assessment techniques and potential assessment questions // Cyberpsychology & Behavior. – 2005. – Vol. 8. – № 1. – P. 7–15.
6. Dan A. Videos as a baby brain drain // Los Angeles Times. – August 7, 2007.
7. Niemz K., Griffiths M., Banyard P. Prevalence of pathological Internet use among university students and correlations with self esteem, the general health questionnaire (GHQ), and disinhibition // Cyberpsychology & Behavior. – 2005. – Vol. 8. – № 6. – P. 562–570.

ПОРЯДОК РОЗГЛЯДУ ЗВЕРНЕНЬ ГРОМАДЯН ОБЛАСНИМИ ДЕРЖАВНИМИ АДМІНІСТРАЦІЯМИ

Кравцов М.О.,

*аспірант Міжрегіональної Академії
управління персоналом*

Демократичне державотворення в Україні серед своїх ключових параметрів передбачає розбудову системи публічної комунікації влади та суспільства, механізмів зворотного зв'язку, що надають можливості органам влади оперативно реагувати на проблеми громадян, забезпечувати їх законні права та інтереси. Одним з таким механізмів є інститут звернень громадян. Законодавчі гарантії щодо права громадянина на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які виконують функції суб'єктів владних повноважень, є важливим елементом публічних комунікацій між державою і громадянами та одним із лакмусових індикаторів щодо рівня розвитку громадянського суспільства, показником демократизації суспільства та демократичних перетворень у державі. Отже, для науки державного управління важливим є розкриття особливостей функціонування інституту звернення громадян на регіональному рівні з точки зору реалізації обласними, районними та місцевими органами публічного врядування законодавчих повноважень щодо забезпечення доступу до публічної інформації та реагування на звернення громадян.

Звернення громадян є однією з форм участі населення в державному управлінні, у вирішенні державних і суспільних справ, можливістю активного впливу громадянина на діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування. Це одне з непорушних прав людини, закріплене в українській конституції, яка своєю 40-ю статтею проголошує, що "усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк".

Звернення громадян як форма й механізм взаємодії громадянського суспільства з органами публічного врядування окрім функції вирішення безпосередньо нагальних проблем життєдіяльності територіальних громад виконує ще й функцію громадського контролю за діями державних службовців та органів публічної влади, оскільки будь-який "збій" в роботі, невідповідне виконання службових обов'язків суб'єктами реалізації державної політики призводить до того, що громадяни звертаються зі скаргами та пропозиціями і подібні звернення громадян слугують відповідним сигналом щодо необхідності корегування державно-управлінської практики. Це – реактивна форма громадського контролю, коли громадськість реагує на недостатньо якісне виконання функцій та повноважень владних органів. Як зазначає Сергій Влащенко, право на звернення і право на доступ до публічної інформації об'єднує чимало властивостей. Ключовою зпоміж них є забезпечення діалогу між владою та населенням, конкретною особою. За допомогою таких конституційних прав особа може контролювати діяльність органів влади, і тим самим ці органи зобов'язані надавати будь-яку інформацію, окрім тієї, яка становить державну таємницю.

Діяльність обласних, районних, міських та сільських органів публічного врядування в частині забезпечення доступу громадян до публічної інформації та їх права на звернення регламентується Законом України «Про звернення громадян», відповідно до якого:

- органи державної влади і місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форм власності, об'єднання громадян, посадові особи зобов'язані розглянути пропозиції (зауваження) та повідомити громадянина про результати розгляду;

- органи державної влади, місцевого самоврядування та їх посадові особи, керівники та посадові особи підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, об'єднань громадян, до повноважень яких належить розгляд заяв (клопотань), зобов'язані об'єктивно і вчасно розглядати їх, перевіряти викладені в них факти, приймати рішення і забезпечувати їх виконання, повідомляти громадян про наслідки розгляду заяв (клопотань);

скарга на дії чи рішення органу державної влади, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, об'єднання громадян, засобів масової інформації, посадової особи подається у порядку підлеглості вищому органу або посадовій особі, що не позбавляє громадянина права звернутися до суду, а в разі відсутності такого органу або незгоди громадянина з прийнятим за скаргою рішенням – безпосередньо до суду.

Водночас Законом України «Про доступ до публічної інформації» встановлюється порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації та інформації, що становить суспільний інтерес. Можна констатувати, що на відміну від закону про звернення громадян цей акт прийнятий у відповідності з Конституцією України, стаття 34 якої передбачає, що кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. При цьому слід зазначити, що дія вказаних вище законів не поширюється на порядок розгляду заяв і скарг громадян, встановлений кримінальним процесуальним, цивільно-процесуальним, трудовим законодавством, законодавством про захист економічної конкуренції, законами України «Про судоустрій і статус суддів» та «Про доступ до судових рішень», Кодексом адміністративного судочинства України, законами України «Про засади запобігання і протидії корупції», «Про виконавче провадження».

Згідно з положеннями ст. 19 Закону України «Про доступ до публічної інформації» будь-який запитувач має право звернутися до розпорядника інформації із запитом на інформацію незалежно від того, стосується ця інформація його особисто чи ні, без пояснення причини подання запиту. Відповідь на інформаційний запит має бути надано не пізніше як за п'ять робочих днів з дня отримання запиту, а в окремих випадках цей термін може бути подовжено до 20 днів.

За формою звернення громадян чітко прослідковується закономірність: сільські мешканці до місцевих органів публічної влади частіше звертаються під час особистого прийому керівниками РДА та сільських і селищних рад, в той час як до обласної державної адміністрації переважно звертаються поштою або дзвінками на "гарячу лінію" (Див. Табл. 2.). Відтак в переважно сільських закарпатській та тернопільській областях за рік зафіксовано лише 51-75 звернень за допомогою дзвінка на "гарячу лінію", а в переважно міських харківській та запорізькій – майже по 400.

Кожна обласна адміністрація аналізує роботу зі зверненнями громадян на власний розсуд та за власними критеріями, що свідчить про хаотичний і неорганізований процес змістовного та статистичного аналізу результатів роботи регіональних органів публічної влади зі зверненнями громадян.

Треба визначити інформаційно-технологічну відсталість і професійну невідповідність структурних підрозділів ОДА оскільки попри формальне існування на сайтах всіх обласних державних адміністрацій "електронної приймальні", останні ще не стали вагомим інструментом зворотного зв'язку та широкоживаною формою звернень громадян (попри свою простоту, універсальність, легкість доступу та відсутність потреби витрачати час на похід до пошти або на прийом до органу публічної влади). Отже, системи обліку публічної інформації, які мали бути створені на виконання Указу Президента від 5 травня 2011 р. №574 "Питання забезпечення органами виконавчої влади доступу до публічної інформації" та постановою Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2011 р. №1277 "Питання системи обліку публічної інформації" існують не на всіх веб-сайтах та й досі перебувають на початковому рівні. За твердженнями дослідників, основними є і деякі зауваження до веб-сайтів органів виконавчої влади України є:

- відсутність або існування не в повному обсязі інформації, яка є обов'язковою та фіксується нормативно-правовими актами;
- невідповідне розміщення інформації або оприлюднення без вказування дати, що не дає можливості з'ясувати рівень їх актуальності;
- розміщення матеріалів нелогічно, через що нівелюється поняття доступності та простоти інформації;
- недосконалість або неадекватність роботи пошукової системи.

Відтак можемо констатувати, що в існуючому на сьогодні механізмі адміністративно-організаційних форм звернень громадян до органів публічної влади в системі публічного врядування України превалюють архаїчні форми звернень поштовими листами та в ході особистого прийому громадян керівниками органів публічної влади з характерним домінуванням заяв, прохань та клопотань. Вдосконалення системи роботи зі звернення громадян на рівні місцевих державних адміністрацій варто починати з активізації сучасних форм взаємодії влади й суспільства, насамперед, електронних. Тут ми погоджуємося з пропозицією І. Петрової та Д. Тімотіна щодо запровадження на кожному веб-сайті органів державної влади та місцевого самоврядування й розгортання відповідної діяльності електронної приймальні, відвідування якої надає інформацію про організацію роботи зі зверненнями громадян, зокрема електронними, графіки роботи, контактні дані, адреси електронної пошти державних службовців, список гіперпосилань на нормативну базу, аналітичні довідки про результати роботи зі зверненнями громадян тощо.

Можно стверджувати, що в сучасній Україні в цілому й досі не створено дієвої системи реагування органів публічної влади на звернення громадян, що обмежує їх конституційні права щодо доступу до публічної інформації, діалогу з владою та в частині участі в державному управлінні.

Л і т е р а т у р а

1. Влащенко С. С. Право на звернення і право на доступ до публічної інформації у практиці місцевих органів влади України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2017. № 1. С. 24–28.
2. Індекс місцевої електронної демократії в Україні: пілотне дослідження. [за ред. С. Лобойка, Д. Хуткого, А. Ємельянової]. Київ : ГО «Центр UA», 2018. с. 14
3. Кандзюба С. П., Кравцов О. В. Інформаційно-аналітична система «звернення громадян» як інструмент громадського контролю. URL : [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02\(6\)/11kspigk.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02(6)/11kspigk.pdf)
4. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30 (23.07.96). ст. 141
5. Костова Н. І. Доступ до публічної інформації в українському законодавстві та за законодавством країн ЄС. *Часопис цивілістики*. 2017. Вип. 24. С. 62–65.
6. Крутий О. М., Радченко О. В. Основи партнерської взаємодії держави і приватного сектора. *Ефективність державного управління*. 2018. Вип. 1 (54) : у 2 ч. С. 72 – 79.
7. Олексюк Л. Концептуальні засади нормативно-правового та організаційного регулювання електронного доступу до публічної інформації та відкритих даних. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2017. Вип. 2. С. 76-79.
8. Петрова І., Тімотіна Д. Організація роботи з електронними зверненнями громадян в сучасній Україні. *Студії з архівної справи та документознавства*. 2015. Т. 22-23. С. 95–100.
9. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України : постанова Кабінету Міністрів України від 03.02.2016 № 48. *Офіційний вісник України*. 2016. № 12 (19.02.2016). ст. 509.
10. Про внесення змін до Закону України «Про звернення громадян» щодо електронного звернення та електронної петиції : Закон України від 02.07.2015 № 577-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 35 (28.08.2015). ст. 341.
11. Про всеукраїнський референдум : Закон України від 06.11.2012 № 5475-VI. *Голос України*. 2012. № 226.
12. Про звернення громадян : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. // *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. ст. 170.
13. Соболев В. А. Актуальні проблеми забезпечення реалізації права громадян на звернення до органів влади. *Збірник наук. праць НАДУ*. 2013. Вип. 1. С. 159–169.
14. Ткаленко Н. В., Михайловська О. В., Войченко Д. А. Електронні петиції як спосіб комунікаційної взаємодії в системі «уряд-громадськість». *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 10.
15. У справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України "Про всеукраїнський референдум" : рішення Конституційного Суду України від 26.04.2018 № 4-р/2018. *Закон і Бізнес*. 2018. 05. № 18-19.
16. Цимбалюк В. І., Кісілевич К. О. Звернення громадян як важлива складова захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні. *«Young Scientist»*. 2017. № 5.1 (45.1). С. 149-154.

17. Шотурма Н. В. Забезпечення доступу до публічної інформації в місцевих органах виконавчої влади. *Гілея: науковий вісник*. 2015. Вип. 94. С. 418–422.

УКРАЇНЬСЬКА ДІАСПОРА ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦИСТСЬКОЇ НІМЕЧЧИНИ В СФЕРІ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ У РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Скрипниченко Ю.Ф.,

*здобувач кафедри «Історія України»
Харківського національного педагогічного
університету ім. Г.С. Сковороди*

Складовою частиною вітчизняної історіографії в дослідженні теми «Діяльність нацистської Німеччини в сфері трудових ресурсів на окупованих територіях в роки Другої світової війни» є література української діаспори. У досліджуваній темі певне місце посідає монографія В. Косика «Україна і Німеччина в Другій світовій війні», у якій автор виклав власну концепцію історії Другої світової війни [1]. В роботі дослідник визначив, що примусові робітники стали жертвами як нацистської Німеччини, так і Радянського Союзу, де сталінський тоталітаризм досить часто зображувався більш жорстоким, ніж гітлерівський нацизм. Для більшості видань діаспори характерна героїзація національно-визвольної боротьби, чітка антирадянська спрямованість. Проте Косик не приділив достатньої уваги розгляду нацистського експансіонізму у сфері трудових ресурсів та організації системи примусової праці.

Вивчення проблематики примусової праці істориками української діаспори, не привело до значної активізації, так як основна увага приділялась висвітленню діяльності ОУН, УПА. У перші післявоєнні роки не було видань на тему страхіть перебування українських остарбайтерів у гітлерівської Німеччині. Данило Чайковський в праці «Хочу жити», яка була опублікована у 1946 році, в Мюнхені., розкриває усю правду про знущання над нашими полоненими у німецьких концентраційних таборах, про невимовний біль, який переживали наші співвітчизники, погигаючи від катувань. Герої твору – реальні люди – також фігурують під різними псевдонімами [2].

В 1966 році, Українською видавничою спілкою у Лондоні була видана книга Олексою Воропая «Ясир. Листи, оповідання і народна творчість у німецькій неволі», яка дала можливість, краще зрозуміти і осмис-

лити трагедію тих людей, які в силу різних причин були примусово вивезені з окупованих територій до нацистської Німеччини [3].

Соціальний аспект проблеми використання населення України на примусових роботах в історіографії української діаспори, ще не достатньо висвітлений. Перебування українських робітників, оstarбайтерів серед категорій політичних в'язнів нацистських концтаборів розглядав М. П. Марунчак. Ієрархічна та повсякденна структура в нацистських концтаборах, «повсякденне життя» ув'язнених: одяг, санітарні та гігієнічні умови, час вільний від праці розглянуто в дослідженнях: «Українські політичні в'язні в нацистських концентраційних таборах» [4], «Система німецьких концтаборів і політика винищування в Україні» [5]. Автор провів, опираючись на багато джерел наукове дослідження у таких страшних фабриках смерті, як Аушвіц та Маутхаузен.

Певні відомості про транспортування, кількість українських робітників до Німеччини ми отримуємо з ще з однієї книги Марунчука: «В боротьбі за Українську державу» [6].

На основі опрацьованого матеріалу можна зробити висновок: складовою частиною в дослідженні діяльності нацистської Німеччини в сфері трудових ресурсів на окупованих територіях в роки Другої світової війни» в вітчизняній історіографії є праці наукові і публіцистичні праці української діаспори. В роки незалежності в українській історіографії дослідження даної теми отримало значний імпульс. Учені, краєзнавці отримали можливість вивчати теми, які у радянські часи вважалися забороненими. Детальне вивчення наукових, публіцистичних праць істориків – представників української діаспори сприятиме утвердженню позитивного іміджу не тільки історичної науки а і в цілому України на міжнародній арені.

Л і т е р а т у р а

1. Косик В. Україна і Німеччина в Другій світовій війні. / В. Косик. // Перекл. з француз. Р. Осадчука. Париж; Нью-Йорк; Львів., 1993. 659 с.
2. Чайковський Д. Хочу жити. / Д. Чайковський. Мюнхен., 1946. – 150 с.
3. Ясир. Листи, оповідання і народна творчість у німецькій неволі / Упор. О. Воропай. - Лондон: Українська видавнича спілка, 1966. - 68 с.
4. Марунчак М. П. Українські політичні в'язні в нацистських концентраційних таборах. / М. П. Марунчак. – Вінніпег – Канада: Світова ліга українських політичних в'язнів. 1996. – 364 с.
5. Марунчак М. Система німецьких концтаборів і політика винищування в Україні / М. Марунчак. - Вінніпег - Канада, 1963. - 165 с.
6. Марунчак М. П. В боротьбі за Українську державу. / М. П. Марунчак. – Вінніпег. 1990. – 1294 с.

ЗМІСТ

Ярошенко О.М.5

Професійний розвиток працівників: міжнародно-правові стандарти..... 5

Івчук Ю. Ю.8

Проблемні питання підтримки підприємництва
у сфері охорони праці 8

Леонтьєва В.М.

Філософсько-антропологічні та культурологічні контексти
визначення «дегуманізації» 11

Мухайлюк Vitalii

Questions of environmental safety in agriculture of Ukraine:
modern periodic edition 15

Руденко М.В., Малахов С.О.

Визначення поняття та системи правоохоронних органів
(органів правопорядку) у контексті нового закону
«Про національну безпеку України» 17

Смоліна О. О.

Література в контексті культурологічних інтерпретацій
Хосе Ортеги-і-Гассета 21

Чурсін М.М., Сілютіна І.М.

Про чинники розвитку суспільних відносин щодо інтелектуальної
власності..... 24

Шаповалова О.В.

Господарсько-правова оцінка банківського нагляду
та контролю в Україні..... 28

Арсентьєва О.С., Котова Л.В.

Щодо співвідношення гнучкості та державної
зарегульованості ринку праці в епоху цифрової економіки 32

Бабіч-Касьяненко К. В.

Щодо складових елементів права осіб з інвалідністю
на здоров'я в контексті європейського досвіду..... 37

Вапнярчук Н. М.	
Наукові дослідження – шлях до інноваційного розвитку держави	40
Гнатенко К. В.	
Субсидування – галузевий принцип соціального забезпечення	43
Гриценко Г.М.	
Деякі особливості контролю за податковою накладною у господарській діяльності.....	46
Єлецьких Д.	
Проблемні питання визначення структурного змісту гравального обладнання.....	49
Загоруй Л.М.	
Цивільно-правова відповідальність держави щодо відшкодування шкоди потерпілому	52
Іванова Н. В.	
Страховий випадок як складова соціального ризику.....	58
Капліна Г. А., Рязанцева Я. М.	
Проблемні питання визначення малозначності справи у цивільному процесуальному законодавстві	61
Колесник В.В., Татаренко Г. В.	
Електронне урядування як чинник відкритості держави	64
Капліна Г. А.	
Трудові права внутрішньо переміщених осіб в умовах збройного конфлікту.....	68
Костицький В.В.	
Організація та проведення негласних слідчих (розшукових) дій, в контексті європейської практики дотримання прав і свобод громадян в діяльності правоохоронних органів.....	72
Котова Л.В., Шетілова А.В.	
Проблеми нормативного забезпечення пенсійних прав та свобод людини внаслідок збройного конфлікту на території України.....	80
Кравченко І. М.	
Правові аспекти праці військовополонених з огляду на збройний конфлікт на сході України	85
Лемак І.В.	
Право на соціальний захист та його забезпечення в країнах англосаксонської правової сім'ї.....	90

Леонісова Д. О.

Громадська експертиза: проблеми правозастосовної практики..... 93

Mezeria Oleksandr

Changes in day-to-day life of ukrainians in the second half
of the XIX - at the beginning of the 20th century..... 96

Мартінова Л.В.

Сучасний стан правових реалій формування позитивного іміджу
державних службовців 98

Mykhailiuk Vladyslav

International ukrainian-canadian relations of the post-soviet time..... 101

Mykhailiuk O.

Peculiarities of gender policy in ukraine in 40-80th of the XX century 103

Потабенко Л. В.

Соціальні ризики – фундаментальна категорія права соціального
забезпечення 105

Sapytska O.M.

Human rights, robots and artificial intelligence..... 108

Сілютіна І.М.

Використання аутич технології в архівній практиці..... 111

Солодченко С.В.

Фіктивні учасники відносин у сфері господарювання..... 114

Сташевська І. В.

Професія судового експерта: зміст та особливості 118

Суржжан Б. П., Котова Л. В.

Кодекс етики судового експерта: значення для здійснення
судово-експертної діяльності 122

Теслікова І. І.

До питання невідповідності працівника виконуваний роботі
за станом здоров'я 126

Терещенко С.В.

Стратегія суб'єктів договірних відносин державно-приватного
партнерства 129

Трошка О.В.

Забезпечення соціальних, економічних і культурних прав
внутрішньо переміщених осіб в Україні (зарубіжний і вітчизняний
досвід)..... 132

Тютюнник В. К., Котова Л. В.

Імплементація принципів права європейського союзу
в національне законодавство: категорія «acquis communautaire»..... 136

Чернова М.І.

Сучасні проблеми мови у світлі постструктуралізму..... 139

Шелковая Н.В.

Homo sapiens чи hi-tech homo?..... 141

Кравцов М.О.

Порядок розгляду звернень громадян обласними державними
адміністраціями..... 144

Скрипниченко Ю.Ф.

Українська діаспора про діяльність нацистської Німеччини
в сфері трудових ресурсів на окупованих територіях у роки
другої світової війни..... 149

Наукове видання

МАТЕРІАЛИ

Міжнародної науково-практичної конференції науковців,
юристів та аспірантів
**«ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ
ЛЮДИНИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД»**

24-25 квітня 2019 р.

Відповідальний за випуск
Оригінал-макет

Г.А.Капліна
В. І. Гніденко

Підписано до друку 06.06.2019.
Формат 60×84 ¹/₁₆. Гарнітура Times.
Умов. друк. арк 9,06. Обл.-вид. арк. 10,4.
Наклад 100 прим. Вид. № 3224. Замов. № 16. Ціна договірна.

**Видавництво Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля**

Свідоцтво про реєстрацію: серія ДК № 1620 від 18.12.03 р.

Адреса видавництва: 93400, м. Северодонецьк,
просп. Центральний, 59а,
E –mail: vidavnictvosnu.ua@gmail.com

Надруковано:
Відділ технічного обслуговування СНУ ім. В. Даля
Адреса: просп. Центральний, 59-а
м. Северодонецьк, 93400, Україна